

భారతి

మా స ప | తి క

సంపాదకుడు:

శివలెంక శంభుప్రసాద్

సెప్టెంబరు 1967

సంపుటము ; 44 ;

; సంచిక 9 ;

వీడివక్రతిక వెలి ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

సెప్టెంబరు 1967

మరింగంటి అప్పలదేశికులు -

“శ్రీరామపాదుకా స్తవము”	శ్రీ రంగాచార్య	1
అనిర్వచనీయ ఖాంధవ్యం	శ్రీమతి కోమలాదేవి	7
దిగంబరతరం	శ్రీ నిఖిలేశ్వర్	17
ఐకన్లు	శ్రీ ఎన్. వి. రామారావు	19
పూజావనము	శ్రీ నోరి నరసింహ శాస్త్రి	27
దశకుమార చరిత్రము	శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావు	41
శిఖగీతం	శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి	50
ఇల్యా ఎఫ్రెన్ బర్గ్	—పరిశీలక్	52
ఖాషానమస్య	‘అంగీరస్’	57
కలగూరగంప		65
లేఖలు		70
గ్రంథవిమర్శలు		73

మరింగంటి అప్పల దేశికులు -

“శ్రీ రామ పాదు కాస్తవము”

[శ్రీ రామపాదుకాస్తవము నీ సంస్కృత లఘుకృతి కర్త మరింగంటి అప్పల దేశికులు (అచార్యులు). ఈయన ఆంధ్రభాషాయోగి కమూల్యాలంకారము లైన గూర్చిన సుప్రసిద్ధ కవివండితుల కాలవాలమైన మరింగంటి కవులలో నొకఁడు. మాకు లభించినంత వరకీయన కృతి యొకటే యీ ‘శ్రీరామపాదుకాస్తవము’. అన్యరచన లేమైన గలవేమో తెలియదు.

మరింగంటి కవుల ప్రబంధములతోబాటు లఘుకృతు లెన్నియో అజ్ఞాతముగను - అప్రకాశము గను గలవు. అట్టివానిలో నీ స్తవ మొకటి.

చాలకాలమునుండి మా యింటగల ప్రాచీన సంస్కృతాంధ్రగంధ సముదాయమున బడియన్న దీనిని మా తండ్రిగారు రుద్దరించి యుంచినారు. నాకు తెలిసినంతవరకు దీని ప్రతు లిక రెండు - అందొకటి - డాక్టర్ శ్రీ విరుదురాజు రామరాజగారి వద్దను, వేరొకటి శ్రీ మరింగంటి పురుషోత్తమాచార్యులు (సూర్యపేట)గారివద్దను గలవు. వానితో నాదగ్గర గల యీ ప్రతిని సరిజాను వవశాశము కలుగనందు లకు విచారించుచున్నాను.

ఆధునిక కాలమున (ఇటీవల) మరింగంటి కవులనుగూర్చి తెలిసిన శ్రీ బి. రామరాజగారు ఈ స్తవమునుగూర్చి తెలువకపోవుటచే నాకీ యవకాశము లభించినది - సంతసము.

ఈ శ్రీరామపాదుకాస్తవ రచయితయైన అప్పలాచార్యులు నల్లగొండజిల్లా - హుజూర్ నగర్ తాలూకా ‘యూదవాకిళ్ల’ గ్రామవాసి. సుమారు 110 సంవత్సరములకు పూర్వము. ప్రస్తుత స్తవమున పేర్కొనబడిన ‘సృసింహాపుర’ మినటికి యనగా ‘యూదవాకిళ్ల’కు సమీపమున గలదు. ప్రస్తుత మాగ్రామము సూర్యపేట తాలూకాకు చెందియున్నది. అనట శ్రీరామా

లయము గలదు - చిన్నగుట్టు గలదు. అనటి స్వామిని గూర్చి చెప్పినదే యీ ‘శ్రీరామపాదుకాస్తవము.’

ఈ మరింగంటి కవులు దేవరకొండ తాలూకా ‘కనగల్లు’నందును, దానికి సమీపమునగల ‘అనుముల’ యందును (మిర్యాలగూడెం తా.), అనుములనుండి వెళ్లి ‘యూద(త) వాకిళ్ల’యందు స్థిరపడినవారు కొందరును గలరు. వీరేగాక ఓరుగల్లు మండల మందలి ‘మల్లంపల్లి’యందును కొంద రున్నటుల తెలియుచున్నది.

ఈ అప్పల దేశికులనుగూర్చి తెలిసికొనుటకు ఎట్టి ఆధారములు లభించుటలేదు.

180 సంవత్సరములకు పూర్వజ్ఞైన మరింగంటి వెంకటనరసింహాచార్యులను కవినర్యునిచే రచియింపఁబడిన ‘గోదా వధూటీ పరిణయ’మును ప్రబంధ కృత్యాదియందు తత్కర్త వారి వంశచరిత్రను సమగ్రముగ నొసంగియున్నాఁడు. అందు అప్పలాచార్య నామ ధేయులు మువ్వరు గలరు. వారందరును గోదావధూటీ పరిణయకర్తకు పూర్వజే. పైన చెప్పబడిన అప్పలాచార్యత్రయమున నీతని నొక్కనిగా భావించుమేని 200 సంవత్సరములకు పూర్వజ్ఞ గును. అట్లుగాక్క - తరువాతివాడు గావచ్చువేమో!

1. గోదా వధూటీ పరిణయము--1956 సం. ‘నల్లగొండ మహిళాభివృద్ధిసమాజము’వారిచే ముద్రితము. దీని సంపాదకులు - శ్రీ అమారి మరింగంటి శ్రీరంగాచార్యులవారు. వీ రిటీవలనే. వరసవదించిరి. బహువిధలాభవృత్తగంధ సంపాదన మొనరించి - తమ స్వగ్రామమైన ‘కనగల్లు’నందు ‘తాళమిత్రగంధ విలయము’ను నెలకొల్పినవారు. వీరివద్ద నెన్నియో యమూల్యగ్రంథము లుండెడివి.

‘గోదావరీనీరణయ’ మందు పేర్కొనబడిన అప్పలాచార్యులలో నొకడందమా! చాల పూర్వుడు: శ్రీరామరాజగతి యభిప్రాయము ననుసరింతమా! ఎట్టి యాధారము కన్పించుటలేదు. కావున నీ రెండు కాలములు పంశయాప్తదములే. —

ఈ కవి ‘గోదావరీనీరణయ’ కర్త వంశము నకు చెందినవాడు గానచ్చును. ఏలన పూర్వుల నామములు తరువాతివారికి పెట్టుట సంప్రదాయము. ఈ కవివర్యునకును అట్లే జరిగియుండవచ్చును. ఐనచో ‘గోదావరీనీరణయ’ కర్త యైన వెంకట నరసింహాచార్యుల తరువాతివాడు గానగును. ఆ విధముగ చూచిన ఈ అప్పలదేశికులవారు 110, 115 ఏళ్ల క్రిందివాడగును.

ఈతనినిగూర్చి నరియైన యాధారములు లభించువరకు నేను నిర్ణయించుకొనిన కాలమనియే విశ్వసించుచున్నాను. దీనినిగూర్చి ఎవరైన పరిశోధించు గాత!

ఇతనికవిత్వము

అప్పలాచార్యుల శ్లోకములు కొన్నిమాత్రమే లభించినవి. వీరివి యితర రచన లేమైన గలవో! ఆంధ్రకవితావైశారద్య మున్నదో! తెలియుదు: కాని ఈ లభించిన కొద్దిశ్లోకములే అప్పలాచార్యుల కవితారచనా ప్రతిభకు ప్రతీకములుగ గ్రహింపదగినట్లున్నవి. నరసమధురమై, గంగావనాహనిభమైన వీరి శైలిని పరిశీలించినప్పుడు—వీరి యితర రచన లేమైననుండి లభింపకపోయినచో మన దురదృష్టమును నిందించు కొనకతప్పదు. వీరి యీ ‘శ్రీరామపాదుకాస్తవము’లో లేఖకుల మూలముగ వచ్చినట్లున్న స్థావరములున్నవి. వానిని పండితులు పరిష్కరించెదరుగాక—

కవి ప్రథమ శ్లోకములో గురువులకు నమస్కరించి తన వినయసంపద నావిష్కరించివాడు. కాని గురువుల పేరేమో తెలుపలేదు. గురునామ గ్రహణము సంప్రదాయముకాదు గదా!

ఇక వీరి కవిత్వమునుగూర్చి మనము చెప్పుట కన్న కవి పేర్కొనిన ‘మరంద కదలి సుధా మధురసం’—అను శ్లోకమే వారి విషయములో యధార్థమును తెలుపుచున్నది. వీరి కవిత్వమున ప్రౌఢము ములోబాటు నరసత్వము కాననగును.

‘ఇదం దశరథార్థితం భరతంశ్శ్రీరామభ్యర్థితం తపోధన మనోధనం పకలసంపదాం సాధనమ్ నృసింహ నగరాన్తి కే జయతి రామపాదద్వయం శిలాముకుర చుమ్మితం రహస్య సీతయా చుందితమ్.’

రామపాద విశేషణములలో అంతగా వైశిష్ట్యము లేని ఈ శ్లోకము ప్రథమ చరమ విశేషణములలో ఒక మాతనశోభను పొంది అద్వితీయమై నిలిచినది. వీరి కవితాచాతురి కిది నిదర్శనము, ‘రహస్య సీతయా చుందితం’ అని అనగల్గుట అప్పలాచార్యులకే చెల్లినది. అందుకే వేరొకచోట రామునికి ‘క్షమా పుత్రాస్తా స్సాక్షా దధరదశమాదుర్యనిషే’ అని విశేషణము వేయఁగలిగారు.

‘రామాయ ష్ఠికవ్యకానిహరణారామాయ—’

‘నమోరామాయాస్తు ప్రతిదిశసమేతాసుర—’

అను ఈ శ్లోకములు వీరి నరసమధుర ధారాళమైన శైలికి సుదాహరణములుగ పేర్కొనవచ్చును.

ఇంకను—‘అస్తుస్సస్య—’అన్న శ్లోకము ‘సదయే హృదయే’ ఇత్యాదులు శబ్దాంతరములకు నిదర్శనములు.

ఇట్టి వీరి రచన లింకేమైన లభించినచో గీర్వాణ నరసాది ఇలోఽధిక భూషణాలంకృతయై విరాజిల్లగలదు.

కవినిగూర్చియు — తత్ప్రేరేపితాశీలినిగూర్చియు నాకు దొరికినవిధముగ డెలుపుటయేగాక—‘శ్రీరామపాదుకాస్తవము’నుగూడ లభ్యమైనంతవరకు యధాతథముగ వ్రాసంగలిసి. ఇందలి లోపములను తెలిపిన కృతజ్ఞతతో స్వీకరింతును.

నావద్దగల ఈ స్తవమును చదివి—ప్రకాశ మొనరింపునని ప్రోత్సాహ మొసంగుటయేగాక నాకు ఎంతగనో సాయపడిన మిత్రులు—సంస్కృతాంధ్ర భాషాపారంగతులైన శ్రీ భాగవతము రామారావుగారి కృతజ్ఞతలు.

శ్రీరంగాచార్య.

శ్రీ రామ పాదుకా స్తవము

సేస్తున్నారు -ను నమో
యత్రసాద ప్రభావతః
రామః ప్రసన్నో న స్సాక్షా
ద్వాఙ్మోతాదధికప్రదః

అవిర్భూతౌ దశరథసుతౌ శ్రీనృసింహౌ గ్రహారే
హరేజేతత్సరసనవిధౌ హర్షశీతాచ సీతా
ఆదౌ పాదౌ స్వయం మకురుతా మత్రచిత్రాంబురాశే
రత్నరజ్జన్మా నఖిలహృదయద్రావణౌ రావణారేః (రీ)
చిత్రం యత్ర శిలాతలేసు ఘటితం రామేణ పాదద్వయం
సాక్షా ల్లక్ష్యణవారుణాస్త్రవిభవా జ్ఞాతంచ శీతం పయః
సీతాయాః కరుణాకటాక్షవిభవా త్సంపాదితాః సప్సదో
మిత్రై రత్ర వృతో నృసింహనగరే జీవేయ మాయుశ్శతమ్:

మాభూయా త్కల్పవాటీ స్ఫటికమణికుటీ రత్నపేటీ వధూటీ
శాటీవీటీపటీరై ర్ఘటితమపి సుఖం సోన్తరాటీకతా స్తః
ధాటీరక్షఃకరోటీ ఘటనవిఘటనద్వారక్షాటీ కవాటీ
కోటీలంకావిశాటీ కటుతరపటుతానాటక స్తాటకారిః

సీతాలక్ష్యణపూర్ణపార్శ్వయుగళం స్మేరాననామ్బురుహం
మేఘశ్యామ ముదారబాహువరిఘం విస్తీర్ణవక్షఃస్థలమ్
కర్ణాంతాయతలోచనం కటితటీసంవీతసీతాంబరం
ధ్యాయే స్మత్కులభాగధేయచరణం రామం జగత్స్వామినమ్

శిలాతలకృతాస్పదం పద మవేక్ష్యసాసూయయా
యయా కుటిలవీక్షితక్షితిజరోచిష్టా చక్షుషా
తయా మధురసాన్త్వనై ర్మనసి శీతయా సీతయా
నృసింహపురరాఘవో నిభృత మాదృతః పాతు నః

ఆత్మాశీతానా మమృతస్య పాదౌ
యోగీన్ద్రసన్మానసజాలపాదౌ

సన్తాపనిర్వాపణచంద్రపాదా

పత్యూ రఘూణాం ప్రణమామి పాదౌ

సాక్షా దక్షిణః స్వయ మకురుతా మత్ర రామస్య పాదౌ
సార్థం సార్థోఽవ్యజని జనుషా దేశికస్యోపదేశః
పూర్వం సర్వం దురితమపి మే భూరి దూరే వరాంతం
జీవః కివా భువి కవయితుం మత్సమృద్ధిం సమర్థః

సత్యం జగత్పదితరా మిదమేవ జీవన్
భద్రాణి వశ్యతి వచః ప్రతిభాతి యస్మాత్
అస్మాభి రాభవవయోధితలం ప్రవృష్టైః
ర్మస్మాజ్జీరత్నసులభః కలభో రఘూణామ్

నమో రామాయాస్తు ప్రతిదిశసమేతాసురచమూ
సమూహప్రాణౌఘప్రశమననిరాయాసధనుషే
సమీరవ్యాలోలత్కువలయదళశ్యామవపుషే
క్షమాపుత్ర్యా స్సాక్షా దధరదళమాధుర్యనిదుషే

నమ స్తుభ్యం మాతృ ర్నిమికులసముద్రోత్థితనుధే
ప్రణీయా న్నాథ స్తే భుకుటిభటకోటిసుఘటితః
యత స్త ద్ద్యూవశ్శీకృతనదుపదేశేన పురతః
స్థితే నష్టే (స్పష్టే)ఽవ్యవగమ దపహర్తం మణిమృగమ్

నమస్తే సౌమిత్రే ! నను వినయశీలేన భవతా
హ్యయోధ్యారథ్యాయా మపి విపినదేఽశే నునరతా
స రామో రామ స్తే సతతఘటితః పక్షపుటయో
రలం త్రాత స్తాత త్వయి జయతి సౌభాత్యగరివ

కనకమృగనిగాళచ్ఛేదనాఘ్నరత్నా
జ్జ్వరపరిణతధూళీధారణాశోణబాణః
అదిశ దిపా శరణ్య స్సానుజ స్సానుజాయా
స్వ్వచరణమణియుగ్మం సార్వభౌమో రఘూణామ్

ప్రాయేణ ప్రణయేషు యత్రణయినీపాణిక్వణత్కజ్జగణ
శ్రేణి శోణ మణిప్రణీత కిరణోద్గారేణ నీరాజితం

శ్రీ రామ పాదు కాన్త వము

కోడిసచ్చరణము మానిగృహీపాషాణతాళోషణ
త్రాణం త్వచ్చరణద్వయం రఘుమణి క్రీడాన్మలాణాం...నృనః

యో వై రావణవైరిణ శృరణజో రేణు ర్మునే ర్దారుణం
దారాణా మచలారిణా ప్రణహితా జ్ఞాణిక్యమాణిక్యతాం
స్త్రీణాం దూషణకారణం ప్రవిమనత్ క్షీణచకార క్షణాత్
కోడియా నృణతస్య మే మణిశిరస్రాణాయమాణోభవేత్

అస్తు స్వస్తి సమస్తమస్తకతలాభ్యస్తం ప్రశస్తం పురా
సీతాయా స్తరుణన్తనన్తబకయో రభ్యన్తకన్మూరికం
సస్తాన్యన్తవనన్తవాస్తికమనోవన్తవ్యమన్తవ్యయం
న్యన్తం వాన్తవనిన్తులం రఘువతే త్వద్వాదవన్తు స్తుమః

రామాయ షీతికన్యకావిహరణారామాయ నీతోత్పల
శ్యామాయ స్మరనిత్యబాధితరిపుశ్యామాయ తుభ్యం నమః
కిర్తిక్ష్మామనిచోళనంవలితద్దిగ్గమాయ దీప్యద్గుణ
గ్రామాయ స్వపదప్రవిష్టన్మహారిగ్రామాయ భూయో నమః

ఇదం దశరథార్జితం భరతలక్ష్మణాభ్యర్చితం
తపోధనమనోధనం సకలసంపదాం సాధనం
సృసింహసగరాన్తికే జయతి రామపాదద్వయం
శిలాముకురచుచ్ఛితం రహసి సీతయా చుంబితం

పాణే రాభరణం పరం రఘుమణి గీర్వాణనిర్వాణ హృ
ద్వైరిప్రాణసమీరపారణమదవ్యామూర్ణమానం ధనుః
పార్శ్వద్వైత్తవిభూషణ ప్రణయినీ సీతా సుమిత్రాసుతో
భూషా తే పదపద్మయో శ్చ భవతా మేషా మనీషా మమ

సదయే హృదయే నిషణ్ణమాదృ
గ్విశతే సాయ మనాదిరశమాదృక్
జగతా మియతా మనుశ్రుతా దృ
గ్జయతా ద్రాఘవశీఘరన్య తాదృక్

విబుధబహువిధోపయోగ్యం
స్వశరనిమజ్జన సజ్జనాసురౌఘం

దశరథ జననాథ భాగ్యలబ్ధం

మరకతరత్నతటాక మౌళయామః

సీతాయాః కరసాకుమార్యవిభవాభిజ్ఞం పరజ్ఞానినాం
చేతఃపద్మమధూళిధూళినివహస్నాతానులిప్తాకృతి
విన్యస్తం భరతాగ్రజన్య చరణద్వైత (౦) సుజాతం మయా
దిష్ట్యేదృష్ట మదృష్టదృష్ట ఫలయో స్సాధారణం సాధనమ్

సీతానేత్రసుధాశ్జనం మునిమనస్సత్కార ఘణ్డావధం
త్రస్యద్దేవవిరావరావణయశఃకాదమ్భకాదమ్భినీ
లోకానా మనమాపతాపరిణతి స్సాకేతనంవాసినా
మస్మాకం కులదేవతా విజయతే సామిత్రిమిత్రం మహాః

చిన్వానం గుణ మాశ్రితేషు దురితం ధున్వాన మన్తఃకృపాం
తన్వానం శుభ ముత్తరోత్తరగుణం మన్వాన మానన్దినం
తన్వానంతరుచా విభూతసుమనోధన్వాన ముద్యద్గుణో
దన్వానం రఘుసార్వభౌమ మనఘం నన్వానమా మ్యన్వహమ్॥

మాత స్మితే! జనని భవతి మాదృశా మిదృశానాం
రక్షాదీక్షాహనమహతి దేవతా దేవతారః
యస్మా దన్మత్సృపనమయే స్వాభి రాశీభి రేత్య
ప్రప్తం దృష్టం త్వ మిహ కరుణాలోలపక్షై కటాక్షైః

పర్యస్తా ఇవ దండకావనదిశాం వీశీషు రామత్విషా
వర్షాహర్ష చరన్మయూరతరుణీగ్రీవారుచో వీచయః
దృక్పాతై రపిచ ప్రసన్న మధురై రశ్రాన్త మామానివాః
నిరూతా ఇవ నిర్భరామృతరససోతస్వినీ నిర్భరైః

లోకానీకవశిక్య విఫలితే ప్రాక్యాస్త్రశస్త్రోత్కరే
సౌందర్యం భవతా విశృంఖలి మిదం బ్రహ్మాస్త్ర మావిష్కృతం
సౌరా జానపదా భృశం వనచరా దేవా నరా వానరా
వృక్షాః పక్షిగణశ్చ యత్ర వివశ్రసాణా రఘూణాంపతే
మరన్త కదలీ సుధా మఘ రసాం మృద్వీచయో(యా)
మనోహరణ ధోరణీ పదకదమ్పనంభూరితా
దదాతు శుభ మప్సరార్యకరుణారసోద్దీప్తితా
వృణా మఘవిదారిణీ రుచిరరామపాదస్తుతిః

అనిర్వచనీయ బాంధవ్యం

శ్రీమతి కోమలాదేవి

ఈ కథకు ఒక విచిత్రమైన విషయం ఇతివృత్తం. ఇది అపూర్వంగా కన్పించవచ్చు. కాని అటువంటిది జరుగవచ్చునని ఒక సైంటిఫిక్ జర్నల్ లో చదివాను. అసంతరం ఊహించి వ్రాయబడిన కథ ఇది.

“క్రే” మనకేమిని సాన్నిధ్యమునంతా మరచిపోయింది. ఆయానవడతలా కళ్ళు ప్రక్కకు తిప్పింది.... ఆయా పాపములు పోయింది....

‘ఏం పాపం? బాగుందా?’

అత్యంతరంతో ప్రశ్నించింది.

‘అబ్బాయి.... దాగున్నాడమ్మా’

సరవాలేదు... తన శ్రమ ఫలించింది. తన బాధ్యతను నెరవేర్చింది. అలసట తీరలేదు. ప్రాణం సొమ్ము సీల్లి పోయింది. క్షణం కళ్ళు మూసుకుంది... ఎన్ని క్షణాలు గడించి పోయాడో! మగతగా వుంది!

‘అమ్మా పిల్లాడిని చూస్తారా?’

సాన్నిధ్య కళ్ళు తెరిచింది. అబ్బాయిని చూస్తోంది. చిక్కని నల్లని తలవెండ్రుకలు—గులాబి రంగులు ముద్దులాళ్ళే. చిన్నముఖము, మల్లిన ఎఱివెడిమలు—ముద్దులు చూటగ కట్టె పాపడిని చూస్తూ—మృదువుగా స్పృశించిందామె. బిడ్డ అమె వేలుపట్టుకుని వదలేదు. ఆ పట్టు అమె హృదయాన్ని గట్టిగా పట్టింది....

‘అబ్బాయేడి’ అన్న కంఠం విని సాన్నిధ్య నిస్రావంతో చూచింది. అమె వద్ద! గతుక్కుమన్నది. శిలా ప్రతిమయై తనేకంగా చూస్తోంది... గలగల వచ్చిందామె.

గులాబివస్త్రముఖంతో అనందనీచికలు పరిభ్రమిస్తున్నాయి. ఆ రెండు కళ్ళు రెండు జ్యోతులై దేన్నో వెదకుతున్నాయి! అమె సాన్నిధ్య చూడలేదు. పట్టికఫలకంలాంటి నదుటిపై ఆందోళన వ్యక్తంచేసే చారలు. ఎంతైనా అమె అనందానికి పర్యాయపదం!

‘ఇక్కడమ్మా’ అయ్యా సాన్నిధ్యతో పాపము వద్ద కందించబోయింది.

వద్ద బాబు ముఖంలోకి వంగిచూచింది. జరిపూలుకుట్టిన నీలం నైలాన్ ములు సర్దుకుని బిడ్డను అందుకోబోయింది.

సాన్నిధ్య హృదయం కంపించిపోయింది.

కళ్ళు తప్పించి వేసింది.

కళ్ళు తెరిచి చూచేసరికి—వద్ద—ఆ పాపడిని తన హృదయానికి హత్తుకుని అనిర్వచనీయమైన అనందం పొందుతోంది. ఆ సుందరవదనంలోని సంతృప్తి భగవత్ సృష్టిలోని తృప్తికి పరితూగిపోతోంది...

సాన్నిధ్య హృదయం విలవిల్లాడిపోయింది.

‘చిన్నితండ్రి .... బంగారునాన్నా! .... ఇంటికి వెడదామా? పది నాన్నగారిని చూద్దువుగాని...

సాన్నిధ్య కంఠంలోని మాటలు కంఠంతోనే పూడుకుపోయాయి. మూగగా రోదిస్తూ—మూగగా ‘వద్దు...వద్దు’ అంటోంది. అమెను వినే దిక్కులేదు. ఉడిగిపోయిన శక్తితో నిర్జీవంగా పడుకుండిపోయింది. అమెను ప్రైవేట్ రూమ్ లోకి తీసుకువెళ్ళి పండుకోబెట్టారు.

ఎన్నడో మెలకువ వచ్చింది. తన ప్రక్కలో ఊయల లేదు.

అప్పుడే నక్స్ వచ్చింది.

ఏమి జవాబు వింటానో—అన్న సంశయంతో—గుండెలు చిక్కబట్టుకొని అడిగింది.

‘పాపడు...?’

‘అమె తీసుకువెళ్ళిపోయారు... ఈ సాయంత్రం వస్తారు...’

దుఃఖం కట్టలు తెంచుకుంది. ఒక్కసారి బిడ్డను కళ్ళారా చూడలేదు. ఆ పాలబుగ్గిలి చిదిమి ముద్దాడలేదు. ఆ పట్టు దారలాంటి జాతును మృదువుగా నవరించలేదు. ఆ చిన్నారి పెరిమలపై తన అమృత ధారలు చిలికించలేదు. తనని తీర ఒక్కసారి తన హృదయాని హత్తుకోలేదు... చెవులారా అగయ్యబోవద్దు వినలేదు — ఒక్కసారి

తప్పిగా సాంబాళి భూపం వెయ్యలేదు... ఆమె చెక్కిళ్లు కన్నీటితో తడిపిపోతున్నాయి. నర్స్ జాలిగా చూచింది - ఓవార్లుగా నాలుగుమాటలని వెళ్ళిపోవటాని కుదుర్చుకు రాలింది.

సాన్నితి తమాయించుకుంది. 'ఒక్కసారి డాక్టర్ ముకుందరావును - అతని సతీమణిని రమ్మని చె:

ఆమె వెళ్ళిన పది నిమిషాలకు వారిద్దరు స్మాక్స్ వేసుకుని స్టేజీకేవీలు పట్టుకుని వచ్చారు.

సాన్నితి గంభీరంగా చూస్తోంది.

'ఏం - సాన్నితి! బాగుందా' ఒంటా'

ఆమె పేలవంగా నవ్వింది. 'పంటా బాగా నే వుంది - మదిలో అంతా వ్యథ'

'ఎందుకు?'

'డాక్టర్ - మీరు చెప్పండి - ఆడవాళ్ళ కర్ణు వ్రాతుంది. నా హృదయం ఎందుకు తరుక్కు పోతోంది?... బిడ్డ పుట్టాడు - నేను ఒక్కరోజు కనీసం ఒక్కగంట పై న వాడితో గడవలేదు - అన్నడే మాకు ఎడబాటు... డాక్టర్... ఇలా జరుగుతుందని... ఈ ఊరి ఇంత భరింపరానిదో తుందని ఆ నాడు ఆలోచించలేదు. మీరు... అన్నీ ఎరిగిన మీరిదరుకూడ నాకు తెలియ జెప్పలేదు... నేను ప్రాణాలేనివన్నువుగాను... మనిషిని.. హృదయంగల మీలాంటివాన్ని...

ఆమె కొంగు కప్పుకుని హృదయనిదారకంగా రోదించింది.

భార్యభర్తలు మౌనంగా ఒకరి ముఖా లోకరు చూచుకొన్నారు... నిజమే... ఇది భరింపరాని బాధ... తాముకూడ హూహించలేదు! సర్దు తీసుకొవడతానంటే ఒప్పేసుకున్నారు... వారి హృదయాలెంత పాపాబాలు... ఆమె పజలనేత్రాలను తుడుచుకుంటూ సాన్నితిని ఓదార్చింది...

'సాన్నితి... ఊమించు... వివేచనాజ్ఞానంతో చేయ లేదమ్మా... ఊమించరాని నేరం చేశాము. ఇప్పుడేవెళ్ళి నేనే స్వయంగా తెస్తాను... నీ మురిపెం తీసిన తర్వాత వాడికేసం... వాడి భవిష్యత్తుకోసం... వాడిని వాళ్ళకు అప్పగించు... చస్తామరి']

కన్న బిడ్డను తెస్తారు - తను చూడబోతోంది.

అనందాభిరేకంతో కళ్ళ మూతలుపడినై.

ఆమె గతంలోక్కిందిగజారిపోయింది.

ఆ నాడు పంధ్య దాటింది. భర్త ఇల్లు చేర లేదు. అత్యంత నిరీక్షణతో కనిపెట్టుకుని వుంది.

స్నేహితురాలు శ్యామల హడావిడిగా వచ్చింది.

ఆమె గుండెలు ఝల్లుమున్నాయి. మెల్లగా చెప్పింది... 'మీ వారికి... ఆక్సిడెంట్ అయింది.'

తర్వాత అంతా అంధకారం. ఆ నాటి ఆక్సిడెంట్ ఫలితం తన భర్తకు ఉద్యోగం పోయింది. ముగ్గురు పిల్లలు - తను - తన భర్త - త్రాగలి - తినాలి - కట్టాలి - వుండాలి. ఎలా సాధ్యం - తను సెకండ్ హ్యాండ్ చదివింది. కనీసం విద్యాబోధ చేయ లేదు. తనుకు ఏమీ లేదు. ఒక్కసారి నాలుగువందల ఆదాయం తగ్గిపోయింది. నలభై రూపాయల రాబడితో - తను ఇంతమంది నెలా పోషించగలడు?

దివాలి గడుస్తున్నాయి. బ్రతుకు భారమైంది. ఎల్లలు బడికి వెళుతున్నారు. వారి ఆవసరా లధిక వ్రాతున్నాయి.

'పేవరో చిన్న ఆడ్యర్ టైజ్ మెంట్.

'అరోగ్యంగావున్న స్త్రీలు - ముప్పై సంవత్సరాల లోపువారు - ఫలానా బాక్స్ నంబరుకు వ్రాయవలసి నది, - మంచి ఉద్యోగం దొరికగలదు. చదువు ప్రమేయం లేదు'.

సాన్నితి జాగుచెయ్యలేదు.

అనుమానంగానే ఉత్తరం రాసింది.

డాక్టర్ - ముకుందరావు - అతని అర్థాంగి రమణి - జబాబు వ్రాశారు.

ఆ నాడు తాను వెళ్ళింది. తనతోపాటు ఇంకా ఎనిమిదిమంది స్త్రీలుకూడ వున్నారు. ఏమిటి పని? ఏం చెయ్యాలి? ఎలాంటి ఉద్యోగం? ఎంత ఇస్తారు? తన సంసారం నడవగలదా?

తొమ్మిదిమం నలుగురు సరిపోలేదు, వాళ్ళ వెళ్ళిపోయారు. ఇంకా నలుగురు మిగిలిపోయారు.

తను తెల్వేసరికి వాళ్ళ నిర్వాంత పోయారు.

ఇది సాధ్యమా?

తాను చేయగలదా?

రమణి ఏమన్నది? 'మీ ఆరోగ్యం తొంభై తొమ్మిదిసాళ్ళు సరిగా వుంది. మీ వని అత్యంత క్లిష్టమైనది. ఈ ప్రాంతాల్లో మీరు మొదటి వారొకారు... ఆరునెలలు మీకు ఏ కొడువా వుండదు. ఆ తర్వాత మీ శ్రమకు తాపతునుబట్టి కొన్నివేలు ఇస్తారు...'

ఆమె మానం దాల్చింది. ఆమె ముఖంలో ఏదో నీడలు కదిలిపోతున్నాయి.

'మా వని ఏమిటి డాక్టర్? ఏం చెయ్యాలి?'

రమణి వారి కళ్ళను తప్పకుంది. శూన్యం లోకినానూ మెలగా అంది: 'మీ...మీ గర్భాన్ని అరుపు కివ్వాలి'

ఒక్కసారి నలుగురు 'డాక్టర్' అని నిర్ఘాంత పోయి గ్రుడ్ల పుగించి చూస్తుండిపోయారు.

కడుపు దేనినట్లు ఉంది - ఏదో అసహ్యం—కోపం—వివరాలిది విన్నట్లు బాధ-జగన్న-దుఃఖం మిలితమై వారి నోరు కట్టివేయబడినై.

రమణి ఒక్కొక్కరి దేన మార్చి మార్చి చూచింది.

'జాను...మీ గర్భాన్ని అదే కివ్వాలి...అంటే మీ గర్భపునంచిన మాత్రం అదే కివ్వాలి...అంటే.' ఆమె లేచి వెళ్ళిపోయింది.

ఆ గదిలో విశి వులుముకుంది. పాతాళంలో దిగ జాగిపోయినట్లు నిస్రానితతో కూర్చున్నారు...ఇదా వారి వని...ఇందుకా అంతఃక్రంతో వచ్చారు. ఒకరినొకరు చూచుకోవటానికి కూడా సిగ్గుపడ్డారు.

రమణి తిరిగివచ్చేసరికి సావిత్రి మంత్రామే మాత్రం మిగిలారు.

రమణి వారిదగ్గరకు వచ్చింది.

'నువ కింకా అంబాలు లేదు...అందుకని క్రొత్తగా వుంటుంది...కొన్నాళ్ళు గడిచిపోయినతరువాత అందరికీ మామూలై పోతుంది నుమా!'

మరునటిరోజు తాను రమణి ఇంటికి వెళ్ళింది.

ఆ గదిలో వద్ద కూర్చునివుంది. ఆమె ముఖం సానిటోయి కలావహీనంగావుంది. చెక్కిళ్ళు సారిసారిలా వెలవెలబోతున్నాయి. ఆ వికారనయనాల్లో తీవ్రం లేదు. దీప్తి లేదు. పెద్ద జబ్బునడి అప్పుడప్పుడే కోలుకుంటున్నదిలా వుంది. ఆమె ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాలు అతి కష్టంతో జరుపుతున్నట్లుంది. చేతికి వేసుకున్న రాళ్ళ గాజలు మోచేతినలకు జారుతున్నాయి. ముక్కు న్నన్న మై పాడుచుకువచ్చింది. కళ్ళు జానెడ్ గోతుకు పోయి పూడిపోయినట్లున్నాయి. పెదమలు ఆరిపోయి పోడిగా వున్నై. అయితేనే—ఆమె అందమైంది.

ఆమె శ్రీమంతుల బిడ్డ.

సావిత్రిని పరిశీలనగా చూస్తోందామె.

సావిత్రి సాధారణమైన వ్యక్తి—ఆమెకు వద్దకు లేని ఐశ్వర్యం వుంది. అది—ఆరోగ్యం...అందుకని సావిత్రి గర్వించవచ్చు.

'వీరు—సావిత్రీ...అంటూ తననుగూర్చిన విషయాలన్నీ రమణి చెప్పింది.

వద్ద ఆయాసపడకుండా వున్నది.

'చూడండి సావిత్రీ! వీరు శ్రీమతి పద్మగారు. రంగనాథరావుగారి కోడలు. వారు వ్యాపారస్తులు. మీకు తెలుసుకుంటాను. ఎన్నోచోట్ల పేరున్నాయి. ఒక్కడే కొడుకు. వారు తండ్రిగారికి చేదేడుచాల్డగా వుండి వ్యాపార విషయాలన్నీ చూచుకుంటారు. వీరికి పెళ్ళయి రెండు సంతృప్తాలు దాటినై. ఇప్పుడు గర్భవతిగా వున్నారు. పద్మగారికి పోయిన సంవత్సరంవరకు ఆరోగ్యం బాగున్నదిగానీ ఈ సంవత్సరం చాల జబ్బుపడ్డారు. డబుల్ న్యుమోనియా వచ్చింది—తర్వాత యూరిన్ బ్రబుల్...కాస్త కోలుకుంటున్న సమయంలో గర్భవతియైంది. వేచివున్న...మళ్ళీ ఆరోగ్యం దెబ్బతిన్నది...అంతేకాదు ఆమె గర్భ కోశం పిండాన్ని భరించలేదు. నాలుగైదునెలలకు వివర్జిస్తుంది...'

సావిత్రికి ఆర్థం కాలేదు.

'డాక్టర్ గారు—స్వకీయమైన అనుభూతితో ఏదో వెల్లుతున్నారు. విశదీకరించడే పామరులం మాకేమీ అర్థం కాదు.'

రమణి రమణియంగా నవ్వుతోంది.

‘నిజమే...సావిత్రి...ఒక్కమాట...అంత గొప్ప కుటుంబానికి భగవంతుడు ఒక్కటి—ముఖ్యమైన ఒక్కటి లోపంచేశాడు...వంతానలేమి’.

‘వద్దగారు గర్భవతి కాదా? మీరు శ్రద్ధ వహిస్తే సరిపోదా?’. సాలోచనగా అంది.

‘లేదు...ముందర తెలియజేశాను. ఆమెకు బిడ్డను తనలో పెట్టుకునే శక్తి లేదు. నవమాసాలు భరించే బలం ఆమెలో లేదు. స్త్రీలకు అంతర్గతమైన ఈ శక్తి ఆమెలో లోపించింది. శస్త్ర చికిత్స...మందులు వసికీరావు. పసిపిందె రాలిపోయినట్లు—విరియని మొగ్గ రాలిపోయినట్లు...మానసికావేదనతో ఈ దంపతులు రానున్న పరిస్థితికి—అవధకు లొంగలేక ఆధైర్యంతో మా నలహా కోరారు...’ రమణి సావిత్రికి దగ్గరగా వచ్చింది.

‘ఆ సహాయం నువ్వు చేయాలి సావిత్రి... చెప్పానుకదా? వద్ద గర్భవతి. ఆమెలో ఇక పిండం వృద్ధి చెందలేదు...శస్త్ర చికిత్సలో ఆ పిండం తీసి మరొక గర్భంలో పదిల పరచాలి...’

‘డాక్టర్...ఇది సాధ్యమా?’ సావిత్రి విన్నవించింది.

రమణి నవ్వింది ‘సాధ్యమే. చాలా చోట్ల ప్రయత్నించి నవలలయ్యారు. మేము తగ్గిదు సార్లు. ఆమె గర్భంలోంచి తీసి దాన్ని నీ గర్భంలో భద్రపరుస్తాము. మిగిలిన మోసాలు బిడ్డ నీలో పెరుగుతుంది. తర్వాత...’

‘తరువాత...ప్రవచనం?’

‘ఆ...వదలి...ఇక మామూలే...నీవు ప్రసవిస్తావు. బిడ్డను వాళ్ళు తీసుకుంటారు...ఒక్కమాట చెప్పి...బిడ్డ ఆరోగ్యంగా పుడతాడు. బలహీనత లేమీ వుండవు. వాడు స్వయాన. వాళ్ళమ్మ నాన్న సుపుత్రుడు. నీవు పెంచిన తల్లిని...అంతే...’

సావిత్రి ఆరచేతుల్లో ముఖం దాచుకుంది.

కడుపులో కదిలినట్లయింది. అప్రయత్నంగా గర్భంవిడ చ్చేయవేసింది. ‘తనకు పిల్లలున్నారు... నవమాసాలుమోస—కని—పెంపుతోంది. దానికి—దీనికి భేదం? కొన్నిమాసాలుమోస—కవాలి—జైనా... కవాలి...మోయవచ్చు...కానీ కనటం...ఆ భరింప

శక్యంకాని బాధ—వృష్టి యావత్తులో నొప్పికవర్షాయ వదం ప్రసవ సమయంలో నొప్పులుకాదా?...ఆ బాధను మరిపిస్తూ చిన్నారిపాపడి ఏడ్చు—ఎంత మధురమైన కిడ్నీ—ఆ ఏడ్పులో తల్లి తన బాధను విన్న రిస్తుంది...మరి...అయితే...’

‘నాకు చేతకాదు—నేను చేయలేను—నన్ను క్షమించండి.’ సావిత్రి రృథంగా—సరితప్ప పూదయంతో ఒక్కొక్కమాట అన్నది.

వద్ద ముఖం నిరాశతో వదిలిన అయిపోయింది. కనుబొమలు ఆవేదనతో వంపు దీరిగాయి.

రమణి సావిత్రి భుజంవిడ చ్చేయవేసింది... ఓదార్పుగా—చెబుతోంది.

‘ఒక్కసారి దీర్ఘంగా ఆలోచించుకో...ఈమెకు—వద్దకు—నవమాసాలు మోసే శక్తిలేదు. అది ఆమె పొరపాటు కాదు. భగవదేచ్ఛ. ఆమె గర్భంలో స్థలం లేదు సావిత్రి ! ఆ వరం నీకుంది...కొంత త్యాగం అవసరం...పిల్లలుంటేనే తల్లి శబ్దాని కర్తం వుందనుకోకు...స్త్రీ...ఆ ఒక్కశబ్దం చాలు మాతృత్వాన్ని పునీతం చేయటానికి. స్త్రీ—ఆమె మాతృమూర్తి. అదాలోపావ—ఊయలదిగి దిగక ముందే—తక్షణం చిన్నబొమ్మకు నీళ్ళుపోసి—పాలుపోసి జోలపాడి నిద్రబుసుంది...ఆ పసిబిడ్డకు తను చేస్తున్న కార్యంలో ఆసాధారణత ఏమీ కనిపించదు. అది పుట్టుకతోనే న్యూననిద్రమే. పిల్లవాడిని చూడు—బొమ్మనిస్తే దాని ముఖం చూడడు. ఏదో ఒక అటవన్నువుగా జనుకట్టి ఆడినంతసేపు అక్షి ప్రక్కకు త్రోసేస్తాడు. కానీ ఆడపిల్ల—ఆ ప్రాణంలేని బొమ్మ తన పాప. అదేవో లోకంలో విహరిస్తుంది. ఆ బొమ్మకు తను తల్లి. ఆ కోరిక రానురాను నిజమౌతుంది. తను తల్లి అవుతుంది. తన చేతులతో పెంచి పెదజేస్తుంది...ఈ దశకు వచ్చినప్పుడు ఆ కోరికలు—ఆశలు పేకమేడల్లా కూలిపోతే ఆమె దుఃఖం—ఆమె క్షోభ భరింపనలసికాదుగదా? తన గర్భంలో పాప ఒక్కనాటికే ప్రాణాలతో బైటికిరాను. చిన్నతనంలో బొమ్మలతో గడిపిన మధురక్షణలు ఒక్కనాటికే నిజం కాలేవు. తనపాపను ఎత్తుకుని ముదాడ లేదు. భూస్వామ్యమై వా—గొడాలై వా—అది వేరు. కానీ...సావిత్రి...ఈ బాధ యమయాతనకాదా? తన

కడుపులో పాప, పెరిగి పెద్దదై, ప్రాణాలతో ఈ గడ్డమీద పడి పెరిగి పెద్దవాడై తన నఫలం చేస్తాడన్న కోర్కె మొదలంటా తెగి నేం కొరిగిపోతే ... ఏంచేస్తాము ... ఈ మనఃక్షోభనించి రక్షించలేమా? ఈమెకు ఇది తప్పించలేమా? అలో చించు—నీ వంగికిరిస్తే — ఇదెంత ఉదీప్తమైనదో నీకే తెలుస్తుంది. ఒకరి అనందంకోసం పీవెంత త్యాగం చేస్తున్నది అవగాహన కాగలదు...నీవు అన్ని విధాలా తగినదానవు...అలోచించుకో...మీవారికి చెప్పటానికి డాక్టరుగారు—పద్మగారి శ్రీవారు వెళ్లారు..

సావిత్రి గట్టిగా కళ్ళు మూసుకుంది.
శూన్యం—అంతా శూన్యం — హృదయంలో అంధకారం.

పద్మ ఆమెకు దగ్గరగావచ్చి కూచుంది. గాఢదికంతో మెల్లగా అంది. 'మీ అంగీకారంకోసం ప్రాణాలు బిగబట్టికొని నిలిచివున్నాను...మందు... ఇదరు...ఒప్పుకోలేదు.....నన్ను నిరాశపరచకండి... మిమ్మల్ని ప్రార్థిస్తున్నాను...ఎందుకో మిమ్మల్ని చూచిన తక్షణం, నా బిడ్డకు సరియైన పోషణ మీద గర్భం ప్రసాదించగలడన్న నమ్మకం — ఆ సుగ్రహించండి...' ఆమె మాటలతోకే ఖేదంతో నీరు నిండిన రెప్పలమీద కన్నీరు కారుస్తూ కూచుంది.

సావిత్రి నిలువెల్ల కంపించింది.
ఆమెను ఆ విధంగా మామూలు పూదయం తరుక్కుపోతోంది.

ఆమె చుట్టూ న లేచింది.
'మావారిని...అడిగి...రేపు వెలుతాను.'
రమణికూడ లేచింది.

'మీవారు అంగీకరిస్తారు. ఇంట్లో నవోయానికి మనిషిని ఏర్పాటు చేస్తారు.....ఎల్లండి .....పాపను మారుస్తాము.'

సావిత్రి కళ్ళు తెరిచింది.
తన మంచంనక్కతో నీలంరంగుతెర.
తనకు మత్తుగా వుంది...నిం జరిగింది? మెల్లగా చేతిని గర్భంమీదికి సోచివుంది...బెండేటి— ఆమె ముఖంలో అనందం తళుక్కుమన్నది.

తను గర్భవతి—కాదు...కాదు...ఎవరి పాపనో పెంచుతోంది.

రమణి గణగణ తెర తొలగించుకుని వచ్చింది.
'సావిత్రి—ఎలా వుంది?...భద్రంగా పెంచాలి సుమా!'

సావిత్రి నవ్వింది—
'నాప్పి—మందు ఏదైనా ?'
'ఆ...తప్పకుండా' అన్నది. ఏదో ఇచ్చింది. మరుమందులు వాడితే పిండానికి ముప్పు అని చెప్పలేదు. పె కలాజిక్ గా సావిత్రి బాధను భరించగలిగింది.

ఆమె భర్త క్రచ్చన్ టకటక లాడిస్తూ వచ్చాడు.

సావిత్రి కన్నీరు వింపుకుంది. ఆతను ఊరడింపుగా ఆమె కన్నీరు తుడిచి మెల్లగా చెవిలో అన్నాడు.

'సావిత్రి—నీ బాధ వృధా కాలేదు—ఇలాంటి పరిస్థితి కల్పించిన నన్ను క్షమించవూ? ఇదిగో... ఇప్పుడే రెండువేలు చెక్కు రాసిచ్చారు ఇంటి అదే బాకీ—దుకాణంలో బాకీ తీర్చేస్తాను. రేపు మిగతా విషయాలు మాట్లాడుకుందాము...విశ్రాంతి తీసుకో...'

సావిత్రి నిర్జీవమైన నవ్వు నవ్వింది.
'ఈ పిండం నిలువ ఇప్పుడు రెండువేలు.'
ఆతను నవ్వేశాడు.
కొవ్వీరోజులు దొరికిపోయాయి.
పాప కదిలింది. ఆమెకు తెలుసు. వారం గతించిపోయింది.

డాక్టర్ రమణి— పద్మ సావిత్రి ఇంటికివెళ్లారు. రమణి పరీక్ష చేసింది.

'అంతా నవ్వుగా వుంది. పాప తిరుగుతోందా?'
సావిత్రి జవాబిచ్చింది. 'డాక్టర్ గారు చాల సంతోషిస్తారు. ఆసరేషన్ విజయవంతమైందని.'
పద్మ వెనుకూ బదులందలు చేతిలో పెట్టింది.
'మీరు మంచిభోజనం తీసుకోవాలి. ముఖం తీసిపెయ్యవల్సింది.'

సావిత్రి గుడ్లవుగింది చూస్తోంది.

వద్ద ఆటు వెళ్లగనే తన ప్రతిబింబాన్ని చూచుకుంది.

ముఖం నిండుగా హిందాగా కనబడింది. మునుపటికన్నా ఆరోగ్యంగావుంది. మరి ఆమె మాటల్లో అంతరార్థం?

ఆ రోజునిచ్చి వద్ద రోజూవచ్చి చూచిపోయేది. ఆమెను చూడనంత సేపు— తను దినచర్యతో మునిగి పోయి తన విషయం తనకు మామూలుగా అనిపించేది. వద్దను చూచిన తక్షణం తన గర్భంలో పాప తరది కాదే అన్న భావం ఆమెను కృంగదీసేది.

వద్దవచ్చి కూచుంది. సావిత్రి హడావిడిగా వచ్చింది. సాధారణంగా స్నేహితులతో చెప్పుకున్నట్లుగా అంది: 'అబ్బ—కాస్త తిరికకూడా వుండటం లేదు. పిల్లలకు సరిక్షలు. తెల్లవారి లేచినప్పటినుంచి పడుకునేవఱకు ఏవో పనులు...'

వద్దముఖం చిటపటలాడింది.

సావిత్రికి గుర్తొచ్చింది. మౌనంగా గంభీరంగా కూర్చుంది.

'మీ రింతపని చేయకూడదనుకుంటాను... ఏమంటారు? బిడ్డలేమైనా...'

సావిత్రి విరగబడి నవ్వింది.

'ఇంకా నయం—మంచంమీద కాళ్ళు నాపుకుని కూర్చోవచ్చారుకారు... వారు ఉద్యోగంలో వున్నప్పుడు నాకింతకు రెండంతలు పని వుండేది... ముగ్గుర్ని కన్నాను... నాకు తలిదండ్రులు—ఎవ్వరు లేనందున ఎక్కడికి వెళ్లడాన్నిగాను. అనునతికివెళ్లి వచ్చేదాన్ని... ఈ పనికి పాప కే అపాయం రాదు... మీరు బలహీనులు. అందుకే బరువు పనులు నిషేధం—నా కెందుకు?'

వద్దకి సంయమము నవ్వలేదు.

'మీ రింతపనిచేస్తూ అలసిపోవడం మతరామూ నా కిష్టంలేదు.'

సావిత్రి వగలబడి నవ్వింది. ఆ సవ్యతో క్రోధం మిళితమై వుంది.

'మనం చెయ్యమంటారు. మీ రిచ్చేదబ్బుతో మువ్వాటలా తిని పోయిగా వీలమించమంటారా?'

'ఔను. అదే నేనూ చెప్పబోతున్నాను...'

'చాలా మంచి పలహో వద్దగారూ... మీకు తెలీదు... బిడ్డ పెరిగి పెరిగి... చివరికి బైటికి రాలేక పోతే మాయైర్ రికి...'

ఆమె గుటకలు మ్రొగింది.

'మీకు అర్థం కాదు. డాక్టర్ ను అడగండి.'

సావిత్రి నుదురు తుడుచుకుంటూ ట్టుర్చింది.

'సో... మీరు యింటో వుండండి... కావలసినంత వ్యాయామం మాత్రం తీసుకోవచ్చు... లేనిపోని బాధ్యతల ఉండవు.' సావిత్రి శిశువ్రతిమయై కలపర పోటుతో చూస్తోంది.

'మరి... మరి... నా —నా సంసారం నా పిల్లలు...'

'డబ్బుస్సానుగా... మంచి పనిమనిషిని పెట్టిస్తే సరిపోతుంది.'

సావిత్రి కళ్ళలో నీళ్లు సుళ్లు తిరిగాయి.

'తల్లికి— బాధకు సాటి— ఏమీ— ఎవరూ— లేరు...' ఆమె మాటల్లాడతేక నిశ్చలంగా ఏడుస్తూ కూచుంది.

'మీరు దుఃఖించరాదు... బిడ్డకు...'

సావిత్రి ఇక భరించలేకపోయింది.

'నాకు తెలుసు... బిడ్డ నాలోవుంది... నా కంఠా తెలుసు—ఈ రోజుకు మీరు దయతో వెళ్లిపోండి.' సావిత్రి చలుక్కున లేచి వెళ్లిపోయింది.

కొంతసేపటికి రమణి వచ్చింది.

'ఏం జరిగింది...' అత్యాతురతతో ప్రశ్నించింది.

సావిత్రి దుఃఖం పెల్లుబికింది... 'నే నెంతో పాటపాటు చేశాను... నా గొప్పన్నీ భరించి ఎంత దిగజారి అధోగతి పాలయ్యానో... డాక్టరుగారూ... ఈ బాధ భరించలేను...'

'ఏం జరిగింది... నీ నోట వివాలనివుంది.'

జరిగినదంతా చెప్పింది సావిత్రి. 'నేను ఇంటిపని డేమికోరాదు. తిని త్రాగి కాలుమీద కాలు వేసుకుని అసందించాలి. నా భర్తను, నా బిడ్డల్ని, నా సంసారాన్ని... వదిలిపెట్టి...' బోరున ఏడ్చింది సావిత్రి. రమణి ఆమెను పొదివిపట్టు కుంది. సజలనేత్రాలను కొంగుతో తుడుచుకుంది... 'వద్ద ఇంత ఇదిగా

ప్రవర్తిస్తుందని అనుకోలేదు... నీకు నాలుగు గర్భంలా వుంటుందని—అంత సాధారణంగా కొన్ని నెలలు గడిచి పోతాయని—నీ ఇంట్లో—నీకు అనుకూలమైన వాతావరణంలో బిడ్డ పెరుగుతాడని ఆశించి ఆ విధంగా జరుగుతుందని విశ్వసించామని... పదార్థ ఇంత మూర్ఖం... ఒక అమూల్యమైన మనిషిని తూచితూచి విలువకట్టి కేలికా మాట్లాడుతుందని కలలోకూడ అనుకోలేదు. ఒక వస్తువును అడ్డకు తీసుకుని మన ఇచ్చానుసారం వాడుకున్నట్లు—అంత కేలికా అభిప్రాయపడింది ... అదేవిధంగా మాట్లాడుతోంది... ఇకపై ఆమె రోజూ లాకుండా చేస్తాను. నిశ్చింతగా వుండు.'

రమణి వెళ్ళిపోయింది. మరి వారానికిగాని పద్మ రాలేదు. పండ్లూ, పూలు, మిఠాయిలు పన్న బియ్యం తెచ్చింది.

సావిత్రి లోపల పెట్టిపెట్టుకముందే పిల్లలు బడించి విచ్చారు. గుడ్డలు మార్చుకుని తలోపండు తిన్నారు. మిఠాయిబుట్టు నగం ఖాళీ అయింది. గోల గోలగా అల్లరిపెడుతూ తింటున్నారు.

పద్మ ముఖం అదృశ్యం మారిపోయింది.

'అని కేవలం మిఠాకని తెచ్చాను...వాళ్ళంతా.

సావిత్రి నవ్వింది. పద్మ కళ్ళలోకి విశేషంగా చూచింది. 'వాళ్ళు తిన్నారు. నాకడుపునిండిపోయింది... దీని అర్థం మిఠాకు బోధపడదు పద్మగారూ...ఇకపై ఏది తెచ్చినా నా ఒక్కతిక్కోసం తేకండి...'

పద్మ వెళ్ళిపోయింది. సావిత్రి భారంగా అడుగులు వేస్తూ లోపలికి వెళ్ళింది. పెద్దవాడు పరుగెత్తుకీ వెళ్ళి చిన్నపళ్ళం తెచ్చాడు... రెండు పాప ఒక్కొక్కరకం మిఠాయి పెట్టింది. మూడవవాడు ఆస్థాయంగా తల్లి కందించాడు. బిడ్డలు ముగ్ధురీ పూదయానికీ పాత్రుకుంది సావిత్రి.

'నా కడుపు నిండిపోయింద్రా...తండ్రులు—తల్లి!'

క్రచ్చన్ శబ్దం విని ఆమె లేచి ఆ వళ్ళెరాన్ని భర్త కందించబోయింది.

'వాకు అప్పుడే యిచ్చారు పిల్లలు...నువ్వు తిను...నీ కోసమేగా ఆమె తెచ్చింది?'

ఆమె భర్త ముఖంలోకి నిర్లప్తతతో చూచి నెమ్మదిగా లేచి వెళ్ళిపోయింది.

ఆ చూపు అతని హృదయాన్ని దహించి వేసింది... 'ఏం చెయ్యను? నేనేం చెయ్యను? అంగీకరించి సావిత్రీకి తీరని అవకారం చేశానా?'

కడుపులో బిడ్డవయసు ఏడుమాసాలు.

సావిత్రి పెద్దకొడుకు పైపాయిడతో మంచం పట్టాడు.

సావిత్రి రేయింబవళ్ళు తీరని వ్యధతో మంచం వదలకుండా కొడుకుని కనిపెట్టుకుని వుంది...

తన 'స్వంతం' అయినట్లయితే—ఇవి త్రాగు, ఇది తిను—విశ్రాంతి తీసుకో—అని ఎవరైనా అన్నట్లయితే ఆమె అంత బాధపడేదిగాదు. ఎంతో నవాజంగా వుండేది. ఇప్పుడు బిడ్డకోసం 'ఆ బిడ్డ భద్రతకోసం' అన్నమాటలు కుండలికరణాల్లో వున్నట్లు ప్రమవడి బాధపడేది. ఏదో భయం తన్ను ఆవరించింది. ఇది గుర్తుకు రావటంతో ఆమెకు దుఃఖం ఆగేదికాదు.

పద్మకు తెలిసింది. రెక్కలు కట్టుకుని వ్రాలింది.

సావిత్రికి పద్మను చూడటానికే మనసొప్పు లేదు.

ఆమె తల దువ్వుకోలేదు—బిడ్డ అనారోగ్యం ఆమెను కృంగడిసింది.

ముఖంలో కాంతిలేదు. నిప్పుతున్నతో ఆడుగులో ఆడుగువేస్తూ నవ్వింది.

సావిత్రిని—ఆ విధంగాజూచి పద్మ తృప్తి పడింది.

ఏదో మాట్లాడింది...సావిత్రి వింటుం లేదు. ఆమె మనస్సుంతా వికలమై పోయింది. పద్మ ఎప్పుడు వెళ్ళినా—తను కొడుకు మంచం దగ్గరకు వెళ్ళాలని ఆతపడుతోంది. పద్మ వెళ్ళేట్లు లేదు! ఇక తాళి తాళం లేదు.

‘వద్దుగారూ—నా పెద్దకొడుక్కు సుస్థిగా వుంది. మీరు అవ్వడా భావించక ఈ నాటికి నెలపు తీసుకుంటే మీకు వృక్షజ్ఞురాలిని.’

వద్ద కళ్ళు విప్పారినై. ఎ జీర తొంగి చూచింది!

సావిత్రీ ఆమెను చూడదల్చుకోలేదు.

‘వారం రోజులుగా మీ అబ్బాయికి సుస్థిగా వుండటం...ఇన్నాళ్ళు ఇదే విధంగా ఉందోననితో మనః క్లెశంతో గడపుతున్నారు ? ..... వరైనభోజనంలేక వేళకు సరిగతినకుండా మా కన్యాయం చేస్తారా ? ఒక్కసారి అద్దంలో మీ ప్రతిబింబం చూచుకోండి. మీ ముఖమే వ్యాయం చెబుతుంది !...మీరు...నా బిడ్డను...సరిగా...పోషించటం లేదు...’

ఆమె వెక్కిరిస్తూ ఏడుస్తోంది.

సావిత్రీ మ్రాచుపడి తిలకిస్తోంది. కొన్ని క్షణాలకు రెండు చేతుల్తో గర్భాన్ని పట్టుకుంది. కన్నీరు కాల్యలు కట్టినై. వెక్కిళ్ళు మధ్య అంది: ‘నేను తల్లిని...నా తోని ప్రతి అణువు బిడ్డకేమన్నాని కాంక్షిస్తోంది...డబ్బు...డబ్బుతో నన్ను కొనలేదు... ఇది వస్తువు...ఒక జడపదార్థం కాదు...నా కన్న కొడుకు మా యింటికి దీపం...జబ్బుతో వదుకుని వుంటే నన్ను...నన్ను...పోయిగా వుండమంటారా— ఏ కన్నతల్లిని నై నా అడుగమ్మా చెబుతుంది.....వృత్తి త్యాన్ని మాతృత్వాన్ని ధనంతో తూచే మీకు...ఈ విషయాలు బోధపడవు...’

సావిత్రీ నెమ్మదిగా లేచింది.

రమణి మెల్లగావచ్చి సావిత్రీ భుజాల చుట్టూ చేయివేసింది.

‘బాబుకెలావుంది సావిత్రీ!’

‘మీరు...! మీ రెప్పుడు వచ్చారు...డాక్టర్ గారూ...’ ఆమె మాట్లాడలేక పర్కవైపు నిశ్చలంగా ఒక్కక్షణం చూచి లోపలికి వెళ్ళిపోయింది.

డాక్టర్ రమణి వద్దను నిశ్చల దృక్కులతో తిలకించి నెమ్మదిగా ఆమెను సమీపించింది. వద్ద తలవంచుకుంది.

‘వద్దా—మీరీ విధంగా అనుక్షణం ఆమెను బాధిస్తారనుకోలేదు. నేను మీ కనేక పర్యాయాలు బోధపరచాను. మీ బిడ్డ అయినప్పటికీ ఆమె కడు పురో ఆమె బిడ్డగా పెరగాలి. ఆమె తన స్వంత బిడ్డ గర్భంలో వుండేటప్పు డేవిధమైన సాధకబాధకాలు, సమస్యలు కష్టాలును ఎదుర్కుంటుందో అలాంటి వాతావరణంలోనే ఆమె మనలుతుంది కనుక—మీరు—సావిత్రీని అన్నిటికీ అతీతంగా ఒక యంత్రంలా వ్యవహరించాలని కోరటం వట్టి అపారోచిత క్రియ. ఆమెను వదలివేయండి...మీకు బిడ్డలు పుట్టిన తర్వాత అన్నీ తెలియవచ్చు...కానీ మీనించి నేను ఈ ప్రవర్తన కోరలేదు. సావిత్రీని తనసాటికి తనను స్వేచ్ఛగా పదిలి చేస్తారను కున్నామేగాని ఆమె ప్రతిక్రియకు అంక్ష విధిస్తారని కలలోకూడా అనుకోలేదు...సావిత్రీని ఇంత ఇరకాటంలో పడేస్తామని కూడ మేము ఊహించలేదు.’

వద్ద వెళ్ళిపోయింది.

సావిత్రీకి నెలలు నిండిన కొద్ది అనుమానాలు! భయాలు! బిడ్డ సరిగ్గా వుండడాడా తను ఆరోగ్యవంతురాలు. తను సులభంగానే ప్రసవించి కానీ...ఈసారి.....ఏ విధంగా వుంటుంది? బిడ్డ ఏ అవక్షణం లేకుండా పుట్టాలి—కానీ...అలావుడితే అది తన తప్పుకింద జమకట్టి తనను రూపిస్తే? నువ్వు సరిగా లేవు...ఏవో చింతలతో—నమస్యలతో సరే మతిమెస్తోతూ నా బిడ్డ కన్యాయం చేశావంటే—అనేం చెయ్యగలదు? ఎన్నో విధమైన శంకలతో ఆమె మనసు వికలమై పోయేది.

ఆ రోజు రానే వచ్చింది.

పండువంటి మగబిడ్డను ప్రసవించింది.

కేర్ మన్న కేకతో త్రుల్లిపడి కళ్ళు తెరిచింది.

వద్ద బిడ్డను సావిత్రీపక్కలో పరుండజేసి ప్రక్కగా కుర్చీలో కూచుంది. రమణి వచ్చేసరికి సావిత్రీ బిడ్డను అప్యాయంగా నిమరుతోంది. ఆ చిన్నారి నుదుటిపై లీలామాత్రంగా అగుసించే చారలను సవరిస్తూ చూపుడు వ్రేలుతో నుదురు

రాస్తూ - బుగ్గల్ని సుకుమారంగా నొక్కుతూ తన్నయ్య
రాల్చే బాహ్య ప్రపంచాని కతీతురాల్చే వుంది.

రమణి కళ్లు చెమర్చాయి.

పద్య దీర్ఘంగా విశ్వసించి ఎటో చూస్తోంది.

తోమ్మిది రోజులు కాలచక్రంలో కలిసి
పోయాయి.

పద్య రోజంతా ఇంట్లో వుండక తప్పింది
కాదు.

రమణి బలవంతంపై సాన్నిధి దగ్గర
బాటును వదలక తప్పలేదు. వారిద్దరికీ ఏకాంతం
కావాలట - సాన్నిధికి ఆ బిడ్డమధ్య అవినాభావ
సంబంధం వుంది. అది అనిర్వచనీయమైనది. ఈ
బాంధవ్యాన్ని త్రుంచివేసి నాశనం చేయగలకెక్కి ఎవ్వ
రికీ లేదట. ఈ కొద్ది రోజులు వారిని ఒంటరిగా
వదలి తాను దూరంగా వుండాలట... పద్య అయిష్టం
గానే దూరంగా వుంది. కొడుకును చూడాలని -
పొదివి పట్టుకుని హృదయానికి హత్తుకోవాలన్న
బలవత్తరమైన కోర్కెను ఆతివ్రయాసతో అణచు
కుంది. ఒకసారి వెళ్ళిందికూడ - కానీ ఆమె ఐదు
మిమిషాలకన్నా ఎక్కువ వుండటానికి వీలేళ్ళకపోయింది.

ఈ రోజు ఇరవై ఒకటవ రోజు.

పద్య వాళ్ళ గృహం బంధుమిత్రులతో -
వచ్చులోరణాలతో - అత్యంతము సందడిగా సుందరంగా
కలకలలాడుతోంది.

పద్య ఆమె భర్త గుమ్మందగ్గర ఆత్మతతో
ఎదురు చూస్తున్నారు.

కారు ఆగింది.

సాన్నిధి పాసతో దిగింది. ఆమె విలువైన
పట్టువీర కట్టుకుంది. బాలింతరాలు - నిండుగా
హుందాగా దిగింది, గానీ ఆమె ముఖంలో చీకటి
చ్చాయలు. వెనువెంట భర్త నెమ్మదిగా దిగాడు.
దంపతులను సాదరంగా ఆహ్వానించి దిష్టి తీసేశారు.

పద్య అత్త మామలు దూరంబించి అనంద
భరితులై తిలకిస్తున్నారు!

సాన్నిధి భర్త వక్రము పీటమీద కూర్చుంది

ఆమె ఒడిలో బాలుడు నిశ్చింతగా
పోతున్నాడు.

వాలావరణం వైంభించిపోయింది.

బిడ్డ ముమ్మారులూ పద్యలూ వున్నాడు! || ౧౫ ||

అందరూ ఆశ్చర్యంతో చూస్తున్నారు.

రమణి ముకుందరావులు ముందుకొచ్చారు.

పద్య పెద్ద వెండి వశ్యరంలో రూపాయ
నిండుగాపోసి వండ్లు, పువ్వులు, తాంబూలం, కొబ్బరి
కాయ పెట్టుకుని వచ్చి నుంచుంది.

రమణి పద్యవైపు నింతగా చూచింది.

సాన్నిధి రమణిని చూస్తోంది... 'ఆ శ్రీమం
వచ్చింది - భరించక తప్పదా?' అన్నట్లు తిలకిస్తోంది.

ఆమె హృదయం అల్లకల్లోలమై గిరిగిరి
కొట్టుకుంది.

ఆ శ్రీమంలో పద్యముఖం అనందంతో
మానంగా వెలిగిపోతోంది. ప్రశాంతమైన ఆమె ముఖం
హృదయ నైర్మల్యాన్ని ప్రతిఫలించ జేస్తోంది!

రమణి ఏదో చెప్పటానికి నోరు తెరిచిందిగానీ
వ్యవధిలేక పోయింది.

పద్య ఆ పరాన్ని సాన్నిధి కందించి బదులుగా
ఒడిపట్టింది.

సాన్నిధి తట్టుకుందపెట్టి భర్తవైపు చూచింది.

అతని ముఖం ప్రశాంతంగా వుంది.

సాన్నిధి చటుక్కున బిడ్డను చేతుల్లో తీసు
! గాఢంగా ముద్దు పెట్టుకుంది. బిడ్డను ఆశీర
దిస్తున్నట్లు ఆశువులు జలజల రాలాయి.

పద్య దగ్గర అగాహనకి ఒడిపట్టింది...

‘మీరు...బాబుకు...పెదతల్లి—పెదతండ్రి... మీకు బాబును చూడాలనుకున్నప్పుడు ... ఎప్పుడైనా రావచ్చు...మికాకోసం...మా తలుపులు...సదా...తెలువ బడివుంటాయి. ఇంతటితో... మన...బాంధవ్యం తెగిన దని ఆనుకోకండి.’

ఆమె కంఠం పూడుకుపోయింది. ఆశుభరిత నేత్రాలను తుడుచుకోటానికి ఆమె ప్రయత్నించలేదు.

సావిత్రీ ఇక బాగుచేయలేదు. చటుక్కున బిడ్డను ఆమె ఒడిలోపుంచి ఆస్థాయంగా నుదురు నిమిరింది.

చుట్టూ నుంచున్న వారి కళ్లు చెమర్చాయి.

ఆ దృశ్యం అందరి హృదయాలను తట్టింది.

రమణి వ్రాసంగా వుండలేకపోయింది. వద్యకు దగ్గరగావచ్చి ‘వద్యా...మీారేనా లంట...’ ఇలామాట్లాడింది...నాకు చాలా సంతోషం...ఈ గడియను ఎలా

భరించాలోనని భయపడిపోయాను...నాకు సంతోషమైంది...మా పని పరిపూర్ణమైంది...ఒక్కమాట... మీరు నిజంగా మారిపోయారు..ఎలా సాధ్యమైంది?’

వద్య నవ్వింది.

‘ఈ ఇరవై ఒక్కరోజులు నాకు కనువిప్పు కలిగిందాయి. తల్లి హృదయం ఎటువంటిదో అప్పుడర్థమైంది...ఈ దినాల్లో నాకు..భోజనం సహించలేదు...ఎక్కడికి వెళ్ళాలనిపించలేదు. నా హృదయాన్ని బాబుమూర్తి అవరించింది. నాడు కళ్ళలో మెదిలేవాడు. నా స్రవణి అణువు బిడ్డకోసం తహతహలాడిపోయేది...ఆలోచించే దాన్ని...ఈ ఎడబాటు సావిత్రీ గారికి ఎంత సహింసరానిదో ఊహించగలగాను... ఆక్కయ్యా—సావిత్రీ..నా తప్పులు మన్నించి అనుగ్రహించండి’ అంటూ రెండు చేతులు జోడించింది.

ది గంబరతరం

శ్రీ నిఖిలేశ్వర్

అకాశంకింద స్వచ్ఛమైన మేఘంలా
నిలుచున్న నా తరం
లోకం దుమ్ము దులుపుకుంటూ
ప్రశ్నల సిలువను మోస్తున్నది దారిపాడుగునా!

ఎదుటి ఇంటివాడు ఏమి చూస్తాడోనని
అనుమానాల తెరలను వేలాడదీసిన కుటుంబాలు
తెగిన వాత్సల్యపు తీగలమధ్య డిగిగుతున్న
ఆపుల సంబంధబాంధవ్యాలు.

గడియారాల మ్యూజియమ్ లో
ఏనాడో సణుగుడు మానేసిన
గతించిన కాలపేటిక స్వరాలు,
ఇంకా ఎందుకో అర్థంకాని గాడిద బరువును
లాగుతున్న ఆనవాలులేని ఆధునికులు.

అందం—ఆనందం
పశ్చేన్నిండా అన్నం
లోతైన లోయలో చెల్లాచెదరై
చెరువుగట్టున—నగరం పొట్టన
చేపల్లా తన్నుకుంటున్న
ఎండిన బొమికలు
నవతరాన్ని వీశ్వాసంలో
మిగిల్చిన దిగంబర ఆశలు.

పాశవిక సహజాతాన్ని
పశువుల సహజీవనానికి వదిలి
పాడుగునా దూరంగా సాగిపోయే
గ్రాండ్ బ్రంక్ రోడ్డుమీద

నిరంతరంగా క్రూరంగా వెనక్కికొట్టే
బూజుపట్టిన భక్తుల మందల మధ్య
ఆకలిని—ఆరాటాన్ని— అణుజ్వులను
ఈ తరం నలుదిక్కులతో తొడుక్కుంది.

పసితనం—కాయవగరు
ఈ మెదడునిండా, వంటినిండా!
కడుపునింపి—వొళ్ళు కప్పి
మనస్సునిండా మహ్మాదేకం రేపే
వ్యవస్థ పాలిమెరలో కూచున్నారు,
కొత్తతరం వాళ్ళు, ఆకలితో—దినమొలలో
కట్టిచుట్టూ నిద్రాలేమి వలయం
అవిశ్రాంతంగా అజ్ఞాతంగా
పాటుపడుతున్న మంచితనం
బాహులంగా బట్టలు కట్టుకొన్న చెడ్డతనం.

అవధులులేని భూమిచుట్టూ ఈతరం
నిరాడంబరంగా నిస్సంశయంగా
కొరడా దెబ్బల గాయాల చుట్టూ
తడుముకొంటూ
సముద్రమంతటి ఆశతో
కళ్ళలో నీరసదేవతలకు ఉరితాడు బిగించి
రిక్త హస్తాలలో స్నేహాన్ని కూచోబెట్టి
అంబర చుంబితమైన మేధతో ఈ తరం.

అందంగా తియ్యని అనుభూతికి సాకారంగా
దున్నుల ఆకారంలో హృదయాన్ని కరిగించే
మనిషి సుందర విగ్రహం,
ఇప్పుడు కళ్ళ ఎదుట
విప్పేసిన దున్నులను వెక్కిరిస్తూ
అంతే ఎనలేని అనుభూతిని
నిలిపే దిగంబర మానవునికోసం
ఇక్కడ ఈ తరం దిగంబర తరం

ఐకన్లు

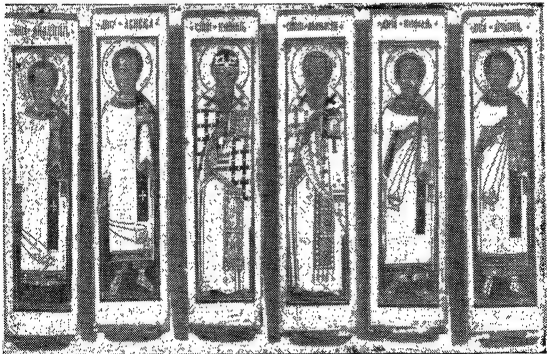
శ్రీ ఎస్. వి. రామారావు

వేసవి కాలంలో చాలా కళాప్రదర్శనలు, శిల్పప్రదర్శనలు జరుగుతాయి అండన్లో. అమెరికనులు యూరప్ చూడడానికై వస్తారు. అండన్లో అగి కొన్ని రోజులుండి శ్రేస్తారు యూరప్కు. యూరప్నుండి ఎంతోమంది అండన్ వస్తారు. కళాభిలాషున్న వారందరు యిక్కడ జరిగే ప్రదర్శనలు చూస్తారు. అందు వల్ల గ్యాలరీలు అప్పి ఎంతో వుత్సాహంగా వివిధ ప్రదర్శనలు ఏర్పాటు చేస్తాయి.

టేటు గాలరీలో బ్రహ్మాండమైన ప్రదర్శన జరుగుతున్నది. పెకానో శిల్పాలన్నిటిని, ఎంతో శ్రమ పడి ప్రపంచం నలుమూలలనుండితెచ్చి, ప్రదర్శిస్తున్నది టేటుగ్యాలరీ. కామన్ వెల్త్ ఇన్స్టిట్యూట్లో

సెంట్ పారస్కేవా - 14 వ శతాబ్దం నాటి బ్రహ్మాండ "ఐకన్"

నల్లరు దైవత్వం; ఇద్దరు విషవస్తులు : రష్యన్ "ఐకన్"లు - 16 వ శతాబ్దంనాటివి.

కేంద్ర చిత్రకళా ప్రదర్శన జరుగుతున్నది. అఫిక్స్ పురాతన శిల్పాల్ప: 13 వ, 14 వ శతాబ్దపు యూరప్ చిత్రాల్ప; మఢీవ్, డిరైన్ రేఖాచిత్రాల్ప; పురాతన బ్రిటిష్ సీటిరంగుల చిత్రాల్ప; పాస్టిమూర్ క్రొత్త శిల్పాలు; రష్యన్, యుగోస్లావియాలనుండి ఐకన్లను ఎన్నో గ్యాలరీలు ప్రదర్శిస్తున్నవి. కళా పిపాసకునికి ఈ ప్రదర్శనలు విందు భోజనంలాంటిది యిప్పటి లండన్.

ఇక్కడ తెంపులు గ్యాలరీ అని ఒక్కటి వున్నది. ఇది చాల ఫేవనుబుల్ డ్రామ్టన్రోడ్లలో వుంది. చిన్ని ముచ్చటైన గారిరి. ఇక్కడనే 'ఐకన్' చిత్రాలు ప్రదర్శిస్తున్నారు. ఎంతోమందిని ఆకర్షిస్తున్నది ఈ గారిరి. ఐకన్లను గురించి చదివాను లండన్ యూనివర్సిటీలో 1964 లో. కొన్నిటిని గురించి వివరంగా నోట్సు వ్రాశాను నేషనల్ మ్యూజియమ్లోచూచి. కాని అంతగా ప్రాముఖ్యత యివ్వలేదు ఎవ్వరు వీటికి. ఇన్ని ఐకన్లను ఒక్కచోట చూడడం విశేషం. అందువల్లనే గాబోలు అందరూ ఈ ప్రదర్శన చూస్తున్నారు. నేను యిది వరకు యిన్ని ఎక్కడా చూడలేదు లండన్లోగాని, అమెరికాలోగాని. ఈ చిత్రాలపై కొద్దిమంది పుస్తకాలు వ్రాశారు. కాని అంతగా తెలియదు వీటిగురించి. వీటిపై రీసెర్చిచేసి తెలుసుకోవలసింది ఎంతో వుంది.

'ఐకన్' అన్నది గ్రీకు పదం. దీనికి 'వ్రతి బింబము' అని అర్థం. గ్రీకు ఆర్థడాక్స్ చర్చి వీటిని ప్రాముఖ్యతలోనికి తెచ్చింది. గ్రీక్చర్చి యిహలోకంలోవున్న పరలోకం. అంతటి ఆధిక్యతను తనకు తానే అపొదించుకుని భగవంతుని ప్రతిబింబిస్తుంది. క్రీస్తును గురించిన బైబిలుకు సంబంధించిన కథలను గురించిన చిత్రాలు ప్రతిబింబిస్తాయి ఐకన్లలో. అసలు ఈ ఐకనులకు మూలం ఈజిప్టులోని సమాధి చిత్రాలు. ఈజిప్షియన్లు చనిపోయే ముందు వారి రూపచిత్రాలను చిత్రపీఠములకుంటారు వారి కాఫీన్లలో. చచ్చిపోయిన శవానను వారి వారి రూప చిత్రాలలోని కాఫీన్లలో వుంచుతారు. అది మూలం ఈ ఐకన్లకు. గ్రీకు ఆర్థడాక్స్ చర్చి ఈ పద్ధతిని తీసికొని పూర్తిగా క్రీష్టియన్ చిత్ర

కళగా మార్చివేసింది. వివరీతంగా ఐకన్లను ప్రచారంలోనికి తెచ్చింది. రష్యన్లు యింకొంచెం ఈ కళను సాగించి స్వంతం చేసుకున్నారు.

ఈ ఐకన్ చిత్రాలు చర్చిలో పూజించడానికై వుపయోగించేవారు. వండుగ పూరేగింపులలో వీటిని మోసుకొని వెళ్లేవారు హృదయాలకు హతుకొని. బైజాన్ టైన్ ఎంపైర్లో యిలా ప్రచారంలోనికి వచ్చేముందు ఐకన్ చిత్రాలు ఎన్నో ఆటంకాలను ఎదుర్కొనలసివచ్చింది. ఈ ఎంపైర్ తూర్పు ప్రాంతాలలో (అసగా టర్కీకి దగ్గరప్రాంతాలు) ఆరబ్ నాగరికత, మత సాంప్రదాయాలు ఎక్కువగా వుండేవి. అరబ్బులు దైవాన్నిగాని, మత ప్రవక్తలనుగాని రూప చిత్రాలలోగాని, శిల్పాలలోగాని మలచి ఆరాధించరు. విగ్రహారాధన వీరికి పిరుద్దం. ఈ ఐకన్లు దైవ రూపాలను చిత్రించి చూపుతాయి గనుక ఈ తూర్పు ప్రాంతాలవారు నిరసన విజృంభణ లేవదీసారు. మతాధిపతులు విగ్రహారాధనను నిరసిస్తూ, ఈ ఐకన్ చిత్రాలను తగలబెడుతూ, నభలను ఏర్పాటుచేస్తూ ఈ విషయాన్ని రాజకీయరంగంగా మార్చి అణగి లేవదీసారు. వర్తమప్రాంతంలాంటా ఐకన్లను పూజిస్తే అరబ్ మత సంప్రదాయ ప్రధానంతో ప్రాక్ప్రాంతం ఐకన్లను నిరసిస్తూవచ్చింది. ఈ మత గురువుల వొత్తిడి కొంత కాలం సాగింది బైజాన్ టైన్ రాజులపై, రాజ్యాంగ వ్యవహారాలపై. కాని ఎంపైర్ మొత్తంపై చాలమంది ప్రజలు ఐకన్లను పూజించేవారు. క్రీ. శ. 787 లో బైజాన్ టైన్ మహారాజు 'నికయ రెండవ మహానభ' ఏర్పాటు చేసింది. ప్రజలు ఐకన్ చిత్రాలను పూజించడంలో తప్పులేదని, భగవంతుని ఆరాధించడంలో మహదానందం వున్నదని, ఈ చిత్రారాధనను ఎక్కువగా ప్రజలు అనుసరించాలని ఆ సభలో తీర్మానింపబడింది. దీనితో ఐకన్ చిత్రరచన ఎంతో విజృంభణగాసాగింది. బైజాన్ టైన్ ఎంపైర్ అంతా ఈ ఐకన్ చిత్రాలు పూజించబడసాగినవి. రాజాంగీకారం, ప్రభుత్వపు అండ ఈ చిత్రరచనకు బాగా దోహదం చేశాయి. యూరప్ అంతటి ముండి ప్రజలు వచ్చి ఈ చిత్రాలను తీసికొని పూజించడం ప్రారంభించారు. దీనికి ఒక ముఖ్యకారణం వుంది. ఈ చిత్రాలు ఆరా

దించేవారికి ఏ జబ్బులున్నా వయమైపోతాయని, భగవంతుడు ఎప్పుడూ వీరి యింటల్లానే నివసిస్తాడని, వీరిపై దేవుడు బదులు పలుకుతాడని, యింకా ఏవో కథలతో గూడిన మూఢనమ్మకాలు ప్రచారం లోకి వచ్చాయి. ఇకనే ప్రజలు వేలంవెట్టిగా వీటిని ఆరాధించడం సాగించారు. చిత్రాన్ని ఎంతో భక్తితో ముద్దు పెట్టుకొని దేవుణ్ణి పఠాలు కోరేవారు. అందువల్ల ఎన్నో ఐక్యతలు రంగులుపోయి, జీగురు పూనుకొని, మైసవునత్తి సాగంతో కన్నుకొని అసలు గుర్తించడానికే కష్టంగా పుంటాయి. వీటిని గుర్తు పట్టడం, ఏదేశంలో చిత్రించబడ్డాయో కనుక్కోవటం ఎంతో కష్టమైన పని. ఈ చిత్రాలు యుగోపాధి వియూ, రష్యలలోగూడా ప్రచారంలోనికి వచ్చాయి.

ఈ చిత్రాలను చెక్కపై చిత్రించడం వాడుకలో వుండేది. చిత్రించదలచిన చెక్కను ఎన్నుకొని, జాగ్రత్తగా, చిత్రించేందుకు నీలుగా వదును చేస్తారు. లేకపోతే చెక్క బీలుబారి పగిలిపోతుంది. నిమ్మ, ఐర్వి, అల్లర్, ఓక్ చెక్కలను వాడేవారు. ఇవి రంగులువేసిన తర్వాత చాలా కాలం నిలచేవి. తర్వాత సైరెన్ చెక్కలను గూడ వుపయోగించారు. దంతపు ఐకను లను గూడ చూచాను. ఇవి చాల అరుదు.

చర్చి ఎంతోమంది చిత్రకారులచేత ఐకనులను చిత్రింపించేది. చాలమంది చిత్రకారులు మతగురువులే. మోనాస్టరీలలో చిత్రకారులు చర్చి పూజలకొరకు చిత్రించేవారు. ఈ చిత్రకారులు జీవితాన్ని చర్చికి అంకితం చేసిన సాధువులు. అందువల్లనే ప్రజలలో ఎంతో భక్తి ఈ ఐకనులంటే. ఇవి చర్చిలో తమూరు చేయబడ్డవి గనుకనే ఎన్నో కథలతో, మూఢనమ్మకాలతో కూడుకొని ప్రజలలో నమ్మకాన్ని పెంపొందించేసేవి.

ప్రజలలో వీటి ఆవనరం ఎంతో వుండడం వల్ల చర్చిలోని ముఖ్యమైన చిత్రకారులు ఐక్యంలోని 'ముఖము'లను మాత్రమే చిత్రించేవారు. వీరి శిష్యులు మిగిలిన చిత్రాన్ని, చిత్రంముట్టువున్న డిజైనులను పూర్తిచేసేవారు. ఆ విధంగా చర్చికి, ప్రజలకు, కావలసిన చిత్రాలను అందజేసేవారు చిత్రకారులు. ముఖ్యంగా 'ముఖములను మాత్రమే చిత్రించే ప్రముఖ చిత్రకారులను రష్యన్లు 'లిచ్ మికి' అని, మిగి

లిన చిత్రాన్ని పూర్తిచేసే శిష్యులను 'డోల్మినికి' అని పిలుస్తారు. చిత్రంలోని బ్యాక్ గ్రౌండు భాగం అంతా తగదవులాంటి సన్నని బంగారము లేక వెండి పొరలను అతికించేవారు చెక్కకు. ముందుగా ఈ భాగాన్ని ఎటువై ద్రాక్షరసంతో శుభ్రపరుస్తారు. చిత్రంలోని ఈ బంగారపు మెఱుగును 'స్వెత్' అంటారు రష్యన్ లో; లంఘే 'వెలుగు' అని అర్థం. ఇది దేవుని యొక్క ప్రకాశం. మన హిందూ చిత్రాలలోగూడ ఈలాంటి పద్ధతేవుంది. దేవుని తలవెనుక మార్పుని లాంటి వెలుగు ప్రకాశిస్తుంది. అది ఆయన మహిమను, దైవత్వాన్ని సూచిస్తుంది. కొన్ని ఐక్యంలో కంచు, బంగారపు పొరలను గూడ వాడేవారు రష్యన్లు. దీన్ని 'ఇనొకాన్' అంటారు. రష్యన్లు ఈ ఐక్య చిత్రాలను ఇంటి గదిలోని కుడివైపు మూలలో వుంచేతారు. చిత్రంముందు ఎప్పుడూ క్రైస్తవత్వ వెలుగుతూ వుంటుంది. ఈ విధంగా క్రీస్తుమతం సర్వవేళలా ఇంటితో వెలుగుతుంది.

రష్యలోని 'కియఫ్' నగరంలో ఐక్య చిత్రాలు రచించడం జరిగింది మొట్టమొదటి సారిగా. అప్పటికి బహొకొద్ది క్రీస్టియన్ చర్చులు మాత్రమే పుష్పాయి రష్యలో. అసలు క్రీస్టియన్ మతం మొదటినుండి రష్యలో లేదు. రష్యనులు క్రీ. శ. 988 వరకు ఎంతోమంది దేవుళ్లను ప్రార్థించేవారు. పగ్రహోరాధన విసరీతంగా వుండేది. ఈ నగరంలోవున్న బహొకొద్ది చర్చులు రష్యనులకు కాదు, ఇతరదేశాలనుండి వ్యాపారం చేయడానికై ఈ నగరానికి వచ్చిన వ్యాపారుల కోసం నిర్మించబడినాయి. కియఫ్ ఎంతో ప్రాముఖ్యమైన వ్యాపార కేంద్రం. క్రీ. శ. 988 లో ప్రిన్స్ ఆఫ్ కీవ్ అయిన స్లాదిమియో, గ్రీకు ఆర్థడాక్స్ మతాన్ని స్వీకరించాడు. రాజు కాలముకుంటే దెబ్బలకు కొడవేమిటి? తాను మతం పుచ్చుకున్నాడు గనుక తన రాజ్యంలో వున్న ప్రజలందరూ ఈ మతం పుచ్చుకోవాలని శాసించాడు. రష్యలో శాసనం వచ్చినందుంటే అధికారులు క్రమం తప్పకుండా అనుసరించేస్తారు ప్రజల్ని. మొదటినుండి అలాంటి పద్ధతి వారిది. ఇకనే ప్రజలందరూ మరో అలోచన లేకుండా శాస్త్రజ్ఞుల తీసుకున్నారు. అంతవరకు వారు పూజిస్తున్న వివిధ దైవ విగ్రహాలు, చిత్రాలు అన్నిటిని ధ్వంసం చేయించాడు

రాజు వాణ్ణిమియె. ఎన్నో చర్చలను కట్టించాడు. గ్రీక్ అర్థదాక్ష్రి ఎంపైర్ కు తీవ్రమైన 'కాన్స్టాంటినోపుల్' నగరానికి ప్రతిబింబంగా తయారయింది 'కియస్' నగరం. ఇప్పటి రష్యాలంతా అసలు కియస్ ను ఆధారంగా చేసుకొని పెరిగింది అని చెప్పవచ్చు. కియస్ నగరం ఐకన్ చిత్రాలకు కేంద్రమైంది. ఎన్నో చిత్రాలు యిక్కడ చర్చలనుండి వచ్చాయి. వాణ్ణిమియె మొట్టమొదటి చర్చకి శంఖుస్థాపన చేసాడు. ఇదే రష్యమైన 'హాజ్ అఫ్ ది డైమ్' చర్చ. ఇది రష్యన్ ఐకను చిత్రాలకు, గోడపై చిత్రాలకు ఎంతో ప్రసిద్ధి. ఇతని చిన్నకొడుకు యాన్ స్లావ్ క్రి. శ. 1036 లో 'హాయి సోఫియ' అనే బ్రహ్మాండమైన చర్చని కట్టించాడు. ఇది తండ్రి కట్టించిన చర్చని మించి వుంటుంది సుందరతలో.

కియస్ నగరంలోని సుందరమైన ఐకన్లను చిత్రించినది ముఖ్యంగా గ్రీకు చిత్రకారులు. ప్రముఖ గ్రీకు చిత్రకారులను పిలిపించడం జరిగింది. వారికి వహించినదంతా ఎంతోమంది రష్యనుల గూఢాపుష్కారు. ఈ ఐకన్లు చర్చి అఫ్ డైమ్, హాయి సోఫియా, చర్చి అఫ్ సెంట్ మైఖేల్, చర్చి అఫ్ ది మోనాస్ట్రీ అఫ్ ది కేవ్వోలలో కప్పిస్తాయి. రష్యనులు ఎంతో జాగ్రత్త తీసుకున్నారని ప్రారంభించండి చిత్ర రచనలో. బైజాన్ టైన్ చిత్రాలు సంపదయసిద్ధంగా, ఎక్కడా ఏ మార్పు లేకుండా ఒకేమందిరిగా వుంటాయి. మార్పు కప్పించడం ఏ కాలంలోనూ. కాని రష్యనులు వారి చిత్రాలలో రూపాలను సహజ సిద్ధంగా వుండేట్టు, ముఖములో మృదుత్వం వుండేట్టు (బైజాన్ టైన్ చిత్రాలలోని రూపచిత్రాల ముఖం భిక్షు చాల బిరుసుగా వుంటాయి) చిత్రించారు. చిత్రంలోని రూపాలేదో బలంగాను, రూపచిత్రంలో విషయంలో రేఖామయంగాను వుంటాయి.

కియస్ లోని ఐకన్ చిత్రరచనలోని చెప్పుకోవలసిన మరొక ముఖ్యకేంద్రం 'నాగోర్డ్'. 13 వ, 14 వ శతాబ్దాలలో ఎంతో ప్రాముఖ్యతలోనికి వచ్చింది. ఇక్కడి చిత్రకారులు కియస్ చిత్రకారుల వలెనే బైజాన్ టైన్ ఐకన చిత్రాలనుండి తమ శైలులను రూపొందించుకున్నారు. వీరి పద్ధతులలో ముఖ్యంగా కప్పించేది గుండ్రని బాగా వాలిసోయస్ భుజాలు. ఈ చిత్రాలలో ఎటువూ, బంగారుమెఱుగు

రంగు మిశ్రమం ఎక్కువగా వుంటుంది. తెలుపు, లేతఆకుపచ్చరంగు, ప్రపంచప్రసిద్ధమైన ఒక విధమైన రష్యన్ బూరంగుల మిశ్రమం ఒక ప్రత్యేకత. ఈ మిశ్రమానికే 'నాగోర్డ్' చిత్రకారులు ప్రసిద్ధి. వీరి చిత్రాలలోని మతగురువులు వరుసగా నిలబడి వుంటారు. ఒకరి వెనుక నొకరు నిలబడి వున్నట్టు చిత్రించారు. వీరి శక్తిలాలు చాల దృఢంగా వుంటాయి. మరొక ప్రత్యేకత గుండ్రని తలలు. రష్యనుల తలలు గుండ్రంగా వుంటాయి. గనుక చిత్రం చూడగానే ఇది రష్యనుల ఐకన్ అని చెప్పవచ్చు. అలాంటి ప్రత్యేకత కొంతకే రష్యను చిత్రకారులు (గ్రీకు చిత్రకారుల సహాయంతో మొట్టమొదటగా ప్రారంభించినా) ఎన్నో మార్పులు తెచ్చారు.

రష్యను చిత్రకారులలో చెప్పుకోదగ్గ ప్రతిభావతులు ఆండ్రూ రూబ్లెవ్, దియోనిసియస్ లు. వారిద్దరు సంపదయ సిద్ధంగా చిత్రరచన చేశారు. ఏ మాత్రం మార్పులన్నా సహించలేదు. ప్రజల అవసరం తీర్చడానికై రష్యన్ చర్చిలు లోపపు ఐకన ముద్రలు తయారు చేయించేవి. వీటినుండి ఎన్నో కంచు, ఇతర ఐకనలను ముద్రింపించారు. ఇదొక్కటే సులభమైన మార్గం ప్రజలకు ఐకనలను త్వరగా అందించడంలో. ఇంత విజ్ఞాపకంగా గణన ఐకన్ చిత్రాలకు క్షీణదశ వచ్చింది. కాన్స్టాంటిన్ నోవోల్ ను టర్కీ యుద్ధం 1453 లో. దీనితో ఈ నాట్య రూప మారిపోయింది. నగరం ఎంతో అభివృద్ధి లయింది న్యూ సా రంగంలో. వ్యాపారం పెరిగడంవల్ల పద్ధతులకు ధీమా రిటారిక్ రూపాన్ని పైకివచ్చింది. వీరు చిత్రాలను కొండం ప్రారంభించారు. వీరి అధ్యక్షులు చేరు. దానిచేతాటు కళాభిరుచులు గూడ వేరుగానే వున్నాయి. మాస్కోలో ఇటాలియన్ ఆర్కిటెక్చర్ రూపం, వారిచేతాటు (కొత్తరకపు అభిరుచులను కేవలం జరిగింది. మాస్కో లోని ఎక్కువభాగం యిటాలియన్ ల చేత కట్టించారు రష్యనులు. ఇటాలియన్ల కళాభిరుచి ఐకన చిత్రకళ క్షీణదశకు శంఖుస్థాపన చేసింది.

యూగోస్లావియా గూడ ఐకనలకు చాలా ప్రసిద్ధి. ట్రిపాద్ లో ఐకనలను చిత్రించడం జరిగింది. బైజాన్ టైన్ పద్ధతి అప్పటికే ఎంతో బలంగా వుంది. ఈ పద్ధతినుండి తప్పించుకొని

క్రొత్తరకపు కళను సాగించడం ఎంతో కష్టం. అయినా యుగోస్లావియా మార్కుకు ప్రయత్నం చేసింది. అందువల్లనే 13 వ శతాబ్దపు యుగోస్లావియా ఐకన్ కళలో బిరుపైన, పంపదాయపేర్ల మైన బైజాన్టిన్ క్రైతి, సాగపైన, ఆహ్లాదకరమైన స్లావిక్ క్రైతులు కనిపిస్తాయి. కాన్స్టాంటినోపల్ నుండి బిస్కాపియన్లతో ఎంతో మార్పు వచ్చింది. సెర్బియన్ చర్చిలలోని చిత్రకారుల పంపదాయాన్ని పోషిస్తున్నాడో సాగించారు చిత్రకారులు. కాని అది ఎంతో కాలం జరుగలేదు.

16 వ శతాబ్దంలో టర్కీ జయించిన ప్రాంతాల్లో చిత్రమైన మార్పులు వచ్చాయి ఐకన్ చిత్రకళలో. చిత్రకవనలో, రేఖాతీరులలో ఎంతో బలహీనత, దేవావురంగులలో మామూలుగా వుండే

యూరపియన్ గ్రంథాలకు బదులు కొద్దిగా నల్లని ముతకరంగులు వచ్చాయి.

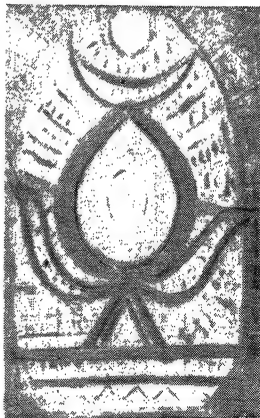
18 వ శతాబ్దము వచ్చేసరికి దాదాపు ఐక్య ల వర్తతి, మారిపోయింది. బరిష్టెన ముత్యకరంగులతో నడి గ్రామీణ చిత్రకళ మదిరిగా తయారయ్యాయి. ఈ ఐక్య చిత్రకళ మతస్సంప్రదాయాన్ని ప్రతియంటి రోనికి తెచ్చింది. ప్రజలలో దైవభక్తిని పెంపొందించింది. చర్చి అభివృద్ధికి ఎంతో దోహదమిచ్చింది. కాలం మారుతూ, ప్రజలలోని అభిరుచులు మారుతూ వుండే సరికి, ఐక్య వర్తతి కాలానికి వెనుకబడే సాగింది. ఇప్పుడు ఐక్య ఒకనాటి కళ.

ఇప్పుడు చూస్తే, క్రొత్తగా వుంటుంది. అ నాటి కళ, ఆ నాటి అభిరుచి ఒక విమాత్యమైన అనుభవం యిప్పుడు.

లండన్ లో జనచిత్రకారులు-వారిపద్ధతులు

కొంతకాలం క్రిందట ఇద్దరు యువ చిత్రకారులు తమచిత్రాలను ప్రదర్శించారు లండన్ లో. ఒరిస్సానుండి వచ్చుల మోహన్, కలకత్తా నుండి అష్టరాయ్ చాలకాంతుండి లండన్ లో వున్నారు ఉద్యోగముచేస్తూ. అమా ఫిలిమ్ లో నర్మదీగీ, వచ్చుల అగ్ని పెక్టర్ లో దీగిని తీసుకున్నారు. ఇద్దరికి చిత్రకళపైనే బలతక వలసిన అవసరం లేదు. కాని చిత్రకళలో పేరు తెచ్చుకోవాలని అతిమాన్యు యువకులు.

కామన్ వెల్త్ ఇన్స్టిట్యూట్ లో ఆషా ప్రదర్శన, డ్రియాన్ గాలరిలో ప్రపుల్స్ ప్రదర్శనలు జరిగాయి. ఆషా 50 చిత్రాలు (శిల్పాల్) ప్రదర్శిస్తే, ప్రపుల్స్ 38 చిత్రాలను ప్రదర్శించారు. ఇద్దరు ఎన్నో విధా విభిన్నలు. ఆషావి, శిల్పమధు చిత్రాలు. వల్చిని చెక్కలతో పేర్చి అల్లినవి. ఎన్నో ఆకారాలలో మంచినవి. వీటికి రంగులువేసి గోడకు తగిలిస్తాడు. అన్నీ ఆధునిక కళకు చెందినవే. వీటి సైజులు 60" x 40" నుండి 8" x 3" లకు మధ్యన పుంటాయి. ధర్మ 30 పొండ్ల నుండి (నాలుగు మాత్రమే 20 పొండ్లనుండి 30 పొండ్ల వెలలో వున్న) 2 పొండ్ల వరకు వున్నాయి. ఇంత తక్కువ ధరతోపున్న ఏ చిత్ర

చిత్రకారుడు : శ్రీ ప్రభు మోహన్

కళాప్రదర్శనను నేను చూడలేదు. ఈ ధరలు లండన్ లో ధరలు కావు. అంతతక్కువ. విజానికి చాలా చిత్రం 'ధర'లు వాటి చెక్కలకు, రంగులకు, ప్రేమలకు అయిన ధరలకంటే తక్కువ. చూచిన వారు—ఎక్కువగా బెంగాలీయులు—మూడు, నాలుగు చిత్రాలు కొన్నారు 2 పౌండ్లవి, 4 పౌండ్లవి, ఏవొక్క ప్లతికా వ్రాయలేదు. అసలు ఈ ప్రదర్శన జరుగు తున్నదని ఎంతమందికి తెలుసు?

(వపుల్ల చిత్రాలు కాన్వోస్ పై చిత్రించినవి, కాగితంపై నీటిరంగులతో వేసినవి. చాలా ద్రవ్యం గులు (డిజైనులా?) గూడా వున్నాయి. చాలా డబ్బు ఖర్చుపెట్టాడు సోఫ్టర్లకు. సినిమాపోస్టర్ల మాదిరిగ రంగులతో పింటు చేయించి లండన్ లోని అండర్ గ్రౌండు స్టేషన్లలో లతికింపించాడు. తనకు వున్న గుణగణాలను బాహ్యంగా చాటుకున్నాడు. చిన్నపిల్లలంటే ఎంతో ప్రేమ అని, స్వల్పం గూడా చేస్తానని, చిన్నపిల్లలకు చిత్రలేఖనం, సృష్ట్యంనేర్పడంలో తాను మహిమానందం చెందుతానని, ఎంతో బీదప్రాంత మైన గ్రామంలోనుండి వచ్చానని—యిలా ఏనేవో కబుర్లతో కథలతోనూ, ఇండియాను వర్ణించిన్నీ తాను యిండియన్ అర్బిన్స్ అని, చెప్పుకున్నాడు. ఇతని ప్రదర్శన అక్షాంశం కోర్డిగ విజయవంత మనే చెప్పాలి, అర్థికంగా. మన దిండ్ల గరిబులకు వేసే డిజైనులను కాగితంపై గీసి ద్రవ్యంగుణంగా ప్రదర్శించాడు. కమలము మాదిరిగ రంగులతో, ఎక్కువగా కుంకుమరంగులతో చిత్రించాడు. నాలుగైదు చిత్రాలు చూస్తే చాలు అన్ని అలాగనే వుంటాయి. తాను మోడర్న్ చిత్రకారుడనని చెబుతాడు. స్వతఃగా చిత్రకళను నేర్చుకొని ప్రదర్శనస్తున్న యువకుడు. ఇక్కడ చాలమందిని చూచాను, భారతీయులను. ముఖ్యంగా బొంబాయిలో ఆర్కిటెక్చరు నేర్చుకున్నవారిని. అందరు యిక్కడకు వచ్చినతరువాత మరల ఆర్కిటెక్చరు. ముఖ్యంగా టౌనుప్లానింగ్ చదువుతారు. వీటిలో ఉద్యోగాలు కేలికగా దొరుకు తాయిట. కాస్త అర్థికంగా బలపడినతర్వాత చిత్ర లేఖనం మొదలుపెడతారు, ఏదో ఈవినింగు ఆర్ట్స్ స్కూల్ లో నానాసి నాలుగైదు గంటలు నేర్చుకొని కొద్దికాలం.

వారి చిత్రాలతోబాటు ఇండియాను ప్రదర్శిస్తారు, ఎన్నో విలపన వలనల కథలతో వర్ణిస్తూ. చిత్రకళా ప్రదర్శనలో, ముఖ్యంగా అంతర్జాతీయ కేంద్రమైన లండన్ నగరంలో ఏ విమర్శకుడూ, కళ అంటే ఏమాత్రం తెలిసిన అతనూ, చిత్రకారుడు రంగురంగులప్రాంతంనుండి వచ్చాడు గనుక మెచ్చుకోడు చిత్రాలను. ఆ సంగతి తెలుసుకుంటే ఎవరూ యిలా కథలు చెప్పకోరు తమ గురించి, తమ దేశం గురించి.

వారి ప్రదర్శనలు విఫలమైతే (అంటే వారను కుప్పంతగా విమర్శకులు మెచ్చుకోకపోతే, అమ్మకపోతే చిత్రాలు) అందరినీ పట్టుకొని తెగవాడతారు—లసలు వీరికి ఇండియన్ కల్చర్ అంటే ఏమి తెలుసునని. ఈమధ్య ఒకానిడ బొంబాయి స్కూల్ లో డిప్లమా పొందినప్పింది ప్రీకాలో ప్రదర్శించింది. లోకల్ పేపర్లు ప్రసాదించాగా వున్నాయని. అతన్ని పట్టుకొని లండన్ వచ్చింది భర్తతో. ఎన్నో గాలరీలు చూచింది. తన చిత్రాలను చూపించింది. పాపం ఏ గాలరీకి ఈనిడ చిత్రాలు వచ్చలేదు. వారికి చెరిసిన అతను ఒకాయన నన్ను కలుసుకోమని చెప్పగా నన్ను కలిగింది. చిత్రాలను చూపించి నా అభిప్రాయం అడిగింది. చిత్రాలు చాలా మూలూ వర్తతిలో 'బావినుండి నీరు తెస్తున్న యువతి' లేక 'చెట్టుకొని అనుకొని నిల్చున్న స్త్రీ'ల లాంటివి. కొన్ని బలవంతంగా ఆ ప్రాక్ట్ వర్తతిలోను, మరికొన్ని ఇంప్రెషన్స్ వర్తతిలోను చేసినవి. ఇలా కలగావులంగావుండి, లసలు ఏమిచెప్పడమకున్నదో చిత్రకారిణి, ఎవరికి తెలియదు. నా అభిప్రాయం చెప్పమని ప్రాణంతీస్తే విజయేకదా అని, తోటిచిత్రకారుని అభిప్రాయాన్ని స్నేహపూర్వకంగా తీసికొంటుందని బుద్ధిపూర్వకంగా భావించి, నాకు తోచినట్లు విమర్శనగా చెప్పాను అనిడ చిత్రాలను గురించి. అంతే మరల అనిడను యంతవరకు చూడలేదు. నాకు చాలామంది తెలుసు గనుక నా చిత్రాలను గురించి వ్రాశారని, అంతా influence అని, ఏదేదో అన్నట్లు. నా అభిప్రాయం అడిగితే తోచింది

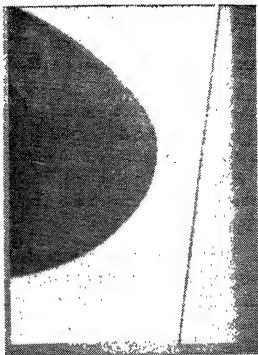
చెప్పాను. నేను కొన్ని గ్యాలరీలపేర్లన్నీ వెళ్లి చిత్రాలను చూపించమని నంబో యిచ్చాను. కానీ అవిడ వెళ్లినట్లు లేదు.

లండన్ లో ఏదైనా భారతీయుల చిత్రకళా ప్రదర్శన ఏర్పాటుచేద్దామని నడుదేశ్యంతో ఎవరైనా పూనుకుంటే ఎంతోమంది చిత్రాలు వస్తాయి. ప్రతి వారు పికాసో అనుకుంటారు. ఎంతో కష్టమైనవని.

నిజానికి చెప్పకోవాలంటే ఇక్కడ పేరున్న భారతీయ చిత్రకారులు యిద్దరు - సూజా, అవినాష్ చంద్ర. సూజా ఈమధ్యన దెబ్బ తిన్నారు. కోర్టు వ్యవహారాలతో ఆయన చిక్కుకున్నారు. దురదృష్టవశాత్తు ఆయన రెండు ప్రదర్శనలు విఫలమయ్యాయి - పేపర్లన్నీ చాల విమర్శిస్తూ, చెప్పదలచుకున్నదివుంటే అది అంతా చెప్పడం అయిపోయింది సూజా అని వ్రాశాయి. అవినాష్ చంద్ర చిత్రాకంఠే గోడల మ్యూరల్స్ ఎక్కువగా చేయడం ప్రారంభించారు గాను. డబ్బు వీటిలో అయితే బాగా వస్తుంది గనుక. ఏది ఏమైనా భారతీయ చిత్రకారులుగా పేరు తెచ్చుకున్న ఈ యిద్దరూ భారతదేశానికి ఎంతోపేరు తెచ్చారు లండన్ లో. ఎంతోకాలంనుండి లండన్ లో వుండి, ఎంతో శ్రమించి, చిత్రకళను తుట్టింగా అర్థంచేసుకొని మాట్లాడితాఅంతో తమకు, తమ దేశానికి పేరు తెచ్చారు.

‘మాడండి. ఇతను అయినకాడికి, ఎంతవస్తే అంతకుమ్మి డబ్బు తీసుకుందామనికాకపోతే ఏమిటిడి? చిత్రం ధర రెండు పౌనులూ? దానికి అయిన అనలు ఖరీదు అంతకంటే ఎక్కువ. ఇది ఏమైనా కూరగాయల షాప్? ప్రదర్శించకపోతే ఏమి నష్టంయంచేయడంలేదని నిందచేస్తారు. తీరా ప్రదర్శనై యిలా వుంటుంది. ఇక ఈ గ్యాలరీకి Standard ఏముంటుంది? అని నాలో అనడం జరిగింది, ఒక ప్రముఖకళావిమర్శకుడు కామన్ వెల్తు గ్యాలరీలో ఆషాఢిచిత్రాలను చూడడానికి వెడతే. గ్యాలరీ క్యూలేటరును అడిగి ఆషాఢిచిత్రాల ఫోటోలు తెచ్చాను ఈ వ్యాసంలో ప్రచురించడానికి.

ఎంతో ఆలోచించాను ఈ వ్యాసం వ్రాసే ముందు. ఈ ప్రదర్శనలు అంతబాగుండలేనికాడికి ఎందుకు వ్రాయడం అని. భారతీయ చిత్రకారులు

చిత్రకారుడు : శ్రీ ఆషా రాయ్.

లండన్ లో ప్రదర్శిస్తున్నారు గనుక మనదేశంలో తెలియాలిగాడా అనే నిర్ణయానికి వచ్చాను. విమర్శనగ వ్రాస్తే మరి చెప్పనలసివస్తుంది ఏమాత్రం ఈ చిత్రాలు విజయరంతమైనవి అని. లండన్ లో మంచి ప్రదర్శనలు జరుగుతాయి; మామూలువి చెప్పకో దగినవి జరుగుతాయి. వ్రాసే తెలియవరచడం విమర్శకుని విధి. అందువల్ల వ్రాసాను ఈ వ్యాసం. ఇక్కడ ఏమి జరుగుతున్నది తెలియవరచడమే వని.

లండన్ లో ప్రదర్శిస్తే మంచి గ్యాలరీలలో ప్రదర్శించాలి. ఇవి చిత్రకళలో తగిన స్థానత పుంటేనేగాని ప్రదర్శించరు. అందుకు నిలబడ గలితే మంచిదే. ఇక ఎలాంటి విమర్శలు వస్తాయి ప్రదర్శనకు అన్నది ఎవరూ చెప్పలేరు విమర్శకులు తప్ప. మన భారతీయ చిత్రకారులకు మంచి గ్యాలరీలు దొరకవు ఏ వాకరికో యిద్దరికోతప్ప. అదిగాక మన చిత్రకారులకు ఎలాగోలాగా, ఎక్కడోక్కడ చిత్రాలు ప్రదర్శిస్తే చాలు అనే దూకుడు ఆధిప్తీయం ఎక్కువగా వున్నది. లండన్ లో ప్రదర్శించాను అనేది తమ పేరుకు తగిలిస్తే చాలు అనుకుంటారు. ఢిల్లీలో పేరున్నఒకచిత్రకారుడు, లండన్ లో మారుమూల

ఎక్కడోవున్న ఒక టెక్నికల్ కాలేజీలో తమ చిత్రాలను ప్రదర్శించడం జరిగింది. పాశ్చాత్యులు భారతీయ కళను బాగా కొంటారని అతిపరి గాఢము, ఎన్నో రేఖాచిత్రాలను, పిటింగుల చిత్రాలను మన క్రిష్టియన్ గ్రేటింగ్ కార్డులమీదిగా చిత్రించి ప్రదర్శించడం జరిగింది. ఇండియాలో ఆధునికచిత్రాలు ప్రదర్శించే ఈ ఆర్జిస్టు లండన్ లో రాజపుల్ మొగలులాంటి చిత్రాలు ప్రదర్శించడం; ఇలా ప్రదర్శించడంలో చిత్రకారులకు ఏ అధిపత్యం వుందో నాకు అర్థంకాదు. దీనివల్ల చిత్రకారులకుగాని, చిత్రాలకుగాని ఏవిధమైన వ్యాయం జరగదు.

దీనికి తగినట్లు మన భారత హైకమిషన్ ఏవిధంగాను చిత్రకారులకు తగినవిధంగా సహాయ పడదు. అమెరికన్ ఎంబసీ తమ చిత్రకారుల ప్రదర్శనలకు ఎన్నో ఏర్పాట్లుచేస్తుంది. అనలు ఎలా ప్రదర్శన ఏర్పాటుచేయాలి అన్నది ఒక కళ. మన హైకమిషనులో ఎవరికి ఏమాత్రం కళగురించి రుచివున్నట్లుగాని తెలిసినట్లు నాకుగాని, చూచిన ఎవరికై వాగాని అనిపించదు. మన హైకమిషను భవనంలో Window Display చేయడానికి ఎంతో అవకాశముంది. వల్లెటూరి దుకాణంమీదిగా వుంటాయి, వారి Display పాదా, మరమేకులు, ఇనుపబంధులు, చిన్న పూరకాయసీసాలు ప్రదర్శిస్తూ. చూస్తే దోకు వస్తుంది.

అదృష్టంకలిసినచి్ ఇటీవల కొడికారంపాటు Acting High Commissioner గా శ్రీ హెక్టర్ గారున్నారు. ఈయనకు కళలంటే ఎంతో యిష్టం.

మన కళలకు కాస్త జీవం పోసారు లండన్ లో. చాలా సంగీతకచేరీలు ఏర్పాటుచేశారు. ఎంతోమందిని వివిధదేశాల రామబారుల కార్యాలయాలనుండి ఆహ్వానించి మన కళలను తెలియపరచేవారు. ఎన్నో విలువగల చిత్రాలు వున్నాయి వారి స్వంత కలెక్షన్ లో. ఆ తర్వాత ఇండియాకు వెళ్లారు ప్రధానమంత్రి శ్రీమతి ఇందిరాగాంధీగారికి ప్రధాన క్రైకురిగ. నా చిత్రప్రదర్శనను మన హైకమిషను భవనంలో బ్రహ్మాండంగా ఏర్పాటుచేయాలని తలచారు. ఈలోగా వారిని శ్రీమతి గాంధీగారు ఇండియాకు పిలవడం, వాకు అదృష్టవశాత్తు మంచి గ్యాలరీలో ప్రదర్శించే అవకాశం దొరకడం జరిగింది. మన హైకమిషను తలచుకుంటే చాల తోడ్పడగలదు ముఖ్యంగా చిత్రకారులకు. వచ్చే హైకమిషనుగారు ఎవరోగాని, కాస్త కళలంటే ఏమిటో తెలిసినవారు వస్తే యిక్కడవున్న కళాకారులకు, భారతదేశానికి నిజంగా ఎంతో సేవచేసిన వారవుతారు. ఇదివరకు హైకమిషనువరుగావున్న శ్రీ కృష్ణమీనన్ గారు లండన్ లో చేసిన అపారమైన సేవ ఎవరూ మరువరానిది. ఇక్కడవున్న భారతీయులేగాదు, ఇంగ్లీషువారుగూడ ఎంతగానో చెప్పుకుంటారు. ముఖ్యంగా ఆయన మన భారతీయ చిత్రకారుడు సూజాకు ఎంతో, ఎంతో సహాయపడ్డారు. సూజా అప్పుడు ఎవరికి తెలియదు అంతగా. సూజా ఈనాడు యంతగా పేరు తెచ్చుకున్నాడంటే శ్రీ కృష్ణమీనన్ దానికి ఎంతో కారణం ఆరంభంలో. అలాంటి వారు ఎవరైనా మరల లండన్ కు హైకమిషనువరగ వస్తారని ఆశిస్తాను.

పూజా వనము

[దివ్యమానుష దృశ్యము]

శ్రీ నోరి నరసింహ శా.

[గతసంచిక తరువాయి]

[తెరలో] ధ్వనులు

ఓ పుణ్యపురుషుడా, ఈ జన్మమేము భరించలేము, భరించలేము, తండ్రి!—అమ్మా, పుణ్యాత్ములా, నీవన్నా మమ్ములను దుర్దరించు తల్లి!

భర్త: ఎవరబ్బా, ఇంత ఉత్కంఠతో బ్రతిమాలుతున్నారు!

[తెరలో] ధ్వనులు

మేము రాలిపోయినా వరమేళ్ళరి పాదాలు బహుకాలము సురభిళము చేస్తూ ఆరింకరించగలము. మమ్ములను ఉద్ధరించి మా జన్మలు ధన్యము లయ్యేట్లు చేయండి, తండ్రి!—మేము వాడిపోయినా పుణ్యవాసన వదలబోము, తల్లి!—నీవైవా మమ్ములను కనికరించు కావచ్చు.

భార్య: ఎంత వరాకుగా ఉన్నాము! ఈ వగడమాను చల్లదనానికి ముగ్ధులమై, దీనిపైనుంచి రాలుతున్న వగడ పూల మాతలు గుర్తించలేక పోయినాము.

వగడపూల పాట [తెరలో]

ఈ పుణ్యాత్ముల శ్రీపాదములను
తాకినంతనే ధన్యమైతిమి
శ్రీదేవీ శ్రీ పాదస్పర్శను
ఎంతటి ధన్యత ఎనగి రమింతుమో!

భర్త: అమ్మలా, మీ కీ సువాసన రావడానికి ఎంత సుకృతము చేసుకొంటిరో గదా!

(తెరలో) వగడపూలు

ఈ జన్మ ఎత్తినంతమాత్రాన ప్రయోజనము లేదు, వాయనా!

భార్య: ఏమమ్మా, ఎందువల్ల?

(తెరలో) వగడపూలు

ఓపికచేసుకొని మా కథ సావధానంగా వినండి!—నిత్యమూ విష్ణుపూజ చేస్తారు కానీ అవి, ఒకసారి వైష్ణవుల ఇంట్లో ఒక పెద్ద వగడి మానులో జన్మించాము. తెల్లవారకముందే, ఒక బాల వితంతువు మమ్ములను ఏరి దండగుచ్చి, రహస్యముగా తన ప్రియునికి పంపింది. మమ్ములను వ్యధపెట్టింది, తామా వ్యధ వడ్డది. పాప మామె ప్రియుడు కూడా బహుకాలము ఆ వకుళమాలిక వాసవతో వ్యధ పడ్డాడు. మా జన్మ వృధాబసది.

భర్త: అయ్యో, అయ్యో! మిమ్ములను మీ పూర్వ జన్మలో నేను చూచినట్లున్నానే. అతడు మిమ్మును ఒక దంతపు బరణిలోపెట్టి, రోజు రోజూ తన విషాద ప్రేమగాథ వెళ్లబోసుకొనేవాడు కాదా!

(తెరలో) వగడపూలు

మరచిపోతున్న ఆ విషాదవాసన మళ్ళీ మా కెందుకు జ్ఞాపకంచేస్తూ, బాబూ!

భార్య: పాప మా నిర్భాగ్యుల కథ తడవడ మెందుకు కాని-తర్వాత మళ్ళీ మీ రెక్కడ జన్మించారు?

(తెరలో) పగడపూలు

వైష్ణవుల ఇంట్లో మాకు జన్మ పాఠ్యము
లభించలేదని, ఆ తర్వాత శివపూజా ధురం
ధరుల ఇంట్లో పెద్ద తోటలో పుట్టినాము.

భార్య: ఆహా, ధన్యాత్ములు మీరు!

(తెరలో) పగడపూలు

అయ్యో, మా కథ తీరా విను, శివ
పూజకు ఉద్దరిస్తారుగదా అని, తెల్లవారేసరికి
నారి తోటలో రాతి కుప్పలు కుప్పలుగా పడ్డాయి.
ఆ యజమాని శివార్చనకు పూలకోసము తోట
లోకి వచ్చి, శేరిమోదపడ్ల పూలు తిన శివార్చ
నకు పనికిరావంటూ, మమ్మును తాకనైనా
తాకలేదు. మే మెంత గొడవచేసినా ఆయన
వినించుకోలేదు. పొద్దెక్కిన తర్వాత సేవకులూ
అటవికులూ ఇంకా రకరకాల మనుష్యులూ
మమ్ము నిర్లక్ష్యంగా దుమ్ముతోకలిపి పోగులు
చేసి ఏదో నూరులతో మా కడుపులలో పొడిచి,
దారాలకు నేలాడగట్టి వ్యర్థిధికి వంసినారు—
మళ్ళీ మళ్ళీ బహు వర్షాయాలు ఇదే జరిగి
నది—మధ్య మధ్య మమ్మును శివాలంకరణానికి
కూడా ఉపయోగించారు—ఎంత మొతు
కున్నా మా మొర ఆ కుడు విని
పించుకోలేదు.

భర్త: పాపము, మీ తొందరే మీకు చిక్కు
తెచ్చినది

(తెరలో) పగడపూలు

ఇప్పుడు నీకాళ్ళ పడ్డాయికదా, మమ్ములను
కత్తార్లును చేయి, నాయనా!

భర్త: అయ్యో, ఎట్లా? తొందరపడి ఇట్లా వా
పాదాలమీదపడ్డ మమ్ములను సరమేశ్వరి
పూజకు ఎట్లా వినియోగించేది చెప్పండి,
మీరే!

(తెరలో) పగడపూలు

అయ్యో, అయ్యో!

భార్య: అట్లా నిర్దాక్షిణ్యంగా మాట్లాడుతారేమి?

భర్త: అయ్యో, మరి నేనేమి చేయగలను, నీవే చెప్పు,
పోనీ!

(తెరలో) పగడపూలు

ఆహా! అయ్యో, బిడ్డలుకన్న అల్లివి నీవైనా
కాస్త చెప్పు, తల్లీ!—మేము శివశాసము
పొందిన ఆ మొగలిపుత్రుల మాత్రమైనా
చేయము, పోనీ!

భర్త: షమించండి, స్ఫురించలేదు, షమించండి!
మీ కెంత అవధానము చేసేవాణ్ణి!

భార్య: (విరునపుతో) ప్రియీ, మీ పాదాలమీద పడ్డ
ఆ పూలు నా కేశపాశముతో మీ తిరువాస్త్రాలతో
అలంకరిస్తే తృప్తిపడతవేమో కనుక్కోండి!

(తెరలో) పగడపూలు

ధన్యులము, నేటికి ధన్యులము!

భర్త: ఈనాటి కింతే. ఈమాట—రేపే, మమ్ము
లను పాదాలతో తాకకుండా జాగ్రత్తగా ఉద్ద
రించి శ్రద్ధగా వరమేశ్వరి పూజకు వినియో
గిస్తాను!

[భర్త పగడపూలు తీసి భార్య కేశపాశ
ముతో మొగలిచెందు చుట్టూ అలంకరిస్తాడు.]

భర్త: (తలయెత్తి నలుదిక్కులా ఆఘాటమూ)
ఏమిది, ఏమిది! ఏదో పురాణవాసన నా నాసా
పుటాలలో ప్రవేశించి వా హృదయకుహరమేకాక
శరీరమంతా ఆక్రమిస్తున్నదే!

భార్య: నిజమే. ఈ పగడచెట్టు సైనుంచే వస్తున్నది.
ఎవరో మమ్ము వాళ్ళల్లోతో పిలుస్తున్నారని
కూడాను, వినండి!

భర్త: మార్కండేయ పురాణాన్ని పిలుపును ఆంధ్ర
భాషలో అనుకరిస్తున్నట్లుగా ఉన్నది,

పైనుంచి పిలుపు (తెరలో)

ఒరే వాయనా! వా గొంతు గుర్తించావా,
అబ్బాయీ!

భర్త: ఎవరో నా పితృదేవత పిలుస్తున్నట్లున్నది, నీకా గొంతు ఏమైతే గుర్తు తగులుతున్నదా?

భార్య: లేదు. కొంచెము అనునాసికంగా మున్నదా కంఠస్వరము. మాట చెప్పవట్టజువు యావతో ఉన్నట్లు స్ఫురిస్తున్నది.

[ప్రేమండి స్వరము]

మార్కండేయ పురాణమే కాదు. స్కాండమూ మహాభారతమూ రామాయణమూ నా వాసనలో ఇమిడి పున్నవి. ఇంకా అనేక శాస్త్రవాసనలు కూడా..... గుర్తు తగిలినదా, వాయనా?

భర్త: [అలోచించి] నా బాల్యములో రెండుమూడు పాఠాలే దర్శించిన మా పిన్నతండ్రి గొంతువలె తోస్తున్నది. నిజమే పురాణవాసనే కాదు, బహుశాస్త్రవాసన కూడా గుఱిశున్నది. సాహిత్యశాస్త్రమూ, జ్యోతిషమూ, వేదాంతమూ, ధర్మశాస్త్రమూ—చివరకు సాంజల భాష్యవాసన కూడా నీలో పరిమళిస్తున్నది. 'ప్రతిజ్ఞా మనాసిక్యా: సాణివీర్యా:' అని పెద్ద లందురుగదా! సందేహములేదు. గుర్తించావు. నా అంజలిలో వేంచేసి నన్ను అనుగ్రహించు, పిన్నబాబూ!

[ప్రేమండి వగడపువ్వు భర్త దోసిరిలో రాలుతూ దాని ధ్వని]

నన్ను సరిగా గుర్తించావురా. నీకు పౌఖ్యము కలుగుతుందిలేరా, వాయనా!

భర్త: [అప్పడే దోసిరిలో రాలిన వగడపువ్వును చూపుతూ] ఇమిగో, మా పినతండ్రిని గుర్తుంచుకో!

భార్య: [భక్తితో ఆ పువ్వు గ్రహించి కళ్ళ కద్దు కొని యిట్టులో గుర్తుగా ఉంచుతూ] ధన్యురాలను!—చూడండి! అహో! ఒక కొత్త దివ్యగంధము మన శిరస్సులమీద పెద్ద పెట్టున దూకుతున్నది. అహో!

భర్త: అహోహో! అకాశగంగ మనలను పరిశుద్ధులను చేయడానికి మన శిరస్సులమీదికి అవతరణము

చేస్తూ ఉన్నట్లున్నది. [కన్నులరమోడ్చి] ఎంత చల్లగా ఉన్నది!

భార్య: [కన్నులరమోడ్చి] నిజమే. వీరి పాదవిన్యాసము ఎంత మృదువుగా ఉన్నది! వీరవరో మహాదాతలు! అడోనవారి కోరికలు తీర్చేవారు. దధీచి, శిలి, కర్ణుడూ—ఆ కోవలోనివారు.

భర్త: అహో, వీరి పాదాలు లేతవిరుపుతో ఎంత కోమలంగా ఉన్నవి!

భార్య: అనిగో, వీరి రూపాలు దయారసంవలె స్వచ్ఛంగా ఉన్నవి.

భర్త: నిజంగా వీరు తమ సర్వస్వమూ అర్చులకు దానము చేసినవారే, ఇప్పుడుకూడా ఎంత నిర్లక్ష్యంగా విరివిగా కుప్పలుకుప్పలుగా రాలి భూదేవిని అలంకరిస్తున్నాడు! వీరి దానానికి అవధిలేదు, విశ్వదాతలు. ఎవరో వీరు?

భార్య: వీరి దివ్యగంధమే వీరి పేరు చాటుతున్నది—పారిజాతాలలు!

భర్త: చూశావా, చూశావా! స్వర్గము ఎక్కడో ఉంటుందనీ, అందులో ఎక్కడో కల్పవృక్షాలు ఉంటాయనీ అనుకుంటాము. అది సరికాదు. స్వర్గము విశ్వమంతటా వ్యాపించి ఉన్నది.

భార్య: అయితే కల్పవృక్షాలలో పారిజాతమనేది మన తోటలో ఉన్న ఈ పారిజాతమే అంటారా?

భర్త: నే ననేదేమిటి? సందేహము కూడానా? మనకు సరియైన దృష్టి ఉండవలె. ఇది సాక్షాత్తుగా స్వర్గంలోని పారిజాతమే.

భార్య: అందుకు దాఖలా ఏమిటి?

భర్త: వేరే దాఖలా కావలెనా? గలి ఇంత కదలినా, ఇట్లా విచ్చలవిడిగా రాలినదవుతున్న ఈ పూల గుణమే, వీటి దానశీలతను చాటుతున్నది. ఇది కల్పతరువు లై డింటిలోని పారిజాతమే.

భార్య: ఓహో! అయితే సరేకాని, మరి వేలవొదనడ ఈ పూలు పూజకు పనికివస్తనా? [ప్రశ్న]

భర్త: అయ్యో, ఏమిటి నీ కీ అజ్ఞానము! త్యాగ గుణమున్న మహనీయులు ఎక్కడ ఉన్నా

పూజార్చితే. వారికి నేల ఏమిటి, అంతరిక్షమేమిటి? వారు ఎక్కడ పాదవిన్యాసముచేస్తే, అదే పుణ్యక్షేత్రము! కాశీ, వ్రయాగ! అదే స్వర్గసీమ అవుతుంది.

భార్య: ఇది త్వరగా రాలి పాడిపోయి నేవణమూ కాంతీ సువాసనా పోగొట్టుకుంటుంది.

భర్త: తమ సరస్వతీమూ అర్థంలకు దారపోసే దానశీలత అంటే మరేమిటి! - వీరిని భక్తితో గహించవలె సుమా!

భార్య: సరే కానంటి, జ్ఞానకము వచ్చింది. వెనక నత్యభామకోసము శ్రీకృష్ణభగవానుడు స్వర్గలోకముమీదికి దండెత్తిపోయినది ఈ పారిజాతము తీసుకొని రావడానికే అంటారా?

భర్త: నందేహము కూడానా! నారదుడు ముందు రుక్మిణీదేవికి ఒక్కటంటే ఒక్కటే పువ్వు తెచ్చిఇచ్చి, సత్యభామను ఊరించినది ఈ అపూర్వపుష్పమే. అంతవాళ్లు అంతగా కావలెనవి మోజానడ్డది ఈ పారిజాత పుష్పము కోసమే. వాళ్ల పుణ్యమా అంటూ, ఇది మన కిక్కడ అవతరించినది. ఈ పారిజాతాల విలువ ఇప్పుడికైతే తెలిసినదా?

[ఇద్దరూ పారిజాతాలు కన్నుల కడ్డుకొంటూ బుట్టలలోపేస్తూ ఉంటారు:]

భార్య: ఏదో పాట వినిపిస్తున్నది, అలరించండి!

భర్త: నిజమే, పారిజాతము పాట కాబోలు!

పారిజాతము పాట [తెరలో]

భజగోవిందం భజగోవిందం
గోవిందం భజ మూఢమతే,
సంప్రాప్త సన్నిహితే కాశీ
నహినహ రక్షతి దుక్కుకోకరణే.

భార్య: ఎన్నడో గొంతు విన్నదిగా ఉన్నది!

భర్త: ఒక్కపారి కాదు. నా చిప్పవ్వుటినుండి చాలా సార్లు విన్నట్లున్నది.

భార్య: అయ్యో, అయ్యో! ఆవహనకాలములో మీ

అమ్మ పాడిన గోవిందగీతమండి! - అగంతే!

భర్త: అమ్మా, ఆవహనవేళలో చేసిన గోవిందభజనమే ఇవ్వడూ చేస్తూ ఉన్నానా? - ఎక్కడున్నావు తల్లీ, ఎక్కడ? - ఎక్కడనమ్మా, ఎక్కడనే?

[తెరలో] పారిజాతపుష్పాల బృందగానము

పునరపి జననం పునరపి మరణం
పునరపి జననీ జనరే శయనమ్,
ఇహ సంసారే బహుదుస్తారే
కృపయాపారే సాహమురారే!

భార్య: మీ అమ్మ కంఠము ప్రత్యేకము గుర్తించేందుకు వీలులేకుండా ఈ పారిజాతాలన్నీ గోవిందభజన ఎత్తుకొని ఉద్దోషిస్తూ ఆనందతాండవము చేస్తున్నవి.

భర్త: అట్లా కాదు. ఈ ఒక్కజన్మలో మా అమ్మ కనుక నీకూ నాకూ ఒక గొంతు గుర్తుకు వచ్చినది. నన్ను అనేకజన్మలలో కనిపించిన మాతృదేవతాకంఠాలు సుమా, ఇవి! లీలగా కలలోవలె నాకిప్పుడు కాస్తకాస్త గుర్తుతగులుతున్నట్లున్నది

భార్య: ఆహా, మనముకూడా వీరిని అనుకరిద్దాము గ్రహిస్తూ.

[చార్యాభరతు పాట పాడుతూ పారిజాతాలు గ్రహిస్తారు.]

భర్త: నల్లినీ దలగిత జల మతితరలం

భార్య: తద్యక్షి విత మతిశయ చవలమ్

భర్త: విద్వివ్యా ధృభిమానగ్రస్తం

భార్య: లోకం శోకహతం చ నమస్తమ్!

[తెరలో] పారిజాతాల బృందగానము

భజగోవిందం.....నహినహ రక్షతి దుక్కుకోకరణే.

భర్త: యోగరతే వా భోగరతే వా
సంగరతే వా సంగమసీసా

భార్య: యవ్య బ్రహ్మాణి రమతే చిత్రం
నందతి నందతి నందత్యేన.

[తెరలో] పారిజాతాల బృందగానము

భజగోవిందం.....నసినహ రక్షతి డుక్కతో

కరణే.

భర్త : [తల ఎత్తి] ఎవరిది?

భార్య : ఏమి ఈ పరిమళము! దీనితో కడుపు విండి నట్లుగా తోస్తున్నదే.

భర్త : ఇది రేకునంపెంగ పరిమళము కాదా?

భార్య : నందేహ మెందుకు? పాపము, రేకునంపెంగ అన్నందుకు ఈ ఫలనంపెంగకు కాస్త నామోషీ వేసినట్లున్నది.

భర్త : పెట్టె నామోషీ కూడానా? జాతిసంపెంగకు ఉన్న వేవళమూ రంగూ అందవందాలూ లేక పోయినా, ఎక్కడపెట్టినా దాగని గాఢపరిమళ భాగ్యము ఉండడమే, ఈ రేకునంపెంగ విశిష్టత కదా!

భార్య : [చిన్నబుచ్చుకొని] మళ్ళీ ఆ మాటేనా? ఒక్కరికే అన్ని గుణాలూ ఉంటవా మరి?

భర్త : నే నేమన్నాను? ఈ రేకునంపెంగను.....

భార్య : అదుగో మళ్ళీ ఆ మాటే!

భర్త : మహా వెనకవేసుకొనినన్నన్నావు. నీకూ మధ్య మధ్య దాని గుణము వస్తుంటుంది గమకమా?

భార్య : ఏమిటో అంత దుర్గుణము!

భర్త : యండకాయ గిట్టలవలె ఉన్న దానిరేకులు గూడు నీకే తెలుసుంది.

భార్య : పాపము, మీ మాటకు సేగున్నదీ కాబోలు, కనపడకుండా ఆకులచాలున దాగుకొన్నది. పోనీ, ముందాజాతిసంపెంగనే గ్రహించండి!

భర్త : నీ కెందుకో వృథాగా కోపము వచ్చినట్లున్నది. కాని జాతిసంపెంగకూ ఈ రేకునంపెంగకూ పోలిక ఏమైనా ఉన్నదా?

భార్య : అదుగో, మళ్ళీ ఆ మాటే—ఏమో దాని ఎక్కువ?

భర్త : నీవే చూడు. ఎరుపువాయ కలసిన దీని పసిమి మరి ఏ పువ్వుని కున్నది?

భార్య : ఏ పువ్వు రంగు ఆ పువ్వుదే. ప్రతిపువ్వు ఒక కొత్తరంగుతో మెరుస్తుంటుంది.

భర్త : నీ వన్నదీ కొంత విజమే అనుకో! బనా దీని రంగులో విశేషమున్నది. రంగులోనే కాదు. దీనివేవళము దీని ఆకారము దీని చిరుగంధమూ అపూర్వమై కాలిదాను కవిత్వాన్ని జ్ఞానకం చేస్తున్నవి.

భార్య : నాకు మీ కవిత్వాలు రావుగా మరి.

భర్త : నీవు వద్యాలు చెప్పలేకపోయినా ఏమిగాని, నా జీవితాన్నే కావ్యంగా చేశావు. కాబట్టి నీకు కవిత్వము రాదంటే నే నొప్పును.

భార్య : ఓహో! మీ మాట ఒప్పించడానికి ఎంత బులిబుచ్చికాలైనా మాట్లాడగలరు.

భర్త : కాదు, కాదు. (దోసిటితో జాతిసంపెంగలు భక్తితో గ్రహించి) చూడు, విజంగా వీటితో కాలిదాను కవిత్వవాసనే నాకు పొడకట్టు తున్నది.

భార్య : ఎవరో సంస్కృతశోకాలు ప్రాకృతగాథలు గీతాలూ పాడుతున్నారు. వినిపిస్తున్నదా?

భర్త : [సంపెంగల దోసిలి చెవివద్ద ఉంచుకుని] విజమే సుమా! రఘువంశము, విక్రమోర్వశీయము, శాకుంతలమూ—వీటిలో ఘట్టాబు ఈ పూలు ప్రదర్శిస్తున్నవి. ఏమి చిత్రము!

భార్య : [విరువపుతో] మరి ఆ గొంతు ఎవరిదో గుర్తించారా?

భర్త : లేదు, లేదు. కాలిదాను రచనలే కాదు. బాణ భట్టు, భారవి, మాఘడు, భవభూతి, మురారి, శ్రీహర్షుడు—ఇత్యాది సంస్కృత కవిశ్రుల కావ్యవాణలమకూడా ఆ కంఠములో వాసిస్తున్నవి.

భార్య : వినిపించుకోరేమి? సాక్షాత్తుగా మామగారి గొంతు—గుర్తించలా?

భర్త : మా మామగారికి సంస్కృతము ఎప్పుడు వచ్చింది?

భార్య : మీ మామగారు కాదు. మా మామగారు!

భర్త: [మల్లీ దోసిలి చెవివద్ద శ్రద్ధగా పెట్టుకొని] అఁ! అఁ! మావాన్నే! కాలిదాసాది సంస్కృత మహాకవుల పరిమళము మనస్సుకు ఎక్కించి నది మావాన్నే! ఆయన ఈ రూపంలో నన్ను అనుగ్రహించవచ్చాడన్న మాట!

[దోసిలితోని జాతిసంపెంగలు కళ్ళ కద్దు కొని పారిజాతాల ప్రక్కను ఉంచుతాడు.]

భార్య: ఇప్పుడైనా ఆ సంపెంగను గ్రహిస్తారా?

భర్త: ఏమో, నీకంత అభిమానము లేకుండా పోయిందా!

భార్య: అదుగో, మల్లీ ఆ మాటే!—అవును. దానిది నా స్వభావమే అంటిరిగా. కాదు. నాకే దాని స్వభావము వచ్చినది.

భర్త: ఏమో?

భార్య: ఎండకాయ గిట్టలవలె దాని రేకులు ఉంటవి అంటిరిగా! ఆ గిట్టలలో విషమేమీ లేదు లెండి!

భర్త: విషమే కాదు, గట్టిదనముకూడా లేదు.

[తెరలో] సంపెంగ పొదలోనుండి ఫల సంపెంగ: ఏమే, నీవైనా నన్ను కోయరాదుకే?

భార్య: [ఉలికిపడి] విన్నారా, మావాన్న పిలుపు?

భర్త: పాపము, విన్నే పిలుస్తున్నాడు, ఐతే నీవే కోయి!

భార్య: [సంభ్రమముతో దోసిలి ఫలసంపెంగ కోసి కళ్ళ కద్దుకొని భర్తచేతికి ఇస్తుంది.] దీని గిట్టలు కళ్ళపైరూ పెట్టుకున్నా గుచ్చు కోపులెండి!

భర్త: అందులో నీ కనలే గుచ్చుకోవు. ఈ మనా నవ మధుకరాలకు ఇష్టములేదట.

భార్య: ఎందువల్లనో?

భర్త: ఏమో నాకు తెలియదు. పూచిన సంపెంగ పిలుపు మధుకరాగలకు ఇష్టముకాదు, అది తలవొప్పి కలిగిస్తుండటం—ఇది చాలా దుట్టు మైన గంధము—భూలోకవానవసంటిది.

భార్య: అంటే ఏమో?

భర్త: గంధపతీ వృధీవీ—అన్నాడు శాస్త్రకారుడు!

భార్య: నాకు శాస్త్రాలు రావు కాని—ఐతే, తక్కిన పూలగంధాలు గంధాలు కావా?

భర్త: అవి వేరు.

భార్య: అంటే వాటిలోవలె మీ కవిత్వాల గంధం వీటిలో లేదనా?

భర్త: నీవే చూచి చెప్పు మరి. ఈ ఫలసంపెంగ దగ్గర పెట్టుకొని ఏ పండుమనస్సులో తలచు కొన్నా, ఆ పండు రుచి అనుభవానికి వస్తుందంటారు.

భార్య: అయితే?

భర్త: నాకెందుకు ఇది పిల్లలు తినే పెప్పరమెంటు బిళ్లల వానవేస్తుంది. ఇది కడుపునింపే వానగాని చ్చాదయంగమమైనదికాదు.

భార్య: ఇంతకూ మావాన్న కవిత్వాలూ మీ సంస్కృతాలూ చదువుకోలేదనేగాదా ఈ ఎద్దేవా!—ఎందుకంటే ఈ చదువులు?

భర్త: బహు బాగున్నది.

భార్య: బాగున్నదా, మరీ బాగున్నదా?—మా వంశంలో పెద్దలు సోమయాగాలు చేసినవాళ్ళు!—మీకే తెలుస్తుంది ఈ ఫలసంపెంగ ఏమని జనము చేస్తున్నదో వింటే.

భర్త: [అశ్రవ్యంతో] అఁ, అఁ! ఏమీ!

భార్య: వినండి, వినండి!

[తెరలో] ఫలసంపెంగ:

అహం వైశ్వానరో భూత్వా
ప్రాణినాం దేహ మృతిః
ప్రాణాపానసమాయుక్తః
వహ మృన్నం చతుర్విధమ్!

భర్త: అయ్యో, అల్పవిద్యాగంధముచేత నేను చేసే తిరస్కారానికి ఈ సంపెంగ నాకు బాగా శాసీ చేస్తున్నది.

భార్య : నిత్యమూ పురుషోత్తమప్రాప్తియొగము పొరాయణ చేసేవారికి శ్రీఉత్తమగతి కలగదా, మరి?

భర్త : నిజమే. అన్నతప్రాణులను మలకుచేసిన నాకు ఈ అంతర్వైశ్వదేవమంత్రముతో ఈ ఫలసంపెంగ ఎంత సున్నితంగా నీతిపాఠము చెప్పింది! దీనికి శ్రమాపణ చెప్పుకుంటాను. ఇవాళ ఈ పూలు మన కెన్నెన్ని విషయాలు మనస్సుకు పట్టిస్తున్నవి!—(ఆలకించి) ఏమిటది?

భార్య : ముగ్గురి గొంతులు వినబడుతున్నవి. వేద మంత్రాలు పొరాయణ చేస్తున్నారు. వినండి, ఈ ఫలసంపెంగ చెట్టులోనే!

(తెరలో) ఫలసంపెంగలు :

అన్నం బ్రహ్మేతి న్యజానాత్. అన్నాద్వేషఖిన్విమాని భూతాని జాయంతే. అన్నేన జాతాని జీవంతి. అన్నం ప్రయం త్యభిసంవిశం తీతి. త ద్విజ్ఞాయ.

భర్త : అందులో ఒకటి నే నెరిగిన మా మాతామహుని కంఠము. ఆయన వేదము సాంగముగా అధ్యయనము చేసి అగ్నిధానముచేసిన హవిర్యాణి దీక్షితుడు! ఆయన తండ్రి తాతలు కూడా సాంగదావేద్యయనము చేసినవారు. తక్కిన ఇద్దరూ వాళ్లేనేమో. భృగువర్ణి పారాయణ చేస్తున్నారు. విను, విను!

(ఫలసంపెంగ వృక్షములోనుండి శ్రుతి)

అన్నం న సంధ్యాత్, తద్రవతమ్! ప్రాణోవా అన్నమ్. శరీర మన్నాదమ్..... అన్నం నసరిచక్షత, తద్రవతమ్! ఆసావా అన్నమ్. జ్యోతి రన్నాదమ్...అన్నం బహు కుర్వత, తద్రవతమ్! సృతివీ వా అన్నమ్. ఆకాశోన్నాదః..... అన్నవా నన్నాద్ భవతి, మహాన్ భవతి ప్రజాయా వళుభి ర్భుహ్మ వర్చసేన, మహస్పిర్యై

(భర్తమానముగా నమస్కార పూర్వకంగా మూడు సంపెంగలూతోసి కళ్ళకద్దుకొని బుటలో ఉంచును.)

భార్య : ఎక్కడో శంఖవాదాలు వినపస్తున్నవి?

భర్త : ఇవి శంఖపూలు. ఈ శంఖవాదాల అర్థమేమిటో?

భార్య : ఎవరో పుణ్యపురుషులు వేంచేస్తున్నారని వారి రాకవిని ఉద్ఘోషిస్తున్నవి.

భర్త : (శంఖపూలు గ్రహిస్తూ) వారెవరో ఎక్కడో చూడు!

భార్య : ఎవరో వీరే పురుషోత్తములు మన ఎదుట సాక్షాత్కరించినారు.

భర్త : వాళ్లు ఏ మంటున్నారో విను!

భార్య : ఆహా, వినండి వినండి.

(తెరలో) పూలు :

యో మా మేన మనమ్యూతో జానాతి పురుషోత్తమమ్ స నర్సని దృఢతి మాం నర్స భావేన భారత!

భర్త : పురుషోత్తమ ధ్యానముచేత పురుషోత్తమప్రాప్తియొందిన పున్నగులు వీరు. వీరిని భక్తి శ్రద్ధలతో గ్రహించవలె సుమా! (ఉభయులూ పున్నాగపూలు బుట్టలలోనికి ఎత్తుతారు)

భార్య : ఎక్కడో ఆనంద వాట్యము చేస్తున్నట్లుగా ఉన్నది!

భర్త : ఈ మందవాయువుకూడా ఆనందముతో చిరుగంతులువేస్తూ చిత్రంగా సోకి ఆవరిస్తున్నది.

భార్య : వాట్యంతో ఏదో గీతం కూడా వినిపిస్తున్నదే వినండి!

(తెరలో) అశోకముల పాట :

తకతై తకతై తకతై! విషయ సౌఖ్యముల విడనాడితి మిక మషీర మశోభన శుద్ధశాంతిమై తకతై తకతై తకతై!

లేదు శీత మిక లేదు వర్షం బిక
లేదీక దుఃఖము సౌఖ్యంబున్
తకత్తై తకత్తై తకత్తై!
అన్ని ద్వంద్వముల అంతము గంటిమి
ధన్యత గంటిమి తకత్తై తకత్తై
తకత్తై తకత్తై తకత్తై!

భర్త : కోకమునుండి తరించిన యోగీశ్వరుల శోక గీతము!

భార్య : అంటే మనము వీరిని గ్రహించినా గ్రహించక పోయినా వారికొక లెక్కతోనిది కాదన్నమాట!

భర్త : అంతే. లోకసంగ్రహార్థము అనంతరించే ఆధి కారిక పురుషులు. వారిని గనక గ్రహిస్తే వారి కృతార్థతావాసన మనకూ ఏకాన్త పీనదో అంటే, వారు చేరుకొన్న స్థానానికి మనకూ కాన్త దారి దొరుకుతుంది.

భార్య : ఆహా, మనము కూడా ఎన్నటికోకదా, ఈ ఆశోకానంద నాట్యముచేసే భాగ్యము పొంద గలిగేది!

[ఇద్దరూ ఆశోకములు గ్రహిస్తారు.]

భర్త : ఈ రంగురంగుల పూలు ఎంత నేత్రవర్చంగా ఉన్నవి :

భార్య : అవును. వీటికి సువాసనా లేదు, కేసరాలూ లేవు. అద్భుతమైన ఈ రంగు ఎట్లా అబ్బినదో?

భర్త : జాగ్రత్తగా ఆలోచించు, ఏమన్నా అంటున్న నేమో విను!

భార్య : వ్వి! [మళ్ళీ ఆలకించి] వ్వి! వాసనలేని పూలు వోరులేని మమయ్యలంటివి-మూగవి.

భర్త : గుణవంతులు కానివారికి ఈ దివ్యవర్ణము రాదు. సువాసన లేనిది పూజార్హతలేదు. ఆలో చిద్దాము, వీరు పూర్వజన్మలో ఎట్టివారై యుంటారో!

[ఇద్దరూ తులసికోట అరుగుమీద విశ్ర మిస్తారు.]

భార్య : ఏమోనండీ! ఏమయినాకానీ, నా కీపూలు కోయ బుద్ధివుడుతున్నది. అవి మాత్రము

కోయ మని మూగవండ్లై నా చేయడములేదు.

: నన్నూ వాటిరంగు ర్నిస్తున్నది. ఈ మూగపూలలో నాకొక శక్తియిత గోచ రిస్తున్నది.

భార్య : పూర్వము మీరుకూడా దైవమంటే విశ్వా సము లేకుండా ఉండేవారు, జ్ఞానకమున్నదా?

భర్త : భక్తులమని చెప్పుకొనేవాళ్ళు అబద్ధాలాడుతూ పనికిమాలిన పనులు చేయడము చూస్తూ ఉంటే, వాళ్ళమీద అసహ్యముకొద్దీ, దేవు డంటే మోసానికి మునుగనిసించేది.

భార్య : మరి ఇప్పుడో?

భర్త : నందేహము. లేకుండా ఇప్పటి మన భక్తికూడా ఇతరులను కాకున్నా, మనలను మనము మోస గించుకునే మునుగేనేమో అనిపిస్తున్నది.

భార్య : పరమేశ్వరిని మహామాయ అంటారు కదాండీ!

భర్త : ఇందుకే కావచ్చు!

భార్య : ఈ వాసనలేని మూగపూలు తమ మోస ముద్రతో మన తెలువంటి నీతిపాఠం చెప్పి నవి! ఇండాకటినుంచీ మన మేదో మహా భక్తుల మైనట్లుగా, శ్రీదేవీకి గొప్పగా అర్చన చేసే మహనీయుల మైనట్లుగా, పుణ్యక్షేత్ర లంతా మనము గ్రహించి పూజలో వినియో గిస్తే తరిస్తామని ఎక్కడెక్కడినుంచో వెతు క్కుంటూవచ్చి మన తోటలో పూలుగా జన్మ లెత్తి మమ్మంటే మమ్ము కోయమని ప్రాధేయపడుతున్నట్లుగా - ఇంకా ఏవోఏవో ధ్వనులు వినిపించిన పనుకొన్నామే. - అదంతా విజమేనంటారా? కాక మనము మహాభక్తుల మనే గర్వమున్నవాళ్ళమని మనకు తెలిపిడిచేసి గర్వభంగము చేసేందుకు ఆ మహామాయ కల్పించిన భ్రమ అంటారా?

భర్త : నేనుకూడా ఈ కాగితపు పూలవంటి వాణ్ణి. భక్తి అక్కరలేదు అనుకొంటేనేమి, లేనిభక్తి అభివయిస్తే వేమి? పైగా రెండవది ఆత్మ వంశనా పరవ్రతారణమూను. మనబొట్లము పూజలు చేయడానికి తగము. మనకీక పూజలు వద్దు!

భార్య: నాస్తికులైన ఈ పూలను చూచేప్పుటికి మీకు కూడా వెనకటి నాస్తికవాసన రేకెత్తుతున్నదా ఏమి? వీటిని కాగితపుపూలు అంటారేమి, అనామకమైన వన్నట్లు!—ఇవి బోగోన్ విల్లాలు!

భర్త: పే రేమయితేనేమి! ఇవి వాసనలేని నోరులేని మూగ కాగితపుపూలే. మనవంటివే సుమా!

భార్య: నన్నుమాత్రము వాటిలో కలవకండి!

భర్త: ఓహో! నరే ఎందుకుకాని, వివ్వాకమాట అడుగుతాను. దాచకుండా జవాబుచెప్పు, నిజము.

భార్య: ఏమిటో?

భర్త: నీవు రోజూ జపాలు చేస్తావు. గాజులుచేస్తావు. ఆ కాసేపి నా నీ మనస్సు చలించకుండా పర దేవతమీద నిశ్చింతి ఉంటుందా? నీ నంగళి, నా నంగళి, మన నంసారము నంగళి, ఇంకా ఎన్నెన్నో లౌకిక విషయాల నంగళి, రాకుండా ఉంటుందా?—అజద్దమాడక నిజం చెప్పు!

భార్య: ఎందుకుంటుంది?

భర్త: అట్లా దారికి రా! అయితే మనస్సుద్ధిలేని ఈ దొంగపూజలూ కొంగజపాలూ దేనికి?

(తెరలో) తోటలో కలకల నవ్వులు

హహహ! అహహ! హహహహ!

భార్య: ఏంటున్నారా?

భర్త: ఏమిటి?

భార్య: ఆ నవ్వులూ, ఆ కేకినలూ.

భర్త: ఎవరది?

తోటలో గొంతులు (తెరలో)

మే మెవరమో చెప్పకొనలేనా? మా రూపూ మారేఖా మా కమ్మని వాసనా ఉండగా, మే మెవరమో చెప్పకొనలేనటయ్యా?—మేము ముగ్ధాశ్వులము కాము. చెవిటివాళ్ళ మూ కాము!

భర్త: తెలియరా, మీ అహంభావ మొకటేతప్ప

తోటలో గొంతులు

మాది అహంభావమా? మా రూపూ మా రేఖా

మా రంగూ మా సువాసనా నీవు మాత్రము కాదనగలవా? ఉన్నది ఉన్నదనుకొంటే అహంభావ మనిపించుకోదు. లేని భక్తి ఉన్నట్లు భావించే నీబోటివాళ్ళది అహంభావ మనిపించుకొంటుంది. పైగా సిగ్గునూ లేకుండా మాదిఅహంభావ మంటున్నానటయ్యా?

భార్య: వాళ్ళ నరసులు కారుకాని వాళ్ళ మాటలు వినిపించుకోబోకండి!

భర్త: ఎట్లా వినకుండా ఉండేది? వాళ్ళ మాటలు నత్యవాక్కులవలె హృదయంలో శూలాలవలె నూటిగా గుచ్చుకుంటున్నవి—ఎవరు బాబూ మీరు?

తోటలో ధ్వనులు

మే మెవరమో తెలియడంలా? ఇందాకటినుంచీ ఏదో లోపలి చెవి ఉన్నదనీ, మహాభక్తులనునీ, పూజలుచేసేవాళ్ళనునీ, ప్రగల్భా లాడుకుంటూ పొంగి పోతుఉంటారే?—అనలు మీకు రెండు కళ్ళు చర్మ చక్షుస్సులూ, రెండు ముక్కులూ బావా ఉన్నవా?

భర్త: [వినయముతో] కోపించకండి, బాబుల్లారా!

తోటలో ధ్వనులు

కోపించవద్దా? నీవు పరదేశీయ పాలనలో పుట్టావు, విదేశీ చదువులు చదివావు, విదేశీయ వాలా వరణంలో పెరిగావు. విదేశీయుల నమ్మణాలన్నీ ఏక ముఖంగా పుంశీభవించిన మమ్ములను చూచి విదేశీ యులమని ఈనడిస్తావు? అదుగో చూడు, మీ అమ్మాయి లిద్దరూ మాకోసము ఎట్లా పరుగెత్తుకొని వస్తున్నారో!

ఇరవయ్యో శతాబ్దం! ఇరవయ్యో శతాబ్దం!

[భార్యభర్తలు ఒక్కసారిగా పకపక నవ్వుతారు.]

భర్త: ఓహోహో! గులాబీగార్లా? మీ ముఖ బుద్ధి పోనీయలేదు—అమ్మాయిలూ, మీ గులాబీలను కోయబోకండమ్మా!

అవల పెద్దపిల్ల గొంతు

కోస్తే ఏమండ్రి, నాన్నగారూ?

భర్త: నేను చెబుతున్నాగా గులాబీలు కోయకండి!

ఆవల చిన్నపిల్ల గొంతు

ఏమండీ వాన్నగారూ, ఎంత చక్కగా ఉంటాయి గులాబీలు ! అమ్మవారికి పెట్టివా, అమ్మతల్లిలో పెట్టివా, మా జడలలో పెట్టుకున్నా, మీ కోటులో గుచ్చినా, ప్లన్నరువాజెనులో పెట్టివా, ఎక్కడపెట్టివా, ఎంత చక్కగా ఉంటుంది? ఎంత కమ్మటి వావన !

తోటలో గులాబీల ధ్వనులు

ఆ చిన్నపిల్ల మాటలు వినియినా బుద్ధి తెచ్చుకోండి పెద్దవాళ్ళు !

భర్త: గులాబీలు కోయరాదమ్మా, వాటికి సొగరు !

ఆవల చిన్నపిల్ల గొంతు

వాన్నగారు నవ్వుటాలకు అంటున్నారు. పూలకు సొగరేమిటి, మనుష్యుల కుంటుందికాని !

భర్త: (చిరాకుతో) వాదనచేయక అవతలికి పొండి ముందు !

ఆవల పెద్దపిల్ల గొంతు

చెల్లాయి, వాన్నగారు ఇవ్వాళ ఎందుకో కోపంగా ఉన్నారాకాని అవతలికి పోదాంవద !

భార్య: ఏమండీ, అంతకోపంగా ఉన్నారు. మనము చేసిన పూర్వజన్మల పుణ్యమంతా ఆ ఇద్దరి రూపంగా వండిందింటూ ఉంటారే. వాళ్ళ నట్లా గడమాయిస్తే ఎంత చిన్నబుచ్చుకు పోతున్నారో చూడండి పాపము !

భర్త: నాకు వంటబట్టి జీర్ణించిపోయిన ఈ విదేశ వానన వాళ్ళ తెల్ల బావా అంటుకుండా చేయాలి !

[తెరలో] గులాబీపూల పాట

ఇరవయ్యో శతాబ్దం ఇరవయ్యో శతాబ్దం !
మనదేశ మేమిటి పరదేశ మేమిటి?

ప్రపంచమంతా ఒక దేశం !
స్వదేశీయు లేమిటి విదేశీయు లేమిటి?

మానవులంతా మనవాళ్ళే !

ఇరవయ్యో శతాబ్దం-ఇది. ఇరవయ్యో శతాబ్దం !

భార్య: ఇరుగొనండి, వామాలు విని వాటి మాటలు వినిపించుకోక, ఈ వాననలేని బోగోవిల్లాల సంగతి కాస్త చూడండి !

భర్త: వీటిని శ్రద్ధతో ఆదరంతో కోదాము. వాటిలో సుగుణాలు చాలా ఉన్నవి.

భార్య: ఏమిటి ?

భర్త: ఏమి టంటానా, ఐతే విను వాటికి భక్తి లేదు. అందువల్ల వాటికి సువాసనలేదు. ఇంకో జన్మమీదకాని కర్మఫలంమీదకాని వాటికి విశ్వాసంలేదు. ఈ శరీరము లాలిపాలే లంతటి తోనే కథ అంతా ఆఖరనుకుంటున్నవి. అందువల్ల వాటికి కేసరాలు లేవు. అయితే మాత్రమేమి? మనము బరితీకండి కొంచెము కాలమూ మంచిననలే చేద్దాము, బాధనడే వాళ్ళ బాధ చేతనయినంతవరకు తొలిగిద్దాము, కష్టంలో ఉన్నవాళ్ళకు చేతనయినంత సహాయం చేద్దాము-ఇట్లా అనుకుని వీరు ఎన్నడూ మంచిమార్గంలో జీవితము సడిపినవాళ్ళు. అందువల్లనే వీళ్ళ కింత కాంతి - కేదన్నా- అబ్బినవి. సువాసనా కేసరాలూ కూడా ఉన్న ఈ పూల సహచర్యంవల్ల వీటి కీ నాస్తికత పోయి, సీలితోపాటు భక్తి ఆస్తికతా పట్టు వడి ముట్టడిగా ప్రకాశింపాలపు !

భార్య: ఈ పూలు పూజకు వనికరానంటారుగదా మరి?

భర్త: పూజకు కాకపోతే, పూజామందిరము అలంకరించడానికి వినియోగిస్తాము.

[ఇద్దరూ జాలితో కాగితపు పూలు కోస్తారు]

ఆవల తోటలోనుండి పిలుపులు

అమ్మా, మేము మీకు కనిపించనలేదా? అయ్యో, మేము కనిపించడములేదా?

భార్య: ఎవరది?

ఆవల గొంతులు

ఇక్కడమ్మా!-ఇక్కడ బాబూ !

భర్త: ఎవరో వచ్చిన గొంతులతో పిలుస్తున్నారని స్పష్టంగా తెలియడములేదు.

ఆవల గొంతులు

బాగా గుర్తించావు వాయనా, మా గొంతులే! కాదు, మాతలలే వంతుకుని ఉన్నాము, - సిగ్గుతో.

భర్త : ఎవరండి బాబూ ? మీ రెండుకు తలలు వంచుకోవలసి వచ్చింది ?

అవలగొంతులు

మమ్ములను దేవతలు తమ నందనోద్ధానంతో నుంచి పొమ్మని వెట్టివేశారు. తలలు వంచుకొని పుణ్య వాననావేశము మిగిలి ఉన్నందున ఇక్కడపుట్టి గడ్గడ కంఠాలతో మిమ్మునువచ్చి కోయమని అడుగులేక అడుగులేక అడుగుతున్నాము.

భార్య : చూచారా అండ్రి. చూచారా ? పాపము, తమపేరు చెప్పుకోడానికికూడా సిగ్గు వడుతున్నారు. మహా సంపద అనుభవించి దైవవశాత్తుగా చిదికి పోయిన ఇశ్వర్యం కలవారు మీరు !

భర్త : ఇతర భోగభాగ్యాలు జారిపోయినా, వినయ సంపదమూ తమ పుష్కలంగా నిలుపుకోన్న పుణ్యాత్ములు మీరు!

భార్య : [గుర్తించిన సంతోషముతో] ఆ దేవకాంచనాల మీదినుంచి అండ్రి ఆ పిలుపులు!

భర్త : అమరభాషతో పేర్లు ఎంత సార్థకమైనవి! దేవకాంచనాలా ? దేవలోకంలో నుంచి దిగి వచ్చినవారా ? మహాత్ములారా! దేవతలు మీమీద కోపముచేత మిమ్మిక్కడికి వంపి ఉండరు—వంపలేదు—వారికి మిమ్ములను అనుగ్రహించవలెనే కోరికతో, మమ్ములనూ కృతార్థులను చేసినట్లూ అవుతుందని త్వర త్వరగా మిమ్ముల విక్కడికి సాగడంపివారు. ఆకులనాటున మడగి తలలు వ్రేలాడ వేసుకుని ఉండడానికి మీరుచేసిన దోషమేమీ లేదు, నమ్మండి. శ్రీదేవి పాదాలమీద మీరు తలలేతున్నావని ఉండేట్లుగా అలంకరిస్తాము!

అవల దేవకాంచనాలు

విస్ఫుసితో దిగజారిపోతున్న మాకు ఎంత ఆశ పెడుతున్నావు నాయనా! మీ బోంట్లకు మా పుణ్య విశేషము ఏలేక మున్నా, సంతోషంగా అర్పించుకోడానికి వెనుకాడము!

భార్య భర్తలు : కృతార్థులము!

[ఇద్దరూ దేవకాంచనాలు భక్తితోకోస్తూ ఉంటారు]

భార్య : ఆహా ! ఈ దేవకాంచనాలలో పుణ్యము పుంజి భవించినది. కాంచనవర్ణము మృదులమూర్తీ మనోజ్ఞరూపమూ—వీటికితోడు ఎంత అడకువ !

భర్త : యువతికి లజ్జవలె వీరి లజ్జకూడా శోభను ద్విగుణీకరింప జేస్తున్నది.

భార్య : వీరి సిగ్గు సరికైనా చూస్తున్నాకోద్ది దాని హేతువు లీలగా స్ఫురిస్తున్నది.

భర్త : నీ ఊహ ఏమని ?

భార్య : ఊహకాదు, నిశ్చయము. మహాపుణ్యాత్ములువ్వారే, వారు తాముచేసిన పుణ్యములో తనివీరిరక, ఇంకా పుణ్యము చేయలేకపోతిమే అని సిగ్గు వడతారు. అట్లా సిగ్గు వడుతున్నారు మీరు!

అవల ధ్యనులు

హేమ—నః—నః—హేమ—హేమ—నః—

భర్త : ఎవరిదో దివ్యకంఠము వినవస్తున్నది.

భార్య : ఎవరో జనము చేస్తున్నట్లు వ్దారు.

భర్త : [నెమ్మదిగా] ఎక్కడ ?

భార్య : [అనందము విరిసిన ముఖముతో] మందారాలు వేసిన ఆ మడిలో నుంచి వస్తున్నది ఆ వాదము !

భర్త : ఆ వాదము చిత్రమైన పిలుపు.

భార్య : అంటే

భర్త : పరమహంస సన్యాసులు భిక్షురై వాకిట నిల్చి 'ఓంహే' అంటారు. బ్రహ్మచారులవలె 'భవతి భిక్షందేహే' అని అర్థింపరుగదా !

భార్య : ఆ పరమహంసలవంటివారా మందారమడిలోని పుణ్యాత్ములు ? ఈ మందార పూలని ఎన్నెన్ని రంగులు, ఎన్నెన్ని రూపాలు !

భర్త : ఆ మందారమడి స్వర్గలోకంలోని రంగుల పెట్టెవలె ఉన్నది.

భార్య : అవును ఎర్రనివి పసుపుపుచ్చనివి తెల్లనివి కామయరంగుని గులాబిరంగుని—రేకుని కోపుని ముదని బములుని ముప్పిరిని పంచముఖిని—

భర్త : ఇవి సందేహవంతోవి పుష్పాలు కనుకనే మందార పుష్పాలనే పేరు వీటికి వచ్చినది.

భార్య : శ్రీదేవి మందార కుసుమ సియ గదా జపా పుష్పాలంటే ఏదో ?

భర్త : ఏమో కాని, వీటితో ఆ ఎర్రటి వాటినే జపా కుసుమాలంటా భనుకొంటాను.

భార్య : అందుకే కాబోలు, అవి శ్రీవిద్యజపం చేస్తున్నవి. జపాకుసుమభానురాం జపనిధౌ నృతే దంబికామ్!

భర్త : అంతేకాదు. జ్ఞాపకం తెచ్చుకో రహస్య నామాల.

భార్య : ఏమిటి?

భర్త : పరమేశ్వరి స్వర్గావతర్గదా శుద్ధా జపాపుష్ప నిభాకృతిః కాదా?

భార్య : నిజమే, ఈవిధంగా శ్రీవిద్య నిత్యమూ జపము చేసేవారు శ్రీదేవిసంటి స్వరూపాలు ఉన్నవారు కారూ?

భర్త : శ్రీదేవీ వారి స్వరూపము కలదేమో!—వీరి కిప్పుడు జపభంగం కలగకుండా వీరిని మన పూం సజ్జలలో వ్రాసంగా గ్రహించవలె !

[ఇద్దరూ నిశ్శబ్దంగా మందార పుష్పాలు గ్రహిస్తారు.]

అవల గొంతులు

ఆగండి, ఆగండి!

భర్త : ఆ పిలుపు తీరులో ఏదో వింతఉన్నది. పోల్చుకో లేకుండా ఉన్నాను

అవల గొంతులు

అ—గం—డి! ఆ—గం—డి! ఆ—గం—డి!

భార్య : [అకిన్నా] ఏమీ లేదండీ ఆ చిత్రము! 'అ' నెమ్మదిగా పలికి, 'గం' ఊదినాటికి, మళ్ళీ 'డి' తేల్చివేస్తూ 'ఆ-గం-డి' అంటున్నవి మళ్ళీ మళ్ళీ !

భర్త : [అతోచించి] నిజమే 'గం' మీద ఒత్తు తున్నవి—గణపతిని కృరించకపోతే విఘ్నాలు వచ్చే టే—ఆగండి—ఆగండి—అంటున్నవా?

భార్య : [సంతోషంతో] అహో, గన్నేరుపూలండీ. ఎర్ర గన్నేరు, వాడగన్నేరు, నువర్ణగన్నేరు, తెల్ల గన్నేరు, వచ్చగన్నేరు, బిళ్లగన్నేరు — ఇన్ని రకాల గన్నేరులూ పిలుస్తున్నవి.

భర్త : బిళ్లగన్నేరు కూడానా? దానికి కేసరాలు లేవు, మువాసలేదు, పైగా ఒకవిధమైన అపరివక్త మైన వసరువాసనకూడాను. ఎర్రగన్నేరు, వాడ గన్నేరు, నువర్ణ గన్నేరుమాత్రం కోడ్వాము.

భార్య : పాపం, వచ్చగన్నేరో?

భర్త : దానిని మనము ముట్టుకోవడ మెందుకులే.

భార్య : ఎందుచేతనేమండీ, ఆ జెదాసీన్యం?

భర్త : దాని గింజలలో ప్రాణాంతకమైన విషమున్నది కాదూ !

భార్య : పూవుతో లేదుగా.

భర్త : పువ్వుతో లేనిది గింజలోకి ఎక్కడినుంచి వస్తుంది?

[ఇద్దరూ ఎర్రగన్నేరు నువర్ణగన్నేరు వాడగన్నేరు కోస్తూ బుట్టలలో వేస్తూఉంటారు.]

భార్య : [కోస్తూనే] పాప మావచ్చగన్నేరులోనూ తెల్ల గన్నేరులోనూ—పూలతో విషం లేదండీ.

భర్త : [విసుగుతో] ఏవు పదేపదే అదేవగిగా అడుగు తున్నావు గనుక చెప్తా విను. దానిపేరే హయ మారకము !

భార్య : [కన్నులు పెద విచేసి] మారకమా?—చంపేదా?

భర్త : కరవీరమన్నా కలి నంటిదనే అర్థము. ఏదో ఇతరులమీద ద్వేషముండే వగలు పొధించడానికి ప్రయోగించేవి ఆ పూలు ! మన కెందుకు తెచ్చా !

[అవల పూలధ్వని [తెరలో]]

ఏమి వండేతుడవయ్యా! నీ బోటివాళ్ళనే వండేతంమమ్మ లంటారు.

[భార్యాభర్తలు తెల్లవోయి చూస్తారు]

భర్త : [తెప్పిరిల్లి] నే నన్నుమాటలో పొరబాటున్నదా? వచ్చగన్నేరులు [తెరలో] వగము.

తెల్ల గన్నేరులు [తెరలో]

ఇంకా సరిగ్గా మాట్లాడితే ముప్పాతిక.

భర్త : ఎట్లాగో దయచేసి నిశ్చయించేస్తారా?

పచ్చ గన్నేరులు తెల్ల గన్నేరులు [తెరలో]

మాట్లాడారెంతవచ్చి వినయంతో అడుగు చెబుతాము.

భర్త : మీకిదే నా నమస్కారం నా తప్పేమో సలవీయండి !

పచ్చ తెల్ల గన్నేరులు [తెరలో]

మేము పాయములనేకాదు. శత్రువుల సందర్శన మారణము చేసేమాట వాస్తవమే.

భార్యాభర్తలు

[ఇద్దరూ గజగజ పలుకుతూ చేతులుజోడించి]

బాబుల్లారా, మీకు మేలుదండ్రాలు. మీకు పుణ్యముంటుంది. మా శత్రువులను కూడా చంపకండి, మాకా పాపము అంటకట్టకండి !

పచ్చ తెల్ల గన్నేరులు [తెరలో]

పాపవా!

భార్య : బాబుల్లారా, వద్దు బాబుల్లారా !

పచ్చ తెల్ల గన్నేరులు [తెరలో]

అమ్మాయీ, నీకెవరూ శత్రువులు లేరా?

భార్య : లేదు.

పచ్చ తెల్ల గన్నేరులు [తెరలో]

మరి నీకియ్యా?

భర్త : నాకూ శత్రువు లేవరూ ఉన్నట్లు తోచదు.

ప. తె. గన్నేరులు [తెరలో]

ఇదేనటోయి నీవదువు ! శత్రువు లేనిదెకాలు?

భర్త : అఁ అఁ!—ఓహో! — కావ్యా శత్రువులూ అంతశ్శత్రువులూ.

ప. తె. గన్నేరులు [తెరలో]

వారిలో బలవత్తురు లేవరూ?

భర్త : తెలిసింది. అంతశ్శత్రువులు ! మా అంత శ్శత్రువులను హరించి మమ్ములను కటాక్షిం

చండి, ఇదే, మీకు మొక్కుతున్నాము!

[ఇద్దరూ పచ్చ తెల్ల గన్నేరు పూలకు పమస్ఫురిస్తూ వాటిని కోస్తారు]

భార్య : ఎక్కడనో మనోహరాగము వినబడుతున్నది?

భర్త : నిజమేనుమా ! ఆ రాగంలో చిత్రము గమనించావా?

భార్య : ఏమిటో?

భర్త : రాగధ్వని వినిపించేది చెవులకుగదా మరి! ఆ రాగధ్వని కన్నులకు వినబడుతున్నట్లున్నది.

భార్య : మీ మాటలు భావకవిత్వమునలెడిన్నవి. ఆ పూదానిమ్మపూల కొంతి మన కన్నులద్వారా మన ఆత్మలో ప్రవేశించి మనోహరమైన రాగము కలిగిస్తున్నది.

భర్త : దాడిమీ కనుమ ప్రళయ కలది శ్రీదేవి అని రహస్యవాసు మంటున్నదికదా, ఇవ్యాళ మన కీ తోటలో శ్రీదేవియే ఆపహించి అడుగుడు గునా నానారూపాలతో ప్రత్యక్ష మవుతున్నది. ఎటు చూచినా శ్రీదేవి స్వరూపమే భాసిస్తున్నది.

[ఇద్దరూ భక్తితో పూదానిమ్మపూలు గ్రహిస్తారు]

[తెరలో]

అహం కాళిం గమిష్యేమి

తత్తైవ నివసన్ముహూర్తం

ఇతి బ్రువాణ స్మతతం

కాశివాన ఫలం లభేత్

భార్య : ఆ తీగెమొదిమంచి కాశీరత్నముల పిలుపు వింటున్నారా? దానిమ్మ కుసుంభరాగంలో వాటిని మరచిపోతామేమో అని జ్ఞాపకం చేస్తున్నట్లున్నది.

భర్త : నిజమే. కాని మనము కాశీరత్నాలనే మరుస్తామా?

[ఇద్దరూ కాశీరత్నములు కోస్తారు]

అవలనుండి ధ్వని [తెరలో]

అమ్మాయీ, అబ్బాయీ !

భార్య: ఎవరబ్బా అది, అంత వాళ్ళల్లోతో పిలుస్తున్నారు!

భర్త: ఆ చేమంతి మడిమిదినుంచి కాదా?

భార్య: నందేహంలేదు. చమత్కారంగానే ఉన్నది. ఇప్పుడు మీ కీ పూజాధాన్య కరతలామలకమైనట్లున్నదే!

భర్త: మొదట్లో నీవు కాస్త విప్పిచెప్పినావు. నేను అల్లుళ్ళని పోతున్నాను. ఈ చేమంతులు కోర్దాము.

భార్య: ఈ ఎర్రటి దాడిమీ కుసుంభకాంతితో ఈ బంగారుపూలు మనము మాడలేకపోతామేమో అనుకున్నవి కాబోలు!

[ఇద్దరూ చేమంతుల పూలు కోస్తారు]

భర్త: పాన మాబంతిపూలు పూజకు వనికీరావని కోయమేనా అని కాబోలు, దిగులుతో నిట్టూర్పులు విడుస్తున్నవి. పాపము, వాటితో మందీరమూ మందీరద్వారమూ అలంకరిద్దాము, కోయి!

[ఇద్దరూ రకరకాల బంతిపూలు కోస్తారు]

భార్య: ఎక్కడో చిలకలు అరుస్తున్నవి. ఎక్కడ నబ్బా?

భర్త [తేరి పారజూచి]

మన చనులో చిలక రెక్కడా వాలినట్లు లేదే!

భార్య: కాదు, వినండి ఆ చిలకల కలకలము

చిలకల పాట

హరేరామ హరేరామ రామరామ హరేహరే!

రంగురంగుల రామచిలుకలు

పొంగ నానందంపు తరంగలు

గింగురెత్తగ్గ శ్రవణములు బహు

భంగులను పాడున్-బహు-భంగులనుపాడున్

హరేకృష్ణహరేకృష్ణ కృష్ణకృష్ణహరేహరే!

భర్త: అదుగో, ఆ పాడులలోనుంచి ఆ రంగురంగుల

పూలు కలిసంతరణోపనిషత్తులోని రామకృష్ణ గీతము పాడుతున్నవి. అనందపుపాట. ఈ చిలకముక్కుపూలవి ఎన్నెన్ని రంగులు, ఎన్నెన్ని ఆకారాలు!—అన్నిటికీ శుకనాసములు తప్పవు.

భార్య: ఆ శుకమహర్షులవారి సంతానమేమో ఇవి?

భర్త: అందుకు సందేహమా?—[శ్రీ వ్యాసభగవానులు భాగవతము ముందు ఉపదేశించినది శుకమహర్షులంకే.—అక్కడినుంచి శ్రీహరిసంకీర్తనములు విసబడుతున్నవి. ఆహా!]

చిలకముక్కుపూల పాట [తరళో]

నారాయణ హరినామం బెప్పడు

పారాయణలో పాడుదమా?

హరే రామ హరే రామ రామ రామ హరే హరే!

హరికీర్తనముల వారాహింసులు

హరి మురహరి యని యాడుదమా?

[శ్రీవిభు లీల జీ తిం చెదమా

గోవిందుని మది గోరుదమా?

శిరమున శ్రీవిభు జేర్చెదమా, మన

మురహరి వదముల మ్రొక్కుదమా?

కేళి మాధవు కీర్తించెదమా,

ఈశాచార్యులు వెన్నెదమా?

భగవద్గీతలు వర్ణించెదమా

భగవద్గీతము వర్ణెదమా?

వారాయణ ధృత నానారూప

నారద వీణా వాదరణ,

వ్యాస భాగవత వర్ణితలీలా

వాసిత లోకనాథా!

ఝణ ఝణా ఝణ ఝణ ఝణా ఝణ

ఝణ ఝణా ఝణ ఝణ ఝణ ఝణ!

హరే కృష్ణ హరే కృష్ణ కృష్ణ కృష్ణ హరే హరే!

(భార్య భర్తలిద్దరూ ఆ పాటతో కలిపి పాడుతూ చిలకముక్కుపూలు కోస్తుంటారు.)

[సశేషం]

దశకుమార చరిత్రము

శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావు

“క్రమితః జెప్పి యుత్తయకవిమిత్ర మెప్పించ
నరిదిబ్రహ్మకై న యతః డు మెచ్చె
బరగి దశకుమార చరితంబు జెప్పిన
సోడ నన్ను వేట బొగడనేల”

అని కేతన తన దశకుమార చరిత్ర రచనను గూర్చి సగర్వంగా చెప్పుకున్నాడు. ఈ పద్యమాంధ్ర సాహితీ తోకానికి సుసరిచితమైనా, ఈ సడుమ ఆంధ్ర ప్రదేశ సాహిత్య అకాడమీ వారు ప్రచురించిన దశకుమార చరిత్ర ‘సంపీక్ష’ 51 పుటలతోనూ¹ ఎక్కడా ఉదాహరింపబడలేదు. ఈ పద్యమొక్కటే కాదు. దశకుమార చరిత్రమునుండి తెలియదగిన భాషా చరిత్రక సాహితీ విశ్లేషణనూ ఆ సంపీక్షతో వివరింపబడలేదు. కాబట్టి ఈ వ్యాసము మూలంగా వానిని తెలుపుచున్నాను.

ముద్రితా ఘుద్రిత ప్రతులు

కేయూరవాహు చరిత్రమనకువలె, దశకుమార చరిత్రమునకు ఒక్కటే తాళపత్ర ప్రతిగలదు. అది తంజావూరి పుస్తకశాలలో ఉన్నది. దాని వివరములివి.

‘167. దశకుమార చరిత్రము (కేతన)
M 234 18 $\frac{1}{2}$ × 1 $\frac{1}{2}$ 162. 1—12. సమ.

ఇందు 162 పంక్తి తాళపత్ర సంఖ్య తెలుపును. సమ. అనగా సమగ్రము. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు (కాకినాడ) పుస్తక భాండగారముననున్న దశకుమారచరిత్ర వ్రాతపత్ర పైదాని పుత్రికయేగాని వేటుప్రతికాదు. పై తంజావూరి తాళపత్ర మాతృక తప్ప దీనికి వేటుతాళపత్రప్రతి ఇంతవఱకు లభించిన లేదు—

తంజావూరి తాళపత్రప్రతి² వేసు పరిశీలించినదే. ఇంతి చాలా చోట్ల క్రిమిదష్టభాగములున్నవి.

గంథాంతమున ద్వాదశాశ్వాసముచివర నుండవలసిన పద్యములు గద్య పూర్తిగా లేవు.

ఈ ప్రతి ననుసరించియే, యిప్పటికి ఏదై ఆరేండ్ల క్రిందట అనగా క్రీ. శ. 1901 వ సంవత్సరమున కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు తమ చింతామణిముద్రాక్షరశాలలో మొదటిసారిగా ముద్రించారు. వారు ముద్రించినప్పుడు మాతృకతోనున్న లున్న భాగములను పూరించారు. చివరి ఆశ్వాసమున పద్యాలు పూర్తి చేశారు. వీరేశలింగంగారు ప్రాచీన గ్రంథ ముద్రణ విషయమున చాలా జాగ్రూకులు. వారు పూరించిన భాగము కుండలీకరణము చేశారు. దీనివలన కేతన రచించినది ఇతరులు పూరించినది— పుష్పముగా³ తోకమునకు తెలిసినది.⁴

1. సంపీక్షా కర్తలు. శ్రీ బెల్లంకొండ చంద్రమౌళిశాస్త్రి.

2. ఇట్లు లుప్తభాగాలని పూరించేటప్పుడు కుండలీకరణం చేయడం అత్యవశ్యకం. ఇట్టి కుండలీకరణ విధానం— అవలంబించక పోబట్టే కీర్తిశేషులు మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు మొదట నన్నెచోడని కుమార సంభవాన్ని ప్రకటించినపుడు, దానిని వారే వ్రాసి నన్నెచోడని పేరు పెట్టారన్న అపోహ సాహిత్య తోకంలో బయలుదేరింది. ఈ విషయాన్ని వారే గ్రంథస్థం చేశారు.

వీరేశలింగంపంతులు గారిట్లే—నాచనసోముని ఉత్తరవిగ్రహసంశ్లోత ప్రథమాశ్వాసం చివరలేని భాగాన్ని పూర్తి చేశారు. ఈ పూరణలలో వారు తమ సాహిత్య గురువులైన పన్నాల సీతారామబ్రహ్మశాస్త్రిగారి సహాయమును పొందారని కీర్తిశేషులు కొలిభట్ల బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారి మూలంగా తెలుసుకున్నాడు.

భారతి

1901 వ సంవత్సరము ద్రణమననరించే, వానిళ్లవారు దశకుమార చరిత్రను 1925 లో శేషాద్రి రమణ కవుల 'తొలిపలుకు'తో ప్రకటించారు. వారు పూర్వము ద్రణలోని కుండలీకరణములను విడిచి పెట్టుకుండా అచ్చువేశారు. శేషాద్రి రమణ కవులే, తమ పీఠికా రచనా కాలానికి పూర్వమే, ఈ అచ్చ భాగములు ఇతరులచే పూరింపబడినవని స్పష్టము చేశారు.

వాస్తవిక పరిస్థితి యిట్లుండగా ప్రస్తుత ముద్రణలో సంవీక్షాకర్త లేరీతిగా వ్రాశారో చూడండి.

'శ్రీ మద్బలపల్లి వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు విశ్వాంసులు-పరిష్కారానుభవముగలవారు. ఈ గ్రంథాన్ని తాళవత్తవతితోనూ మాతృకతోనూ, ప్రథమ ముద్రణపతితోనూ సరిచూచి వ్రాతవతితో తీసి భాగాలనూ, భిలములైన భాగాలను-మూలాన్ని, అక్కడ రచనను దృష్టిలో పెట్టుకొని సాధ్యమైనంత వట్టు 'తద్రచనయ'కా పూరించినవారు శ్రీ శాస్త్రి గారే. వాటిని కుండలీకరణాలతో యివ్వడం జరిగింది.' (సంవీక్ష పుట 51)

పై వ్రాతనుబట్టి దశకుమార చరిత్రలోని అచ్చభాగములు పూరించినవారు శ్రీ మద్బలపల్లి వేంకటసుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారనియు, కుండలీకరణ విధానము ప్రథమముగా నీ ముద్రణమునందే ఈయ బడినట్లును స్పష్టమగుచున్నది. కాని యిది యెంత అసంగతమో నేను పైని వ్రాసిన ముద్రితాముద్రిత ప్రతివివరణమునలన తెలియగలదు. ఇంతేకాదు. ప్రస్తుత పరిష్కర్తలు వీరేశలింగంగారి ప్రతిపాట యటుండ నిచ్చి శ్రీ శ. 1925 లో ముద్రణమందిన వానిళ్ల వారి ప్రతికూడ పరిశీలించినట్లు కానరాదు. ఆ ప్రతి యందే పూరణములు కుండలీకరణములు వీరేశలింగం గారి 1901 వ సంవత్సరపు ప్రథమసంచియే ముద్రితములైనవని విశదముగా వ్రాయబడియుండగా ప్రస్తుత పరిష్కర్తలు, శ్రీ మద్బలపల్లివారే, అచ్చ భాగములను పూరించినదియు, కుండలీకరణ విధానము నూతనమనియు నెట్లు వ్రాసిరో దురూహాళము.

ఇక మద్బలపల్లి వారెప్పుడు తాళవత్తవతిని సంప్రదించి, 'విష్కాడ' పూరణలు గావించిరో మనకు

తెలియదు. కాని ఈ క్రింది యంశమునుబట్టి వారు కందుకూరివారి పూరణములతో మార్పులు చేసినని నిరూపించవచ్చును.

1925 ముద్రణమున 'నవనూతనాపాత పద్యములలో నొక మూలపే నృత్యమున్నది. దానిపాతమిది.

'పరమ కరుణ భావా! భారతామ్నాయసేవా చరణ! వితరణాంభోధారణాంభోకృతాంభో ధర! (నిరవవభద్రీ) దైర్యజాంబూనదాదీ పరిగత (నయమూత్రా) భాస్కరాహత్యపౌత్రా!

166 ప.

పై నృత్యమున పూరణ భాగములను పుర స్కరించుకొని శేషాద్రి రమణ కవులు 'తొలిపలుకు'లో నిట్లు వ్రాసియున్నారు.

'భవ్య భాగములు బూరించుటలో మాతృకా భావములు చాలనలకు నమర్చింపబడినవి.....మతీయు నవనూతనాపాత పద్యములలో'

'భారతామ్నాయసేవాచరణ'

అని వ్రాయబడినది. కేతన తిక్కనసేమ యాజ్ఞ గ్రంథరచనము భారత రచనము చెప్పనేలేదు. అట్టిచో భారత ప్రశంస కనిమతమునకు విరుద్ధము.' (పుట 12)

పై పద్యము ప్రస్తుత ముద్రణము (పుట 181) లో నెట్లు మారినదో చూడుడు.

మూలవి-(నిరత భరిత భావా! నిర్మలామ్నాయసేవా చరణ కరుణలాంభో ధారితా)ధః కృతాంభో ధర (సరగుణ భద్రీస్తైర్య) జాంబూనదాదీ పరిగత (బుధవత్త్రా భాస్కరాహత్య పౌత్రా)

ఇందు భారతామ్నాయ సేవాచరణ అనుపాతము తొలగింపబడినది. యిట్టి నముగూడ మార్పుజెంది నది. దీనినిబట్టి మద్బలపల్లి వారే శేషాద్రి రమణ కవుల వ్రాతనుజూచి, దీనిని మార్చిరచుట స్పష్టము. ఇంతకు నీ పద్యమునకు తాళవత్తవతితో మూడు పాదములు లేవు.

'ధర పరిగమ లీతోదాత్త జాంబూనదాదీ'

అనిమూతమే కలదు. కాబట్టి యే పూరణకర్త రిచ్చనప్ప

నట్లు మార్చిరి. దీనివిబట్టి ప్రస్తుత పరిష్కరణల వ్రాత కెంత ప్రామాణ్య మీయదగునో విద్యలోకమే విచారించుగాత.

అచ్చులోలేని పద్యములు

పూర్వలాక్షణికులును సంకలన గ్రంథకర్తలును దశకుమార చరిత్ర లోనివిగా ముద్రాపరిచిన పద్యము లీ ముద్రణమున గానరావు. 'సంవిక్ష'లో వీని ప్రస్తావనయే లేదు. వాని నీక్రింద వివరించుచున్నాము.

సులక్షణసారములీ లింగమకుంటిమీన -
(క్రి. శ. 1550)

1. బువళి-దీని కువాహరణము దశకుమార చరిత్రము.

'బుభులు సంతసిల్లె గృతముఖ్యులరుదంద
దివిజ తతికి నెల్ల ధృతి గలంగ
దృణము మాక్కి దానవేంద్రుని దునుమాడి
బయలు నొందు వేగ జగదధీశ.

2. మావళి

ఇందుకు లక్ష్యం - దశకుమారచరిత్రము
'కమలాపైంతులు బలివి
క్రమవంతులు ఖడ్గధరులు రాజులు మీరల్
నుముఁ బ్రోవగఁదగదే సం
యమివర్కులఁ జాచి రాకుమారకు లెల్లన్

3. భిన్నయతి

ఇందులకు లక్ష్యం దశకుమార చరిత్ర.
'మించి మదింపక రిపులహ
రించక నక్కిల్ల యీ మహితల మెల్లన్
నించక దీనుల రయిణి
షించక ప్రఖ్యాతి గలుగునే నరవాణా.

తిమ్మన సమకాలమువాడైన సుప్రసిద్ధ సంకలన గ్రంథకర్త పెదపాటి జగ్గన తననబంధ రత్నాకరములో నీ క్రింది పద్య ముద్రాపరిచి యున్నాడు.⁴

తేతన - మూలభువిత - ఆంధ్రభాషా భూషణము

'మెచ్చుడు మెచ్చనచ్చునెడ
మెచ్చకు డిచ్చకు మెచ్చునాచి
మెచ్చియు మెచ్చు మింగుకుడు

మెచ్చకు మెచ్చితి మంచు గ్రచ్చులై
మెచ్చకుఁ కిచ్చ మెచ్చుగని
మెచ్చుడు మెచ్చొక మానమైనచో
మెచ్చియు మెచ్చకుండకయ
మెచ్చుడు సత్కవులార మొక్కెదన్ 95 ప.

పై పద్య మాంధ్రభాషా భూషణములోనిదని వ్రాయబడి యున్నను, పది ముద్రితమైన ఆంధ్ర భాషా భూషణమున గానరాదు. తాళపత్ర ప్రతుల లోను గానరాలేదని ప్రభాకరశాస్త్రిగారే యీ పుట యతోజ్ఞాపికతో వ్రాసియున్నారు. ఈ తరువాత నేను ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తులోను, తంజావూరి పుస్తక శాలలోనుగల ఆంధ్రభాషాభూషణ ప్రతులను పరిశీలించాను. కాని వానియందు దెక్కడా పైపద్యము కాన రాలేదు. కాని యీ పద్యమే - 'ప్రబంధమణి భూషణము' అను సంకలనగ్రంథమున నున్నది. అది గ్రంథాంతమున 867 పంక్తిగా నందు ముద్రిత మైనది. ఈ ముద్రిత గ్రంథమున పై పద్యపు టాకరము తెలుపబడియుండలేదు. అయినను దాని వ్రాతప్రతిలో నీ పద్యము పుష్కలముగా దశకుమార చరిత్రములోనిదని కలదు. అట్లయిన ప్రస్తుత దశకుమార చరిత్రమున నిది -

అవతారికతో 9 వ పద్యమగు

'వాక్తా (ప్రపత్తి) కవితా
మాక్తిక (మణితార) హార మండనులగు తత్

3. విద్యాన్ రావూరి దొరసామి శర్మగారి పరిష్కృతము, వావిళ్ల ముద్రణము.

4. ప్రబంధ రత్నావళి - ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే సంపాదితము. 1918. పుట 30.

5. ప్రథమాంధ్ర వ్యాకరణముగు ఆంధ్రభాషా భూషణమును కల్పాటభాషాభూషణముతో జోడించి విప్రు వ్యాఖ్యా పీఠికా సహితముగా నొక సుసంస్కృతి ముద్రణము వెలయుచుండు వేను దొరకిన వ్రాత ప్రతులన్నింటిని పరిశీలించితిని.

6. ప్రబంధమణిభూషణము - మానవల్లివారి సంపాదితము. 1910.

7. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారములో సంకలన గ్రంథము.

ప్రాకృత సుకవుల వియమా
తృకుల వాల్మీకి కాళిదాసుల గొల్తున్
అను పద్యము తరువాతను 'అని యిష్టదేవతా
ప్రార్థనంబును సుకవి చరణాభి వందనంబును జేసి'
అను వసనమునకు ముందును మండవలెనుకీ. తక్కిన
పద్యముల నందర్థాదులనిట్లే పరిశీలనవలెను.

పాఠభేదములు

ఈ చిహ్న వ్యాసమున నిందలి పాఠభేదము
అన్నింటిని చర్చించుటకు వీలువడమి రెండింటిని
చూతమే చూపుచున్నాను

1-23 సీ. గీ.

మూలపుటి కాన్యవాయ సముద్రపూర్ణ
హిమయయాశుని వారయ కమలకమల
వదన యగు సంకమాంబకు పరతమాజా
కేతనార్యుని నన్ను విఖ్యాత యశుని
ఇచట కేతన తండ్రి 'మానయ' అనుట సరి
కాదు. అతని పేరు 'మానయ'—ఈ 'మానయ'
అనుపేరు మార్పరాని ప్రాస స్థానమున విడిదై మై
కేతన కృత్యంతరమగు విజ్ఞానేశ్వరుడను నిట్లున్నది.

మానయకు సంకమాంబకు
సూనుడ మిత సత్య హితచోవిభుడను వి
జ్ఞానారూఢయశస్కుడ
నానాకాన్తజ్ఞుడను వినయభూషణుడన్

5 ప.

దీనినిబట్టి 'మానయ' అనియే యుండవలెను.

1-90.

అగునైన గొమ్మయతిక్కండ
జగతి నపూర్వార్థ శబ్దచారుకవితమై
నెగడిన 'బాణోచ్ఛిష్టం
జగత్త్రయం' బనిన పలుకు నఫలంబయ్యెన్.

ఇచట 'పలుకు నఫలంబయ్యెన్' అన్నపాఠమెంత
చూతము సరికాదు. ఆ పాఠమున్నచో నది యపార్థము
విద్యును.

"బాణోచ్ఛిష్టం జగత్త్రయమ్" అను
వాక్యమున కర్థమిది. బాణుడు లోకోత్తరమైన రచన

చేసెను. అతని తరువాతి కవులెవ్వరును అతనితో
సమానులు కాలేకపోయిరి. ఒకవేళ కవులు రచనలు
చేసినను, అందు బాణుడు చెప్పినదేదేవు క్రొత్తవిషయ
మేమియు మండదు. అందుచే తక్కిన రచనలన్నియు
బాణుని యొంగిలివద్దార్థములైనవి. అనగా బాణునివంటి
కవి యాతనివేమొక మఱి పుట్టలేదు— అని సారాంశము.

పై యర్థము ననుసరించి పై పాఠముచూచిన
'బాణోచ్ఛిష్టం జగత్త్రయమ్' అన్న పలుకు లిక్కన
సఫలముచేసినట్లు గుఱున్నది. అనగా లిక్కన రచనయు,
బాణుని యుచ్ఛిష్టమే అగుచున్నది. ఇది యొంతయు
కేతన చెప్పినదానికి విరుద్ధము. కేతన చెప్పినదేమనగా —

లిక్కన అపూర్వమై మనోహరమై శబ్దార్థ
కవితచేత, బాణోచ్ఛిష్టం జగత్త్రయం అన్నమాట—
వ్యర్థము చేసినాడు అని, అన్నట్లు పాఠము

'బాణోచ్ఛిష్టం జగత్త్రయం బనిన పలు
కనఫలంబయ్యెన్' అని యుండవలెను. పలుకు + అఫలం
బయ్యెన్ — అని వదల్చేదము. దీనినిబట్టి సంస్కృత
మున లిక్కన— బాణుని కవిత గుఱించి లోకములో
వ్యాప్తములోనున్న మాక్తిని విస్మృతము చేయజాలిన
రచన చేయగల పామర యముగలవాడని వ్యక్తమగు
చున్నది. కాని లిక్కన సంస్కృత రచనలు మనకు
లభ్యముకాలేదు. మధురా విజయ కర్తయగు గంగాంబ
తన సంస్కృత కావ్యమున 'లిక్కయజ్ఞకమేష్వాక్తిః'
అని లిక్కనను పేర్కొన్నది. నిర్వచనోత్తర రామాయ
ణాది యందుగల, 'శ్రీరాస్తిం మనుమ షీలిశ్వర భుజ
వత్తభే' అనునదియు, భారతావతారిక యందుగల
'కిమపిమాలాం కిం కౌస్తుభంవా' అను శ్లోకములు
రెండుమాత్రమే మనకు లభ్యమగుచున్నవి.

విభక్త్యంత రచన:

ఆశ్వాసవిభాగము

కేతన, నన్నెచోడ కవి ననుసరించి యాశ్వా
సాధ్యంతములు విభక్త్యంతములుగా రచించినను,

8. ఇట్లే అప్పకవి వాచనసోమిని యుత్తర
పారివంశములోనిదని యుదాహరించిన — 'నాతో
మాంకొనలేరు' అన్న పద్యము నేటి ఉత్తర పారి
వంశ ముగ్రదితవతిలో గానరాదు.

ఆత్మనవిభాగమున, తనకు ముందుగాని, తనకు తరువాతగాని కవులెవ్వరును ద్రొక్కిని యొక మాతన పథకము ద్రొక్కియున్నాడు. సాధారణముగా కవులన లాగితో షష్ఠ్యంతములు చెప్పి, అవెనుక—‘అభ్యుదయ పరంపరాధివృద్ధిగా నా యొనర్చుంబూనిన’ అని కథ ప్రారంభించి కొంత నడచినవెనుక దానిని ప్రథమాత్మనముగా పరిగణింతురు. కాని కేతన యట్లు చేయ లేదు. ప్రథమాత్మనమున విష్ణుదేవతా స్తుతితో ప్రారంభించి, కవి కావ్య సందర్భమును వివరించి, కృతినివసంశ పర్యవసానించి షష్ఠ్యంతములతో నిట్లు ముగించినాడు. ప్రథమాత్మన ప్రారంభము—‘క్రిమణీ గృహంగణము చెప్పువహిం నలంకరింపగా’

అంతము—మాలిని :

కన కగిరితటసంకాతవృత్త శ్రీ భా
గునకు భజనవృత్త క్షణిదేవాదరోద్యుత్
ఘనయశునకు మన్మథాక్షరతీ పాజ్యరాజ్యాం
బునిధిశశికి వాణీస్ఫూర్తిమన్మూర్తి కుర్చిన్
గద్యము.

ఇది సకలసుకవిజన ప్రసాద విభవ విలాస దభినవనిండి నామధేయ విఖ్యాత కేతనార్య ప్రణీతం బైన దశకుమార చరిత్రంబను మహాకావ్యంబు నందు బ్రథమాత్మనము.

ఇట్లు ప్రథమాత్మనము ముగించి ద్వితీయాత్మనము సీరితి ప్రారంభించినాడు—

‘శ్రీశతపక్షునకు నుదా
త్మశ్రౌత స్మార్త
విశ్రుత విశ్రాణునకు స్వ
ప్రాశితచరణునకుఁ దిక్పనామాత్యునకున్

అభ్యుదయ పరంపరాధివృద్ధిగా నా చెప్పంబూనిన కథావికాయంబను (సుర)ంతాశాలం బెట్టిదనిన...

కేతన ప్రథమాత్మనమును షష్ఠ్యంతములతో ముగించినను వాని యందొక విశేషము గనబడినది. ఆత్మసంతమున వ్రాయవలసిన పద్యముల కొక వియను మున్నది. సాధారణముగ నందు 3 పద్యము లుండును. ⁹ అందొకటి వృత్తమును, ఒక కంద మును, ఒక మాలిని వృత్తమును మండవలెను. ఆ

సంప్రదాయము ననుసరించి కేతన—షష్ఠ్యంత పద్యము లెనిమిది వ్రాసిన తరువాత స్త్రీకింది మూడు పద్యములు రచించియున్నాడు.

“కేజోరాజితనర్పణోకునకు
భూదేవాన్వయాంభోజిని
రాజీవాపున కాగమప్రధిత
కర్మవస్తురత్నిర్మిత్తీన్
బూజాతర్పిత రాజకేళురునకున్
పుష్పైస్త్రరూపాపమారాజమ్మూర్తికి
దోష దర్శ దమవారంభైక సంరంభికిన్
దేవేంద్ర విభవునకు భూ
దేవకులగ్రాణికి భారతీసుస్థితి సం
భావిత నదన నదనునకు
సేవాతర్పిత శకాంకశేఖరున కిలన్—
మాలిని; కనకగిరి తటీ.....

స్ఫూర్తిమన్మూర్తి కుర్చిన్.

దీనివిబట్టి కేతన వ్రాసిన షష్ఠ్యంతము లెని మిదే యనియు మిగిలిన పై మూడు పద్యములును ఆత్మసంత పద్య సంప్రదాయమునకు జెందినవనియు గ్రహింపవలగును.¹⁰ అట్లుగా నీ మూడు పద్యము లును షష్ఠ్యంతములుగానే నేల వ్రాసెనని నందే హముకలుగవచ్చును కాని యట్టి నందేహమున కవకాశం లేదు. ఆత్మసంతములతో విశాక్ష్యంతములు పాటించు నపుడు రెండింటియుండు నొకే విభక్తి యుండునని. ప్రస్తుతము ప్రథమాత్మనము షష్ఠ్యంతములతో నంత మొందినది కావున, కేతన, ఆత్మసంతము షష్ఠ్యంత ములతోనే వ్రాసి ద్వితీయాత్మనమున తొలిపద్య మా షష్ఠీ విభక్తియందే నిబంధించియున్నాడు.

షష్ఠ్యంతములతోనే ఆత్మసంతము నొందిం చుట క్రొత్త పద్ధతియై యైనను కేతన ప్రణాళిక

9. దీని కవపాదములు గలవు. నన్నయభట్టు, 2 పద్యములును, నన్నెచోడ దైదుపద్యములను వ్రాసె యున్నాడు.

10. ‘నన్నెచోడుని కవితృము’ అను గ్రంథ మున, ఈ సంప్రదాయము విస్తృతమైనది. చూ. షష్ఠ్యంతములు అను కీర్తికలో.

ననునగించి అది యావశ్యకమే యగుచున్నది. ఏల ననగా షష్ఠ్యంతములు వ్రాయునప్పటికే మాటలక్రమ వద్యమైనది. ఇక దానితో కథా ప్రారంభమును చేర్చి కొంతపఱకైన వ్రాసిన—ఆ యాశ్వాసము పెద్దదై పాఠకులకు, కథాసరణియందగ్గము గలిగించును. అది యునుగాక, కేతన ప్రథమాశ్వాసమంతయు కృతివతి చరిత్రకే వినియోగించునట్లు స్పష్టము. దానితో కథా సందర్భమునుగూడ చేర్చిన—ఆ చరిత్రకు భంగము కలుగును. కృతివతి విషయమున నొక ప్రత్యేక విశిష్టత యుండవలయునని భావము గలవాడగుటచేతనే కేతన, దీనిని కథాభాగమునుండి వేలుపఱచి యొక ఆశ్వాసముగా విభాగించియున్నాడు. ఇది యంతయు సమచిత్రమై కృతివతికి, కావ్యమునకు, కృతికర్తకు సుతర్కర్షన వాసాదించింది.

నన్నెచోడని కుమారసంభవమున చివరి యాశ్వాసము, సంబోధనతోగాక ప్రథమావిభక్తిలోనే యున్నది. కేతన ఆ పద్యతిని వీడి చివరి ఆశ్వాసము సంబోధనతో పుగించినాడు. మంచనయు కేతన సనుసరించి యున్నాడు. తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణమున కావ్యాంతమున ప్రథమావిభక్తి పాటించియున్నాడు. దీనినిబట్టి ఈ విషయమై పరిశ్రమ చేయవలసిన యావశ్యకత యున్నదని తేలుచున్నది.

పూర్వకవుల యనుసరణములు

కేతన తనకు పూర్వులగు నన్నయ నన్నెచోడల గ్రంథములనుండి పదములను వ్రాయాగములవేకాక పద్యములను అనుసరించి యున్నాడు—

దశకుమార చరిత్రమున తెలుగు కవి స్తుతి చేయక పోయినను తన ఆంధ్రభాషాభూషణమున కేతన నన్నయ నిట్లు పేర్కొన్నాడు.

‘మున్ను తెనుగునకు లక్షణ మెన్నడు నెవ్వరును జెప్ప రే జెప్పెద వి ద్వన్నికరము మదిమెచ్చగ నన్నయభట్టాది కవిజనంబుల కరుణన్ (5 వ.)

ఇంతేకాక ఈ క్రింది పద్యమున నన్నయ వ్రాయాగములను రెండింటిని ప్రమాణీకరించి యున్నాడు—

వాడిమయూభము నెంగో వేడివయోధారలనగ వింజామరనా మూడొస్త్రము లనంగో బోడిమి కఱకంఠామమున్ బోలి తగున్.
(133 ప.)

ఇందు వాడిమయూభములు అనునది అది 3—112 రోమ—కఱకంఠుడు అనునది, ఆర. 1—326 రోమ గలవు.

నన్నయపద్యము నొకవానిని కేతన యిట్లును రించినాడు.

నన్నయ—

‘దాని శరీరపౌరథము
దాని విశాల విశోకనంబులున్
దాని మనోహరాకృతియు
దాని ఖనిస్మిత వక్తకాంతియున్
దాని విలాసముం గడు ము
దంబునజూచి మనోజ బాణ సం
తాన హఠాత్కృదై స్వరతి
దానికి నిట్లునియెం బ్రియంబునన్
(అది—4—171)

కేతన :

‘దాని రహా విలాసములు
దాని యపాంగవిశోకనంబులున్
దాని మృదుప్రియోక్తులును
దాని నివేశము దాని గాన వి
ద్యానుగ సర్వనంబు హృద
యంబున నెక్కిన నన్నడచ్చటం
దేవియణుడై యీగగతి
ధీరతః గొల్పడి ఖిట్టు చొక్కితిన్ (6—30)

నన్నెచోడకవి—

‘మగ లాడువారికి మరిగి మ్రచ్చిలి బంది
వట్టి కన్నంబులు వెట్టి తెరువు
ద్రక్కొని చని పరదేశంబు లడుగుక
త్రిమూరి వ్రేళ్లును ధొమ్ము బోయి
యాచకులై వేడి నీచుల సేసింది
కలమెక్కి చని పరి కయ్యనాడి
యేమగు నవకుబ్బాడియై న్నియేసియు

కష్టముల్ వడి చని గెడు గాక
మగలు గోరి తొల్ల మగువలు తపములు
నేనీ నవసేరినని చెల్టలెందు
గొదె దీనికప్పు నిలిపితి నీవ నీ
వలన నతుల పురులు 'వొలిసెగాక -

కుమారసంభవము. 7-36

కే. త న

'కన్యంబునెట్టి తెక్కలిగొని యంకంబు
వలుపురతో నాడి బందివెట్టి
జూదంబునకు జొచ్చి చూడకొండను గూడి
సరదేశములకేగి తెరువులడిచి
యాని రోయిడి తల్లివాని బిడ్డలనెమ్మి
కన్న తండ్రులతోడ గయ్యమాడి
రాజులగొల్పి క్రూరంపు జెయ్యులుచేసి
లజ్జాభివమానంబు లుజ్జగించి
ధవములార్పించి మిందాటమునకు జొచ్చి
యిచ్చు గ్రీడింతు రంత వల్లెక్కంగి యోకి-గి
యజీనరత్నంబు మీకిచ్చినాఁ: డెవ్వ
డతని నెఱిగింపుమని నమ్మ నడుగఁబనిచె.

దశకు. 6-95

ఇచట మూలమున వొక్క సంస్కృత వాక్య
మున్నది. కేతన నన్నెచోడని గ్రంథము చదివి దానిని
పెంపుగావించినాడు.

కేతన ననుసరించిన కవులు

శ్రీనాథమహాకవి కేతన దశకుమార చరిత్ర
మును చదివినట్లే క్రింది వందర్థములనుబట్టి తెలియు
చున్నది.

కే. త న

'తేజోరాజుత సర్వలోకునకు
భూదేవావ్యయాంభోజినీ
రాజీవాపున
కాగమవధితకర్మ ప్రస్ఫురత్కిరికిన్

పుష్పాస్త్ర రూపావమా రాజమ్మార్చికి
దోషదర్పదమూరంధైక సంరంభికిన్'

దశకు 1-102

శ్రీనాథుడు

'జేజేయంచుభజింతు
విష్టసల సంపిద్దుల్ మదింగోరి
నిర్వాణ ప్రాప్త కృపలంబుని
కటప్రస్థంది డావాంబునిన్
బాజాతగ్నితదేవదానకదంబున్
బాలకేళి కళా రాజత్కతుక
రంజితోరగవత్తి పాలంబు పేరంబునిన్'

శృంగార నైషధము 1-4

ఇందోకేప్రస - కడపటి రెండుపాదములు పరిశీ
లించవగును.

కే. త న

పారావారపరీతవిశ్వసమదా
భాగంబునన్ గీర్తికా
ధారంబై వెలుగొందు వా డతుల
సత్యత్యాగశీలంబులన్
బారీబుండు
'విరించినంశవనధిప్రాలేయభానుండు'
దుర్వారాంధః పరిపంధి సర్గ నిబిడ
ప్రాలేయభానుం డొగిన్ 2-118

శ్రీనాథుడు

పంచాంగ స్థిరమాత్ర రక్షణ కళా పాశుండు
బాలామనః పాంచాలండు
'విరించి వంశవనధిప్రాలేయభానుండు'
దోశృంపచాపకృపాణలబ్ధ విజయైశ్వర్యుండు
దిక్పామిని కాంచీ మోక్షిక కీర్తి
పెద్దమణి సింగం డొక్కనా డిమ్మిలన్
నైషధము 1-10

'పై వద్యమున 'విరించినంశవనధిప్రాలేయ
భానుండు' సరిగా వద్యపాదమున కేతన యెట్లు
వాడినాడో శ్రీనాథు డట్లే వాడినాడు. శ్రీనాథునికి
తనకంటె ప్రాచీనులగు కవుల కృతులు కంశస్తములు.

నైషధమున నింకొకచో శ్రీనాథుడు కేతన
ననుసరించివాడు.

కేతన - లక్ష్మీ కూరిమినుతు రాజ్యలక్ష్మివోని
(5-47)

శ్రీనాథుడు—‘జాతరూపచ్చరచ్ఛటాజాత రావ
లక్ష్మి’ (నైష 1-104)

కేతనను స్తుతించిన కవులు

కొఱవి గోపరాజు

చ. అవము పురికిక్కి భాస్కరు
మహామతి పిల్లలమఱిపెద్ది రాజును
ఘనునాగరాజు
కవి సోముని
దిక్కున సోమయాజి
కేతన కవి రంగనాథు
సుచితజ్ఞుని నె న నారాజు సో
మన సమరేశ్వరుం దలంతు
మత్కులచంద్రుల నత్కసీంద్రులన్
సింహాసన ద్వ్యతింశిక 1-26

ఎకపాటి ఎఱున -

చ. వినుతి యొనర్తు సంధ్రమకవిప్రభు
నన్నయభట్టు దిక్కుయ
జ్వమ నివదేపు భాస్కరుని జిక్కున
నాచనసోము వర్యదే
పుని భవదూరువేము నల పోతన
పిల్లలమఱి వీరభ
ద్రుని కిరభాంకు వీరకవి భూర్జుట్టి
గేతన భట్టుబాణునిన్
మర్జణ చరిత్ర 1-21

అప్పకవి -

‘తాతనయు మాతృదండియు’నని కేతనను
దిరుదముతో పేర్కొనుటయేగాక - ఆంధ్రభాషాభివృద్ధి
గమును లక్షణ గ్రంథములలో పేర్కొనియున్నాడు.

భాషావ్యాకరణ విశేషములు

కేతన, తెలుగుభాషలో మొదట లక్ష్యలక్షణము
చేసిన మహాకవి. అతడు తొలుత లక్ష్యగ్రంథముగు
దశకుమారచరిత్రము రచించి యావెనుక లక్షణ
గ్రంథముగు ఆంధ్రభాషాభివృద్ధిమును రచించి
యున్నాడు. కాబట్టియే అది తరువాతి లాక్షణికులకు
ప్రామాణ్య గ్రంథమైనది. ఈ వ్యాసమున నా లక్ష్య
లక్షణ నమన్వయమునకు అవకాశములేదు.

చందోవిశేషములు; యతులు

‘బోరన కటకంబు వెల్వడి నృపాత్మజా దంత’
(4-22)

ఇవట—బోరన శబ్దములో అచ్చునకు యతి
బోరు+అన అని వదచ్చేదము. ఇట్లే నన్నెచోడకవి
‘బోరన చనుదెంచె నారద మహాముని’
(3-81)

అని యచ్చుపైన యతి పాటించియున్నాడు.
నన్నయ మతమున హల్లునకే యతి.
‘బోరన చనుదెంచిరి స్వయంవరమునకు బ్రితిన్
(ఆంధ్ర 3-29)

‘భా మా తెంపుంబడియైన యీ వికటవర్మం
జెప్పగా జెల్లునే.’

ఇవట వలలగిరిక యతి - మ...మ్మక

ప్రాసలు

‘ఉ గ్రపు దనమాచరించి -’ (2--57)

ఇవట ‘ఉగ్రపు’ అని ప్రాసలో ముచ్చడి. కర్మ
ధారయ సమానమున—‘ంపు’ రావలెనని నేటి వ్యాకర
ణములు. కాని ప్రాచీనకాలమున—‘పు’ మాత్రమే
వచ్చును. దీనికి తిక్కనాదులనుండి ప్రయోగములు
గలవు.

‘నేదియు నేరకుండియును’ - ‘నేర్చియు’ అను
టకు ‘నేదియు’ 3-40-

తక్కిన పాదము - తక్కిన పాదములు - చూచిన -
తోచు - చూచిన - అనునవి - ఇది వలలగిరిక ప్రాస.
(నేర్చి-నేర్చిక)

శబ్ద విశేషములు

ఉజ్జేని - ఈ రూపముతో నీ వదమునకు సింహాసన
ద్వ్యతింశికలోను చింతిమ్మన ప్రసన్నరావున
వాల్మీకవంధమునను ప్రయోగములు గలవు.

కనుజేటము - (3-23) మాచుటయం దను
రాగము. ఈ ‘జేటము’ అనునది నన్నెచోడుని
మండి గ్రహించినది. ‘జేటుజేటముగా’
(కు. సం. 1-100)

గోమిని-(10-108) లక్ష్మి-ఇదియు నట్లే-
కు-సం-గోమిని-(3-108.)

పొయితల - (5-22)-వరిష్కర్తల కీ శుభ
మర్తము కాలేదు. 'పొయితల' అని వేఱుగా
ముద్రితము. ఇది వరికాదు 'పొయితల' అను
నది ఏకవదము. ఇది శుద్ధముగా తమిళ
పదము. పొయితలై-అనగా అబద్ధపు తల
యని యర్థము. దొంగ ఒకయోగించు సాధ
నములలో నిది యొకటి. దొంగ, తన తల పరి
ణామముగల కృత్రిమమైన తలను తయారు
చేయించి యుంచుకొనును. కన్నమును త్రవ్వి,
మొదట - ఆ కృత్రిమపుత్రులను, అందు
పట్టునో లేదో యని చూచును. అది పట్టి
నట్లయిన తానందు దూరును. లేకపోయిన
మఱిత వెడలుపుగా కన్నము త్రవ్వును.

దిశ్చదర్శనంగా కొన్ని తెలిపామగాని - దశ
కుమార చరిత్రలోని చాలా పదములు, పదబంధాలు -
నిఘంటువులలో చేరలేదు.¹¹

కన్నడభాషా ప్రభావము

కేతనపై కన్నడభాషా ప్రభావ మున్నది.
అతడు వ్రాసిన 'ఆంధ్రభాషా భూషణము' కన్నడ నాగ
వర్మ విరచితమైన 'కర్ణాటభాషాభూషణము'నకు
సరియైన అనువరణము. అది సంస్కృతమున మండగా
కేతన తెలుగుభాషలో దీనిని రచియించియున్నాడు.¹²

మఱియు - కేతన దశకుమార చరిత్రమును
రచించుటకు కొంచెము పూర్వమున 'చౌండరసు' అను

కన్నడ కవి దశకుమారచరిత్రమును నా భాషలో
రచించియున్నాడు. దానికి 'అభినవ దశకుమార చరిత్ర'
అని పేరు. కాని యాతని కవనపదండి బిరుదము
లేదు. కేతన చౌండరసుకన్న మిన్నగా రచించుట
చేతనే, అతని కభినవదండి బిరుదము సార్థకమై నదని
చెప్పవచ్చును. ఈ విషయ మాకాలమున కర్ణాటాంధ్ర
ములకుగల పన్నిహితవంబంధము వ్యక్తము చేయు
చున్నది.

స్థానీపురాకవ్యాయంగా, కొన్నివిశేషాలుమాత్రమే
తెలుపగలిగను కాని యింకా తెలుపవలసిన వెన్నె
ఉన్నవి. కవిబ్రహ్మ తిక్కన పాగడ్తకు పాతమై
ప్రాచీనాంధ్రకావ్యాలలో ప్రసిద్ధమైన ఈ దశ
కుమారచరిత్రను - సాధుపాఠాలలో, సంపూర్ణ భాషా
సాహిత్య సంకలిత విపుల వ్యాఖ్యానంతో - సమీచీనంగా
తిరిగి ముద్రించడము - అత్యావశ్యకమని విన్నవము.

జ్ఞా పి త :

ఈ కావ్యాన్ని పునర్ముద్రణంచేసే సందర్భంలో
తంజావూరిలోఉండే లాళపత్రపరిని, ప్రత్యక్షరము
పరిశీలించాలి. దీనితోపాటు - వీరేశలింగగారి ప్రథమ
ముద్రణప్రతి సరి చూడాలి. ఆ ప్రతి దెన్నపురి రాజధాని
కళాశాల తెలుగు శాఖలో వీరేశలింగ పుస్తకభాండా
గారంలో ఉన్నది.

11. శబ్దరత్నాకరానుబంధమున నిట్టివానిని
కొన్ని యిచ్చియున్నాను.

12. ఆంధ్రకర్మాట సారస్వతములు - నరసర
ప్రభావము. పుట 17-22.

శి శు గీ తం

శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి

బ్రహ్మదే పుట్టాను నేను
 ఇంకా పేరుకూడా పెట్టలేదు
 బొడ్డుకోసి అవలిగట్టునుండి ఈవలికు వడవేశారు.
 మాయనుండి మమతాబంధంలోకి విసిరేశారు
 కాయగావున్న నా మనస్సు
 కటిక రాయిగా మారుతుందో—
 విచ్చుకొన్న పువ్వులా వున్న నా ఆత్మ
 మొగ్గలా ముడుచుకు పోతుందో—
 ఇప్పుడే పుట్టిన నాకు—
 అనంత గర్భంలోంచి, ఆకాశపార్శ్వంలోంచి, అమ్మ కడుపులోకివడ నాకు
 రక్తంలా వేడిగా, పొలలా తెల్లగా,
 పేరులేక, ఊరులేక, కరుణించేవారులేక
 పుల్లనోలె, గాలి రెమ్మనోలె వున్న నాకు ఏం తెలుస్తుంది?
 అప్పుడే ఆకలి అనిపిస్తున్నది,
 అమ్మా అని ఇంద్రియాలు ఆక్రోశిస్తున్నవి,
 గట్టుమీద, చెట్టునీడ
 గాజుకళ్ళ, చింకిబట్ట, చివుకు బుట్ట,
 వేస్టేడ్ ఈప్, వేస్టేషేవర్ బాస్కెట్
 ఎండిన తన రొమ్మును నా కందిస్తే
 ఎండు చేన వాసన నను మండిస్తే,
 నా కుద్దాగ్ని శతముఖాల తోలోపలి నాలోపలి వ్యాపిస్తుంది.
 నను కబళిస్తుందని ఎవరికి తెలుస్తుంది?
 దేవుడా! ఈ దేశంలో ఎందుకు సృష్టించావు నన్ను?
 జానగణమణ గీలాన్ని బడుశిలా గానం చేస్తున్న జనత
 తెల్లటోపీల వెనుక తెలివి లేకుని జానగల యువత

నాకు నహాయం చేయకుండా చూడు.
 అనుప్రతి పాలబడే నా శిశుల్పాన్ని
 పూరకుక్కులచే కండలుగా పీకింతుకోలేను.
 అనాథాలయంలో అమ్ముడుపోయే వ్యక్తిత్వాన్ని
 డైమన్డ్‌రాణిగా, కళావరు జాకీగా మార్చలేను
 హంసలా, ఆరనిమంటలా, హరిణి శాటకంలా,
 విద్యుత్తు లాగ, వీరుని లాగ, ఋషిశాపం లాగ,
 వర్షంలా, వెన్నెలలా, నవయౌవనిలా బ్రతకాలని—
 మబ్బు పరడాకింద, పక్షిలా నాట్యం చేయాలని—
 హిమాలయ సానువుల్లో గంగాజలమై గలగల పారాలని—
 నా సంఘానికి, నవకవనానికి, వ్రతనిధిగా బ్రతకాలని
 అందంగా నవ్వాలని, కన్నీటిని తుడవాలని ఉన్నది.
 తండ్రి! తపనతో తల్లి గర్భంలో ముగ్ధ భూమిపై పడ్డ నేను
 బట్ట తలకూ మోకాటికీ ముడివేయలేను
 నల్ల బజారులో లక్ష్మిని నగ్నంగా నిలబెట్టలేను.
 వాణిని వేశ్యనుగా, నా దాసిలా, తాడుతెగిన పటంలాగ మార్చలేను.
 అర్చకుణ్ణి!
 అరువు పాలమీద బ్రతకవలసిన వాణ్ణి.
 ఎరువు తిండిమీద పెరుగుతున్న వాణ్ణి.
 దేవుడా! నేను పసివాణ్ణి—
 బ్రతికిస్తే జీవితాంతం పచ్చగా పసిగా బ్రతికించు
 కసితో, మసితో, మనసంతా కారుష్యంతో ననుకూల్చుకు
 మీట నొక్కి నను చంపించు
 చీకటికీ, ఆకటికీ ఆటవిడుపు కల్పించు.

ఇత్యా ఎఫ్రెన్ బర్గ్

బ్రిటన్ ఎఫ్రెన్ బర్గ్ 1891 జనవరి 27 న పుట్టాడు. 1967 అగస్టు 31 న మరణించాడు. ఆ పుట్టికి ఆయనకు 76 ఏళ్లు నిండి పోయాయి. ఆ 76 ఏళ్లు ఆయన నడిపిన జీవితం ఏదో అల్పిష్ట మైంది కాదు. రష్యన్ సాహిత్యాన్ని బహు భంగులవెల్గింది, దానికి ఒక పుష్పిని, ఒకకాంతిని, ఓజస్సును చేకూర్చింది.

ఇత్యా ఎఫ్రెన్ బర్గ్ ఇది వ్రాశాడు, ఇది వ్రాయలేదు అని లేదు. ఆయన కవిత్యం వ్రాశాడు. నవలలు వ్రాశాడు. కథలు వ్రాశాడు. కరప్రలాలు వ్రాశాడు. వ్యతికలకు వ్యాసాలు వ్రాశాడు. కవిగా ఆయన ప్రతిభను దియాగో గివేరా అభిమతించి వున్నాడు. 'ఎఫ్రెన్ బర్గ్ రష్యన్ కవులలో అత్యంతము ఉత్తేజం కలవాడు' అన్నాడు.

పన్ దే టైము మ్యాగ్జిన్ విలేజ్ లి అల్మాండర్ రెజ్ ఒక పుస్తకం వ్రాశాడు: రష్యన్-1941-45 యుద్ధము-అని; ఆ గ్రంథంలో ఇత్యా ఎఫ్రెన్ బర్గ్ ను గురించి వ్రాస్తూ 'రష్యన్ ప్రజల నైతిక దౌర్భాగ్యం వట్టుచెడకుండా పుంజడంలో మహత్తరమైన శృషి చేసిన రష్యులలో ఇత్యా ఎఫ్రెన్ బర్గ్ అగ్రగణ్యుడు. సైన్యంలో ప్రతిఒక్కరు ఆయన పుస్తకాలు చదివే వారు. శత్రుశీబుల వెనకట్టులలో వీరనిహంగం చేస్తూ వచ్చిన గెరిల్లాలు రమ మరతపాకులను ఎఫ్రెన్ బర్గ్ రచనలలో ముఖ్యమైన ఘట్టపు పట్టులకోసం మార్పుకొని చదువుకునేందుకు తెచ్చు కునే వారు' అని వ్రాశాడు.

ఎఫ్రెన్ బర్గ్ ఓపికగా వ్రాసేవాడు. ఆయనకు విసుగు అనేది లేదు. కొంతకాలం క్రింద ఆయన రచనలను ప్రోగుచేసి ఒక పది సంపుటాలు ప్రకటించారు. ఆయన రచనలంతా ఆ సంపుటాలలో ఒదిగలేదు. ఆ పది సంపుటాలు ఆయన చేసిన మొత్తపు రచనలలో పదో వంతు మాత్రమే. 1910 మొదలు 1920 దాకా ఆయన తన తొలి వయస్సులో వ్రాసివున్న వద్యాలే మూడు సంపుటాలు అవుతాయంటారు. వ్యతికలకు ఆయన వ్రాసిన వ్యాసాలన్నీ కలిపిచేస్తే పదిహేను సంపుటాలు నిండుతాయని అంచనా వేశారు. ఒక్క రెండో ప్రపంచయుద్ధకాలంలోనే ఆయన వ్యతికలకు వ్రాసిన వ్యాసాలన్నీ కలిపి మూడువేలకు పైగా వున్నాయి. ఆయన వ్రాసిన గ్రంథాల సంఖ్య నందకు మించివుంది. వానిలో ఆయన సృష్టించిన పాత్రలు అనేకం. ఆ పాత్రల సంఖ్య ఎంతఅంటే, ఒక్కమాదిరి పట్టుణంలో జవాబా అంతవుంటుందని ఒక విమర్శ కుడు అన్నాడు.

విమర్శకులు ఎఫ్రెన్ బర్గ్ ను గురించి తెప్పిన దాన్నిబట్టి మాస్తే ఆయన పెద్దత్వరగం రచయిత కాదు. మరి ఇచ్చి నవలలు, కథలు, వద్యాలు, వ్యాసాలు ఏటా వ్రాయగల్గొడుంటే, అతని జీవితకాలం

అంతా వ్రాస్తూనేవున్నాడు అని పమాధానం. ఆ జీవించినకాలంలో ఆయన కాగితంమీద కలంపెట్టి వ్రాయని త్తణం అన్నది లేదేమో!

ఒకసారి ఒక ముద్దయింట్లో ఎప్రెన్ బర్ గుంట్లో ఉన్న ప్రశ్నించాడు: మీరు రచయితలు గదా? మిమ్మల్ని గురించి మీ అభిప్రాయం ఏమిటి? అని.

‘నేను వట్టి మధ్యరకం రచయితను’ అని ఎప్రెన్ బర్ గుంట్లో సమాధానం ఇచ్చాడు.

ఇది నిజమా? ఆయన ఈ మాటలు ప్రపంచం ఒప్పుకుంటుందా? ఇది ఎప్రెన్ బర్ గుంట్లోని అనుభవం కావచ్చు. కానీ అది కాదు. తనకుతాను విజయతిగా వుండాలి అనుకున్న ఆయన అనంతమైన గాఢశీలత్వం ఇది. అంతేగాక, తన రచనా శిల్పాన్ని గురించిన అర్హత. ఎందుకేతప్పంటే ఇల్లా ఎప్రెన్ బర్ గుంట్లో ప్రపంచంలో అన్నిదేశాలవారు ఉత్తమ రచయితగా గుర్తించారు. అందుకు ఆయన వేసిన రచనలే తార్కాణం. ఆయన సాహిత్యంపై వ్రాసిన విమర్శనా వ్యాసాలు గూడా ఉపాసారణం. ఆయన నవలలో ‘తైన్ ఆఫ్ ది కమ్యూనార్డ్’ ‘ఎన్ ఆఫ్ జీన్ నె’ ‘నైన్ వేస్’ ‘స్టార్మ్’ ‘ఏకాదశాంశి’ ‘ఫర్ బెత్’ ‘అవుట్ ఆఫ్ కేయాన్’ ‘పార్ ఆఫ్ పారిస్’ ‘మెన్, ఇయర్స్ అండ్ తైన్’ ‘థా-చా’ ముఖ్యమైనవి. ‘థా’ అనే నవల ఒక్కసారిగా జగత్తు సద్దించి నడిచింది. ఎందుకేతప్పంటే, స్థానికం తగదన్నవాడం ‘థా’లో సాహిత్యరూపంలో, ఉత్తమ సాహిత్య సౌరులో అభివ్యక్తం చేయబడింది. స్థానిక అనంతరం రష్యోలో వీస్తునవున స్వేచ్ఛానాయువులకు, నిర్బంధాల సడలింపునకు ఆ నవల వామ భేయము ప్రతికమ్మై పోయింది. తుదకు అంతర్జాతీయ పరిభాషలో ‘థా’ అంటే, కనీస నిర్బంధాల సడలింపు అన్న అర్థంలో ప్రచారంలోనికి కూడా వచ్చింది. మేధావులలోవున్న తిరుగుబాటుకు ఆ నవల రూపకల్పన చేసింది. రచయితను, శిల్పిని, కళాకారులను, ఒక్కమాటలో మేధావులను-వారి ప్రతిభను-బంధించడంలో, నిర్బంధాలలో పెట్టడంలో అర్హులైదు. ప్రపంచంలోని అన్నిదేశాలలోనికి ఆ గ్రంథం అమన

దించబడింది. మానవునియొక్క లక్షణాలను గురించి శాఢమైన దృష్టిలో పీక్షణచేసి మలచబడిన రచన ఇది. ఈ నవల ఎప్రెన్ బర్ గుంట్లో స్వతంత్రతా వ్యక్తి అభివ్యక్తి. అందులో ఆయన రష్యోలో పరిస్థితులను విమర్శించాడు. నిర్బంధాలను నిరసిచాడు. ఎప్రెన్ బర్ గుంట్లో అదినుంచి గూడా నిర్బంధాలను నిరసించినాడే. ఆయన రచనలలో ఈ విషయం విస్మయరంగా కన్పిస్తుంది. అందుకు కారణం ఆయన జీవితమేమో నడిచింది. 1891 లో ఆయన కీవ్ లో పుట్టాడు. తల్లిదండ్రులు యూదులు. రష్యోలో యూదులువద్ద బాధలను గూర్చి చెప్పనవసరంలేదు. అందువల్లనేమో, 1906 నాటికల్లా ఎప్రెన్ బర్ గుంట్లో విప్లవ భావాలు వ్యాపించాయి. ఆయన ఆ సంవత్సరంలోనే బోల్షివిక్కు పార్టీలో చేరాడు. 1908 లో ఆయన్ను అరెస్టు చేశారు. విచారణకు విల్పదామని అప్పటి పరిపాలకులు ముందు అతనిన చీకారుగాని, తర్వాత ఎందుకేతప్ప వదిలిపెట్టారు. ఎప్రెన్ బర్ గుంట్లో పారిష్ కు వెళ్లిపోయాడు. ఆ రోజుల్లో బెనెడిక్టెన్ ఆర్డరులో చేరుదామన్న ఉపాగూడా ఆయనకు వచ్చింది. కానీ చేరలేదు. 1909 మొదలు 1917 దాకా ఆయన నానా అవస్థలు పడ్డాడు. ఎప్రెన్ బర్ గుంట్లో జీవితంలో ఆ దినాలు చాలా కష్టమైన దినాలు అని అంటారు. కానీ ఆయన ప్రతిభకు ఎటువంటి అవస్థ వట్టలేదు. ఆ రోజుల్లో వ్రాసిన పద్యాలతోనే ఆయనకు కవిగా పేరు వచ్చింది. 1917 లో ఆయన రష్యోకు తిరిగి వచ్చాడు. 1921-1924ల మధ్య ఆయన రష్యోలో పత్రికలకు సర్పిమ ఐరోపా దేశాలలో విలేఖరిగా పనిచేశాడు. అప్పుడు గూడా ఆయన వివాహం పారిష్. ఆ తర్వాతగూడా ఆయనకు రష్యోలో అట్టే వున్నది లేదు. 1924 నుంచి 1940 వరకు ఆయన విదేశాలలోనే జీవించాడు. మళ్ళీ మళ్ళీ రష్యోకు వచ్చిపోతూ వుండేవాడు.

ఈ రకమైన జీవితంమూలంగా ఆయనకు ఎక్కడ ఏమి ఐదుగుతున్నదీ వ్యంతంగా చూచి, దర్శించే పీలు, ఆకలింపుచేసుకునే అస్పృశం కలిగింది. ఆయనకు ఐదుటిదేశాలలో అనంతంగా మిత్రులు వున్నారు. అంతా ప్రసిద్దులు. ప్రసిద్దులలో ప్రసిద్దులు గూడా ఆయన

మిత్ర శ్రేణిలో వున్నారు. వారిలో పియాల్తో పికాసో పేరు చెప్పుకోతగినది. ఎ హెన్ బర్క్ కు పికాసో కూర్చిన మిత్రుడు. మాస్కోలో ఆయన పుంటూ వచ్చిన ఇంటిలో ద్రాయిగు రూములో కొన్ని 'పికాసో'లు వున్నాయి. ప్లాస్ట్ చిత్రకారుడు ఓరేగ్, రష్యన్ చిత్రకారులు చాగన్, లెంట్యుకోవ్ - మాస్కోవ్, టెస్లేర్ ల బొమ్మలూ వున్నాయి. అయితే 'పికాసో' అంటే ఎ హెన్ బర్క్ కు ప్రాణం. 'అతను ప్రాణ మిత్రుడు' అని ఆయన అంటూ వుండేవాడు. అది నిజం కూడాను. తన దగ్గర పికాసో వేసిన అసలు బొమ్మలు—ఒరిజినల్స్—ముప్పదిఅయిదుదాకా వున్నాయని ఎ హెన్ బర్క్ చెబుతూ వుండేవారు.

ఆయన మిత్రులు, ఆయన సంస్కారం అటు చంటిది. మరి గవ్యోలో జరుగుతూ వచ్చిన పనులను ఆయన ఎట్లా సహించగలగాడు. తెగవేసి వున్నది వున్నట్లు చెప్పేవాడు. అది అధికారులకు అగ్రహం తెప్పించేది అయివుండవచ్చు. అది వేరే విషయం. స్టాలిన్ మరణం చెందిన అనంతరం కూడా అధికారులతో ఆయనకు వివాదాలు రాకపోలేదు. ముఖ్యంగా కృశ్చేవ్ తో వచ్చింది. మేధావులకు స్వాతంత్ర్యాన్ని కల్పించిన అనంతరం, ఆ స్వాతంత్ర్యం అధికార 'శ్రేణి' అనుకున్న వాడులను దాటిపోతూన్నదేమోనన్న అనుమానం కృశ్చేవ్ కే కలిగింది. యెవ్ తు షెగోమ మరలించడం మొదలైన సంఘటనలు, పాస్టర్నాక్ సోబుల్ బహుమతి ఉదంతం అన్నీ ఆ రోజుల్లోనే జరిగాయి. ఎ హెన్ బర్క్ తో కృశ్చేవ్ కు వచ్చిన తగాదా లక్షణం ఇటువంటిది కాదు. అది అసలుకు ఎవరులాగా వచ్చింది. స్టాలిన్ తన పరిపాలనలో అనేకమంది చంపివున్నాడు. వారంతా విజంగా నేరాలు చేయగా స్టాలిన్ వారిని చంపాడా? కృశ్చేవ్ అది ప్రాయంలో ఆ హతలందరు విజంగా నేరాలు చేసిన వాళ్లే. ఎ హెన్ బర్క్ అట్లా కాదు అన్నాడు. ఈ విషయం తెలిసిగూడా కృశ్చేవ్ మెదలకుండా పూరుకున్నాడు అన్నాడు, ఇది కృశ్చేవ్ కు కష్టాన్ని కలిగించింది. ఆయన్ను ఇబ్బందిలో పెట్టింది. ఆయన ఎ హెన్ బర్క్ ను తీవ్రంగా విమర్శించుకున్నాడా విమర్శించాడు.

ఎ హెన్ బర్క్ అటువంటి రచయిత. నిర్భీకుడు. అందువల్లనే ఆయన రచనలలో ఏ పుట తిరుగ వేసినా ఎడతెగని అన్వేషణ వ్యక్తం అవుతుంది. ప్రజల కష్టాలను, సుఖాలను ఆయన బాగా అవగతం చేసుకున్నాడు. ప్రజల జీవనం విరామంలేవిది. ప్రవాహం వంటిది. దాన్ని ఆయన దర్శించిన పద్ధతి ఆయన గ్రంథాలలో గోచరిస్తుంది. ఆయన మార్గం సుగమమైందికాదు. వివాదాస్పదమైంది. అందుచేతనే ఆయన వ్రాసిన పుస్తకం వెలువడినప్పుడల్లా, తీవ్రమైన చర్యలు తలెత్తుతూ వుండేవి. ఆయన వ్రాసిన ప్రతి గ్రంథంలోను ఏదో వైలక్షణ్యం గోచరిస్తుంది. మహత్తర కళాకారునికి వుండే లక్షణం కొట్టవచ్చినట్లు వుంటుంది. రెండో ప్రపంచ యుద్ధం తర్వాత ఎ హెన్ బర్క్ తో విచిత్రమైన మార్పువచ్చింది. ఆయనలో పూర్వంకన్నా మానవీయతాభావం ఎక్కువగా మారాకు పోతుంది. మానవీయమైనదేదీ వాకు విజాతీయమైంది కాదు అని ఆయన ఒకసారి అన్నాడు. మానవునితో మంచి వుంది. చెడ్డ వుంది. దేనికి కేవలస్థితి వుండదు. మిశ్రమమై వుంటుంది. అందువల్లనే మానవుడు జటిలుడు, అవగాహనకు అసాధ్యుడు అవుతున్నాడు. ప్రపంచంలో ఎంతమంది ఎన్నివిధాలాగా మానవుణ్ణి గురించి వ్రాయలేదు అయినా ఆ మానవుడు ఇప్పటికీ ప్రపంచానికనుకూలమైన వున్నాడు. అతణ్ణి అట్లా గ్రహించవలసిందే. ఎ హెన్ బర్క్—మానవీయమైనదేదీ తనకు విజాతీయం కాదని అంటున్నప్పుడు—ఆ మాటను ఇంతటి విశాలమైన అర్థంతోను గ్రహించవలసివుంటుంది.

ఒకరు ఒకసారి ఎ హెన్ బర్క్ ను - 'మీకు సవరణ ఇవ్వమా? జర్నలిజం సప్లిహమా? లేక కవిత్వం అంటే ఎక్కుమా?' అని ప్రశ్నించారు.

ఆ ప్రశ్నకు ఆయన ఇచ్చిన సమాధానం ఇది.

'నేను వట్టి మానవుణ్ణి. నేను ఏమన్నా మీరు శ్రమిస్తారనుకుంటాను. నేను అతిసామాన్యుణ్ణి. వా మాటలు వ్రాతలు సామాన్యాలే. అందుచేత మానవుణ్ణి సంబంధించినది, మానవీయమైనది, ఛీదీ నాకు విజాతీయం కాదు.'

నిజం చెప్పాలంటే ఎప్రెన్ బర్న్ సామాన్యుడు కాదు. ఈ 'సామాన్యత' అన్న దానిని తాత్వికంగా అర్థం చేసుకోవలసి వుంటుంది. మన వేదాంత పరిభాషలో సామాన్యాధికరణము అన్నమాట ఒకటి వుంది. ఈ మాట అటువంటిది. సర్వమానవులలోను ఏది సాధారణమై వుంటున్నదో, అది తన వైజలక్షణం అని, వినయదాక్షిణ్యంగా ఎప్రెన్ బర్న్ అంటున్నాడు. ఆయన కమ్యూనిస్టు కావచ్చు. కానీ ఆయన మనస్సు, హృదయమూ విశాలమైనవి. అవి ఎంతటి మహిమ, విజ్ఞానసంయుతము అయినవో అంతటి అభ్యున్నత పనితీరును లక్షణంగా గూడా ఆయనలో కనిపిస్తుంది. ఆయన ఒకసారి ఇట్లా వ్రాసుకొని ఉన్నాడు: 'సామాన్యమైన మానవ ప్రేమను వర్ణించే రచయిత ప్రపంచంలోపున్న మానవ ప్రేమకుల కంటికి బాధ్యుడౌతాడు. ప్రపంచంలోపున్న పనిపాల ఉద్యాలలకూ, ఉద్యమవాలకు బాధ్యుడౌతాడు. ప్రజలలో మాట్లాడే రచయిత ప్రపంచంలోని ప్రజలందరికీ బాధ్యుడౌతాడు. ఏదాడైనా ఏ రచయిత అయినా మాట్లాడుకుండా, అకర్మకృత్య కూర్చోగలడా? తన చుట్టూ గిరి గిమకొని, తానుతప్ప ఇక ప్రపంచంలేదని కూర్చోగలడా? పసిపిల్లలకు, మానవ సౌఖ్యానికి, ప్రాచీన శిల్పాలకు ద్రోహం చేయగలడా?'

ఈ చివరి వాక్యం చాలా ముఖ్యమైంది. ఆ మాటలో ప్రపంచంతో అర్థం ఇవడి వుంది. పసి పిల్లలు, మానవసౌఖ్యం, ప్రాచీన శిల్పాలు—ఏటిని ఆయన ఒక్క వాక్యంలో, సమాధానంగా సంయోజనం చేయడం గమనించదగి వుంది. భూత భవిష్యత్ వర్తమానాల సంయోజనం అది. 'యమస్సు మర్త్యం, ఎముకలు కుళ్ళిన ముసళ్ళను' వచ్చిపోమ్మచేత తీయకూడదు అది. ఎప్రెన్ బర్న్ డ్రాయింగు రూములో 'మోడరన్' శిల్పాలువున్నట్లే — బ్రిజాంటియన్ శిల్పాలుగూడా వున్నాయి.

ఎప్రెన్ బర్న్ కీర్తి కాముకుడా? అది కన్పించదు. పదిమంది తన్నుగూర్చి చెప్పుకుంటూ వుండాలన్న దిలాసాగలవాడా? అది లేదు. చిన్నతనంలో వుండే దేమో తెలియదు. చివరి రోజులో ఒకరితో ఆయన ఇట్లా అన్నాడు.

కీర్తి కాము

కర్మం అధికంగా వుంటుంది. ఆ కీర్తిరానడం చూచుకొని యువకులు గర్విస్తూ కూడా వుంటారు. కానీ ఈ వయస్సులో ఆ కీర్తి ఒక బరువు. అది కాలాన్ని మించి వుంది. అనేక రకాలయిన బాధలు తెచ్చిపెడుతుంది.'

ఎప్రెన్ బర్న్ తన దెబ్బది ఆరవయేట—తన అనుభవాలు—జ్ఞానకాల గురించిన ఏడో భాగం పుస్తకాన్ని రచిస్తూ వున్నాడు ఆ గ్రంథానికి ఆయన— 'Men, years, Life' అని పేరు పెట్టారు. ఈ సంపుటలు అసలు సోవియట్ సాహిత్య ప్రపంచ చరిత్రలోనే విశిష్టమైనవని అనేవాళ్ళు వున్నారు. ఎన్నడో విప్లవానికి పూర్వపుకాలంలో మొదలుపెట్టి, దాదాపుగా తన జీవితంలో అంతంవరకు జరుగుతూవున్న కాలం వరకు నడిచిన కాలాన్ని ఆయన ఈ 'Men, Years, Life' లో పట్టారు. ఈ ఏడో భాగం 1954 మొదలు 1964 వరకు నడిచిన కాలానికి సంబంధించింది. ఆ వృద్ధాప్యంలో ఎప్రెన్ బర్న్ కు అంటే, ప్రపంచం అంటే, ఆశ్చర్యము, అద్భుతము వేసేవా? 1956 లో ఎప్రెన్ బర్న్ భారతదేశం, జపాను, గ్రీసులను సందర్శించారు. ఆ సందర్భం నానుభవాలను, అప్పుడు తనకు కలిగిన అభిప్రాయ ప్రసంగాన్ని ఒక పుస్తకంగా ప్రకటించారు. 'Indian Impressions' అన్నది అందులో ఒక భాగం. పుస్తాన్ని గురించి అందులో ఆయన ఇట్లా వ్రాసి వున్నాడు. 'నేను ఢిల్లీకి చేరుకున్న రోజున నా అరువది ఐదవ పుట్టిన రోజు వచ్చింది. జనం అంటూ వుంటారు. పెద్దతనం పన్నుపున్న కొద్దీ చిన్నతనంలోకన్నా విషయాలు బాగా అర్థం అవుతాయి—అని. ఏమో చెప్పలేను. వృద్ధిలయిన వాళ్ళు ఏదో కొంత ప్రజ్ఞావాన్లు సమస్యపర్చుకోగలతారే, అనుకుందాము. కానీ మనుష్యులకు సహజంగా అభివృద్ధి ఒకానొక మహాశక్తి వారితో రహితం అయిపోతుంది. అది ఆశ్చర్యకరమైనది—అనే శక్తి. ఇప్పుడు ఈ వయస్సులోపున్న నన్ను, ఆశ్చర్యకరవారి అంటే, అది శ్రేణి క విషయం కాదు.'

ఇంతటి జీవితంలో సంపాదన చేసిన అనుభవం వలన ఈ అద్భుతంవడే లక్షణము; శక్తి అయినలో

కొరవడిందనడానికి లేదు. ఆయన రచనలు పరిమాణం చేతను, గాంధీర్యవేతనుగూడా అద్భుతావహంగానే ఉంటాయి. ఎ. హెన్ బర్గ్ ఎప్పుడో చిన్నతనంలో రచన ప్రారంభించాడు. ఈ పద్ధతిలో వ్రాశాడు, ఈ పద్ధతిలో వ్రాయలేదు అని లేదు. వ్రాసినదంతా బాగా వున్నదా అంటే, అది వేరే విషయం. కాని తం ఎత్తింది మొదలు చివరిసారిగా కన్ను మూసేవరకు ఆయన వ్రాస్తూనే వున్నాడు, ఆ వ్రాయడం అంటే కూచుని వ్రాయడం కాదు. ఆయన వ్రాసేది ఒక్క సారిగానే 'టైపు' చేసేవాడు. చిట్టా, సాపు అన్నవి ఆట్టే లేవు. ఎందుకు ఇట్లా చేసేవాడు అంటే—ఆయనే వ్రాసుకున్నాడు. 'వా దస్తూరి' ఘోరంగా వుంటుంది. నేను వ్రాసింది నాకే ఒక్కవచాన తెలియదు' అని. అందువల్ల 'టైపు' చేసుకొనేవాడు. ఆయనకు 'నోట్సు' వ్రాసుకునే ఆలవాటు వుంది. ఈ 'Men, years' గ్రంథ రచనలో అని బాగా ఉపయోగపడ్డాయి. ఎ. హెన్ బర్గ్ కు రాత్రి పూట మేలుకొని వ్రాత సాగింజే అలవాటు లేదు. అది ఆయన పద్ధతి కాదు. 'నాకు రాత్రి పూట నిద్రపోవడమే ఇష్టం. వగలంతా పని చేయడం ఫని.' అని ఆయన ఒకరితో అన్నాడు.

ఈ రకమైన నిండు జీవితాన్ని, సంఘర్షణలలో, వివాదాలలో, తగాదాలలో నిండిన జీవితాన్ని ప్రతిభకు వండినక్షేత్రం అయిన జీవితాన్ని ఒక్కసారి

అట్లా తేరిపారచూచుకుంటే ఎవరికైనా ఆశ్చర్యము వేస్తుంది; అద్భుతము అనిపిస్తుంది. అటువంటి నందర్నాలో ఎ. హెన్ బర్గ్ కు ఆ జీవితాన్ని గూర్చి అట్లా అనిపించలేదని అనడం ఎట్లా? తన 76 వ ఏట—ఇదే ఆ జీవితంలో జరిపిన చివరి గోప్యతలో ఒకటి ఏమో—ఇన్నా వాసిల్ కోవాతో జరిపిన గోప్యతలో ఒక 'సంభాషణ' వుంది. ఎ. హెన్ బర్గ్ అరోగ్యాన్ని గురించిన వరామర్యతో ఈ సంభాషణ ప్రారంభం అవుతున్నది.

'మీకు ఎట్లా వుంది?' అన్నది ప్రశ్న.

దానికి ఎ. హెన్ బర్గ్ సమాధానం ఇది.

'డబ్బది ఆరు ఏళ్ల వయసువచ్చిన నుండికీ ఎట్లా వుందో అట్లా వుంది. ఒక పొల్లు అటుగాని, ఒక సొల్లు ఇటుగాని లేదు. నేను చెబుతున్నది నీకు అందదు. వయస్సు వా అంతలేదు నీకు. ఇంకా చాలా వెనక వున్నాను.'

ఈ మాటలలోవున్న అర్థం సైకి కన్పించేదే అనుకుంటే—ఎ. హెన్ బర్గ్ ను—ఆయన ప్రతిభను కించపరచడమే అవుతుంది. వండిన వయస్సుతోడి లగ్నమైన వండిన లనుభవంయొక్క గాఢత ఆ మాటలలో వున్నంతోనే గంధమువలె గుబాళిస్తున్నది. అని మనస్థానాని అవగతం చేసుకోవలసిన మాటలు.

—ధరిశీలక

భాషా సమస్య

అంగీకరణ

హిందీకి రాష్ట్రభాష అని పేరుపెట్టిన నాటి నుంచి, ఈ రాష్ట్ర భాష వ్యవహారాన్ని గురించి

తగాదాలు నడుస్తూనే వున్నాయి. సర్వసాధారణంగా ఆ రోజుల్లో రాజకీయ 'చైతన్యం' అన్నది తమకు వున్నదని అనుకున్న వారంతా హిందీని రాష్ట్రభాషగా పరిగణిస్తూ వుండేవారు. ఆ విధంగా ప్రచారం చేస్తూ వుండేవారు. దేశం అంతటా హిందీ ప్రచార నభలు, రాష్ట్రభాష ప్రచార నభలు ఏర్పడ్డాయి. కాని ఆ రోజుల్లో ఈ భాషను ఆ విధంగా అంగీకరించని వారు, అది అందుకు తగదని చెప్పవచ్చు లేకపోలేదు. కొంతమంది హిందీని గూడా 'వాన' దుష్టభాషల జాబితాలో చేర్చి వద్యాలిగూడా వ్రాశారు. ఏమైనా దేశంలో అప్పుడు రాజకీయ చైతన్యం ఇంతటి వైచిత్ర్యాన్ని సంతోషించుకొని వుండలేదు గనుక, కాంగ్రెస్ చెప్పినదే వేదంగా జరుగుతూ వుండేది గనుక, హిందీయే రాష్ట్రభాష అంటే, హిందీయే రాష్ట్రభాష అన్నారు.

ఆ రోజుల్లోనే ఈ హిందీని గురించి తగాదాలు బలీనైన సందర్భాలు వున్నాయి. హిందీ అంటే ఏమిటి? సంస్కృతశబ్ద జటిలమైనదా? లేక ఆరబ్బి, పారశీకబ్ద జటిలమైనదా? అన్న సమస్య వచ్చింది. మహాత్మాగాంధీ రాష్ట్రభాషను 'హిందూ స్పానీ' అన్న పేరుతో వ్యవహరిస్తూ వచ్చారు. ఆ విధంగానే అది చలామణీ అవుతూ వచ్చింది. దేశంలో హిందీ మాట్లాడేవారు అధికులు అన్నవాదం ఒకటి, బహు రాష్ట్రాలలో మాట్లాడబడేభాష అన్న గురుత్వం ఒకటి హిందీకి రాష్ట్రభాష ప్రతిపత్తిని కల్పించడానికి కారణం అయ్యాయి. దానికి తోడు అప్పుడు జరుగుతున్నది స్వాతంత్ర్యంకోసం నమరం గనుక, ఆ సమరానికి, ఆ సమరాన్ని సాగిస్తున్న జాతికి ఒక భాష అంటూ వుండాలి గనుక, ఆ భాష హిందీ అని, హిందూ

స్పానీ అని, దానికి ఆ ప్రతిపత్తిని రాజకీయ స్థాయిలో కల్పించారు.

అప్పుడు దేశంలో చదువునంధ్యం విషయంలో ఇంకా ఈ భాష యొక్క ప్రమేయం రాలేదు గనుక ఏ రకమైన పురస్కార లేకుండా జరిగిపోయింది. దేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చింది. రాజ్యాంగ నిర్మాణ పరిషత్తు ఏర్పాటుచేయబడింది. అప్పుడు రాష్ట్రభాష వివాదం తలవెత్తింది. దేశంలో బహుభాషలు వున్నాయి. తెలుగు, తమిళము, కన్నడము, బెంగాలీ, మరాఠీ, అస్సామీ, ఒరియా, ఇిస్లాం. ఇవి అన్నిగూడా హిందీకన్నా ఎక్కువ జీవితము, ఎక్కువ సాహిత్యము కల్గినవి. రాజ్యాంగం ఈ భాషలను గుర్తించింది. వరుసగా భాషలను ప్రాంతీయభాషలుగా ఉదహరించింది. హిందీని రాష్ట్ర భాషగా నిర్ణయించి, 1962 నాటికి ఆ భాషను, అసగ హిందీని అధికార భాష ప్రతిపత్తిలోనికి తీసుకొని రావాలి అంది.

2

1962 లో ఆ పని జరగలేదు. జరిగేందుకు సావకాశం లేకపోయింది. అందుకు ఏర్పడిన కారణాలను గురించి ఇక్కడ విచారణ అవసరం. దేశంలో పరిస్థితులు మారాయి. కొత్తరకం రాజకీయ శక్తులు, కొత్తరకం సమాజ శక్తులు ప్రాబల్యంలోనికి వచ్చాయి. ఈ ఒక్కమాట చెప్పితే చాలు పరిపాతుంది.

ఈ విషయాన్ని రాజకీయవేత్తలలో అంతా గుర్తించుకోకుండా కొందరు గుర్తించారు. వారు అట్లా గుర్తించవలసిన పరిస్థితులు దేశంలో వున్నాయి. అయితే ఆ పరిస్థితులు అట్లా వున్నాయని ఈ నాయకులు ముందుగానే గుర్తించి వుండవలసింది. కాని అది జరగలేదు. తత్ఫలితమే మద్రాసులో సాగిన ఆందోళన, ఆ ఆందోళన ఫలితంగా ఉద్భవించిన స్మారాలు మొదలైనవి.

భాషా సమస్యను గురించి ఆలోచించేటప్పుడు అభిమానాలు దురభిమానాలు లేకుండా వ్యవహరించవలసి వుంటుంది. అంతేగాక మనదేశంలో భాషల చరిత్రను, దేశచరిత్రనుగూడా పరిశీలన చేయవలసి వుంటుంది. ఇచ్చట నిజం చెబితే నిష్కారంగా వుంటుంది. ప్రపంచంలో ఆనేక దేశాలలో ఏకీకరణకు భాష, కారణము అవుతూ వచ్చింది. కాని మన దేశంలో అందుకు తగిన భాష లేక పోయింది. ఒకప్పుడు సంస్కృతం సర్వదేశాన్ని కలిపే భాషగా వున్నప్పటికీ, రాసురాను - అనేకమైన కారణాలచేత - ఆ భాష ఆ స్థానముంచి చ్యుతిని పొందింది. ఆలోగా ఇంగ్లీషువారు ఈ దేశాన్ని ఆక్రమించుకున్నారు. దేశాన్ని అనుబంగం చేసి, బహుదేశాల రూపంలోవున్న, బహురాజ్యాల సంకీర్ణంగావున్న - ఈ భరతఖండాన్ని ఆక్రమించుకున్నారు. ఈ విషయాన్ని అనగా - ఇంగ్లీషువారి రాకకు ముందు, ఈ దేశం ఎప్పుడూ ఒక్కటిగా లేదని, ఒకదానితో ఒకటికి సంబంధంలేని వేరువేరు రాజ్యాలుగావుంటూ, వానిలో ఏ రాజ్యానికి ఆ రాజ్యము తక్కిన రాజ్యాలను (మింగి) సర్వసహాధిపత్యస్థాపనకు యత్నంచేస్తూనే ఉండేవని గ్రహించి, ఆలోచించని పక్షంలో, ఆ చరిత్రగాని, ఆ తర్వాత చరిత్రగాని అర్థంకావు. మరి యీ చరిత్ర ఇట్టిదని గ్రహించినప్పుడుగాని భాషలు, వానియొక్క పద్ధతి, చరిత్ర అసాతంకావు.

3

ఇంగ్లీషువారు ఈ దేశాన్ని ఒక్కసారిగా జయించలేదు. క్రమక్రమంగా, ఒక రాజ్యం తరువాత ఇంకో రాజ్యంగా జయించారు. జయించి, ఆ జయించినదాన్ని ఏకీకరణంగా చక్కచెల్పారు. అదివరకు ఎప్పుడూ ఈ దేశంలో లేని రాజకీయమైన ఏకీకరణం బ్రిటిష్ వారి ఈ ఆక్రమణతో ఏర్పడింది. ఈ దేశంలో చిల్లర రాజ్యాలు బెడదతగ్గి, దేశం అంతా అప్పుడు ఏకైక రాజకీయ అధికారం క్రిందకువచ్చి, అధునాతనమైన రాజకీయ పరిభాషలో 'రాజ్యం' అని చెప్పడానికి అర్హమైన స్థితిని పొందింది.

ఇచ్చట ఇంగ్లీషువారి పరిపాలన ఎటువంటిది? వారు ఎట్లా రాజ్యం చేశారు? అన్నది వేరే విషయం. ఇప్పుడు విషయం ఒక్కటే. 'అదే రాజకీయంగా ఈ

దేశం ఒక్కటి కావడం, చిల్లర రాజ్యాలు, రాజ్యాధి కారాలుపోయి, ఒక కేంద్రాధికారము, రాష్ట్రాలు, రాజ్యాధికారాలు అన్న విభద విపక్ష ఏర్పడి, సమయుగ రాజకీయ వాతావరణంలో భారతదేశం అడుగు పెట్టడం. ఇంగ్లీషువారి 'ఏలుబడి' మూలంగా ఇన్ని వసులు జరిగాయి.

అప్పుడు ఇంగ్లీషువారికి ఈ దేశంలో దేనిని రాజభాష చెయ్యాలి అన్న సమస్య వచ్చివుంటుంది. వారు ఈ దేశాన్ని ఆక్రమించుకొని ఏలుతున్నారు గనుక, వారిది ఇంగ్లీషు భాష గనుక, ఆ ఇంగ్లీషుని ఇచ్చట రాజభాషగా ప్రవేశపెట్టారు అన్నది చాలా తేలికగా చెప్పడానికి వీలైన సమాధానం. అయితే అప్పటి పరిస్థితులనుబట్టిచూస్తే, అంత తేలికగా ఇంగ్లీషు రాజభాషగా ప్రవేశపెట్టబడినట్లు లోచనము. ఆ ఇంగ్లీషును ప్రవేశపెట్ట వలసిన అవసరంవుండే ప్రవేశపెట్టినట్లే తోస్తుంది. ఆ కాలంలో దేశంలో మేధావులూ చెప్పదగినవారు ఇంగ్లీషును లభ్యసించారు. ఇంగ్లీషు అవసరాన్ని గుర్తించారు. అందుకు బహు కారణాలు వున్నాయి. పాశ్చాత్య ప్రపంచంలో అప్పుడు అనేక రకాలయిన మార్పులు వచ్చేస్తున్నాయి. పారిశ్రామిక విప్లవం ప్రారంభమై జగప్రాధిరథం లాగా ముందుకు పోతోంది. విజ్ఞాన రంగంలో స్పష్టత తోచి, చైతన్యం తుపానులాగా విజృంభిస్తూ వుంది. ఇంగ్లీషు వారికి ఆ అన్నిరకాల మార్పుల తోను సన్నిహిత సంబంధం వుంది. అర్థిక శాస్త్రంలో, విజ్ఞాన శాస్త్రరంగంలో, రాజకీయసంబంధమైనవిచారణాస్థానమనంతో ఇంగ్లండులో మేధావులు జన్మిస్తారు. మాతనవిచారణారాజకీయతలను సృష్టించారు. ఆ ఇంగ్లీషువారికి ఇంకో దేశాన్ని ఆక్రమించుకొని పరిపాలించాలన్నా, తాము తమ దేశం పరిస్థితులకు, ఐరోపాలో వస్తున్న మార్పులకు అనుగుణంగా ఇచ్చటఈ ఆక్రమించుకున్నదేశాలను గూడాదిద్ద వలసినట్టింది. తమ పరిశ్రమలకు అవసరమైన వస్తువులను ఆక్రమించుకొన్న దేశాలలో ఉత్పత్తి చేయించి, తమ దేశంలో ఉత్పత్తి అయిన సరుకులను యీ దేశాలలో అమ్మాలన్నా అందుకు అనుకూలమైన పరిస్థితులను ఈ దేశాలలో సృష్టించేయవలసిన అవసరం కలిగింది. కొత్తవిధాలను ప్రచారంలోనికి తీసుకొనిరావలసి అవసరం కలిగింది. కొత్తవస్తువులను, కొత్తనాగరిక

తను తెచ్చి పెట్టవలసిన అవసరం కల్గింది. కారణమార్చు
ఈ విషయాన్ని కొంత ఒక తన గ్రంథంలో చాలా చక్కగా
వివరించాడు. ఇంగ్లీషు వారి పరిపాలన భారతదేశంలో అభి
వృద్ధి కరమా? అభివృద్ధి నిరోధకమా? అన్న ప్రశ్న
వచ్చినప్పుడు మార్క్స్-ఆ పరిపాలన చారిత్రకంగా
అభివృద్ధి కరము అన్న అర్థం వచ్చేసిందిగా వివరించాడు.
ఇంగ్లీషువారు భారతదేశంలో అడుగుపెట్టి, అచ్చట
తమ పరిపాలన ప్రారంభించడముచేత బ్రహ్మాండమైన
సామాజిక విప్లవాన్ని తెచ్చిపెట్టినట్లుగా మార్క్స్
సేర్వేర్చాడు. అందుకు వారికి ఈ దేశపు భాషలు
చాలలేదు. పైగా ఈ దేశం ఐరావతాని సంతకం
అయివుంది. సంస్కృతం అప్పటికే, పల్లవాస్త్రాలలో
దిగిసి పోయింది. పంచ కావ్యాలలో ఆగింది. అమరాతన
భావసంపదను చెప్పగల శక్తిని దానియందు నివ్వించేయ
గల దమ్ములు లేక పోయినారు. ఇవి భాషలు వున్నప్పుడు, ఈ
అభివృద్ధిలను లగించుచేసి, అనునందాన పరవలగల గురు
స్థానం గల్గిన భాషలేనప్పుడు, అచ్చట వేరే భాషను
ప్రవేశ పెట్టక తప్పని పరిస్థితి ఏర్పడిపోయింది.
ఆ భాష అందరికీ క్రొత్తది, అందరు నేర్వవలసింది
అయివుండాలి. శక్తి మంతమై నదై వుండాలి. ఇంగ్లీషు
వారు ఇంగ్లీషును ప్రవేశ పెట్టారు. అట్లా అని వారు
దేశభాషలను నిరూపించారా? ఈ దేశంలో ఏ భాష
చరిత్ర చూచినా, ఆ భాష యొక్క అభివృద్ధి, అభ్యు
దయాలో ఇంగ్లీషువారి ప్రయత్నం గాఢమై
కన్పిస్తుంది. ఉదాహరణకు మన తెలుగు భాషను
తీసుకుందాము. బ్రౌనుదొర ఈ భాషకు చేసినంతటి
సేవను ఎవరైనా చేశారా? అట్లాగే ఈ దేశపు
సర్వభాషలకు ఇంగ్లీషువారు చేసిన సేవ అన్యమైన
దని అంతా అంగీకరిస్తారు.

4

ఇట్లా ఈ దేశంలో ఇంగ్లీషు రాజభాషగా
ప్రవేశించింది దానివలన ఈ దేశానికి ఇతర దేశాల
విజ్ఞానంతో సంవర్కం ఏర్పడింది. దేశభాషలు, దేశంలో
వాగరకత అభివృద్ధి చెందాయి. పాతభాషలు పోయి
వాని స్థానంలో కొత్త భాషలు చోటు చేసుకొనడం
మొదలుపెట్టాయి. పూర్వపు కరుడుకట్టిన సంప్ర
దాయం త్రావాలి అయిపోయింది. కాని ఈ పరి
స్థితిని మన రాజకీయవేత్తలు ఉపయోగించుకోవలసిన
రీతిగా ఉపయోగించుకోలేదు. ఇచ్చట వృద్ధిభాషలు,

వివిక లక్షణాలు తలపెట్టాయి. ఇందుకు రాజకీయ
నాయకులు, నాయకానిక మేధావుల గూడా దోషం అవ
రించారు. ఈ దేశాన్ని ఏకం చేయగల శక్తిగల భాషను
దేనిని వారు నమూనావుకోలేదు. పూర్వంలాగా ఈ
భాష ఏదో ఒకటిగా వుంటే చాలదు. ఆ భాష శక్తి
వంతమైనదై, తక్కిన దేశభాషలకన్న శాస్త్రకట్టు
కలదై, సర్వప్రయోజనకరమైన సమర్థమైనదై
వుండాలి. ఇండోసియాలో డా॥ సుకర్నో విమచేసినా,
ఏమి చేయకపోయినా, ఒక్కసారి కార్యం చేసినట్లు అంతా
అంగీకరిస్తారు. అది ఆ దేశానికి-ఆయన- సర్వలకు
అంగీకారయోగ్యమైన - రాష్ట్రభాషను వృద్ధిచే
శ్చడం. ఆ దేశంలో ఐరావతాని వున్నాయని, ఐరా
రాష్ట్రాలు, ఐరావతాలు వున్నారని తెలిసి, ఆ భాష
ఏషయం అలోచిస్తే, అది ఎంతటి సాధనో తెలు
స్తుంది. డా॥ సుకర్నో దేశంలో అత్యంతము అల్ప
సంఖ్యాకులైన వారి భాషను ఒకదాని తీసుకున్నారు.
దానికి రాష్ట్రభాషగా ప్రతిపత్తిని కల్పించారు. దానిని
ఆ విధంగా అభివృద్ధి చెందించారు. ఇహం ఆ దేశంలో
ఎన్ని తగాదాలు వున్నా భాషను గూర్చిన తగాదా అన్నది
మాత్రం లేదు.

మనదేశంలో నాయకులు హిందీ-హిందీ-
అవ్వారేగాని, దానిని వారే సరిగ్గా ఉపయోగించ
లేదు. అది ఏ నాడూ మేధావుల భాష కాలేదు. కొంత
వరకు వ్యాపార భాషగా ప్రచలితం అవుతున్నా,
దానిని ఈ భాషల రంగంలో ఈ నాయకులే పెరగ
నీయడం లేదు. ఇందులో మళ్ళీ ఒక లక్ష తగా
దాలు. అప్పుడు తక్కిన భాషలవారు-ఒక విధంగా
హిందీకన్న భాష అభివృద్ధి చెందిన భాషలు కల
వారు-దానిని శిరోధార్యమైన భాషగా గుర్తించడం
అసాధ్యం అయిపోయింది. అందువల్లనే ఇచ్చట బల
వంతపు పద్ధతులను, తత్సహా దారాలైన ఇతర పద్ధ
తులను ఆవలంబించవలసిన పరిస్థితి ఏర్పడిపోయింది.
అందువల్లనే హిందీయా? ఇంగ్లీషా? అన్న తగాదా
ఏర్పడింది.

5

ఇందులో, ఈ భాషా సమస్యలో, ఇంతకు
మించిన ఇతర విషయాలగూడా వున్నాయి ఇచ్చట
రాజకీయాలు, ఉద్యోగవకాశాలు, మునుగులు వేసుకొని
కన్పిస్తున్నాయి. ఇప్పుడు హిందీని అధికార భాషగా

చేయాలంటున్నవారు వున్నారంటే, విజ్ఞానికీ వారు ఆ భాష సర్వసమర్థమై నడచివ్వి, తక్కిన దేశభాషలకంటే శ్రేష్ఠమైనదనివ్వి అంటున్నారా? అయితే రాజ్యాంగంలో ఉదహరించబడింది గనుక, దాన్ని అంతా అంగీకరించాలన్న వాదమే వుట్టదు. ఇట్టివం ఒకానొక వాయకుడు—ఈ భాషా నిషయం చర్చకు వచ్చినప్పుడు ఇంగ్లీషు గనుక ఇట్లాగే కొనసాగిట్లయితే, హిందీ రాష్ట్రాల వారికీ ఉద్యోగాలు కరువైపోతాయి—అన్న ధోరణిని వ్యక్తం చేసివున్నాడు. ఆ వాయకుడు నిజాయితీ కలవాడు గనుక వున్నవిషయాన్ని వున్నట్లు చెప్పివేశాడు. తక్కిన వాళ్లు—దానికి మునుగువేసి, విలపలు వలవలు కడుతున్నారు. హిందీని అంగీకరించకపోతే దేశం ఏమో అయిపోతుందని, దేశం ప్రతిష్ఠ మొదలై నది లేనిదై పోతుందని అనే వద్ద తిలో మాట్లాడుతున్నారు.

ఈ మాటలకు అర్థంలేదు. ఎందుచేతనంటే హిందీ ఈ దేశంలో జనాభాసంఖ్యగల జనంచేత మాట్లాడబడుతూవున్న భాష కావచ్చు. కాని దేశంలో ఆ భాష మాట్లాడని ఇతరభాషలుగల జనం అంతకంటే అధికంగా వున్నారు. ఇంగ్లీషు వరాయిభాష అయినా, అది అందరికీ ఆభ్యాసం విషయంలో సమానమై నటువంటిది. ఆ భాష ఒకరికీ వచ్చినది, ఒకరికీ రానిది అని లేదు. అందరు నేర్వవలసింది.

మరియు ఈ ఇంగ్లీషు ఈ దేశంలో దాదాపు చందా, నందబెత్తై సంవత్సరాలుగా అధికారభాషగా వుంది. పరిపాలనలో, వ్యాపారపాలనలో, విద్యాసంస్థలలో ఆ ఇంగ్లీషు వాడుకభాష అయిపోయింది. ఇప్పుడు దానిని తొలగించి ప్రాంతీయభాషలను పెట్టాలన్నా, హిందీని పెట్టాలన్నా, ఆ ఇంగ్లీషులో వున్న పరిభాషనేగాక గ్రంథాలకు గ్రంథాలను తర్జుమా చేసుకోవలసిన అవసరం వుంది. ఇందుకు డబ్బు ఇచ్చుకావడం సంగతి అట్లావుంది, కాలము, తెలివిగూడా వుడా అయిపోతాయి.

ఈ రెండువండు సంవత్సరాలుగా, ఇంగ్లీషు ఈ దేశభాషలలో దేశభాష అయిపోయింది. ఇంగ్లీషు ఎంతమందికీ తెలుసు అన్నది ఇప్పుడు ప్రశ్న కాదు. ఆ ఇంగ్లీషువలన ఈ దేశానికి కలిగిన ప్రయోజనం ఎంతటిది అన్నది ముఖ్యంగా ఆలోచించవలసిన సంగతి.

దేశంలో ఉన్నత విద్యలకు ఇంగ్లీషు అధారం అయిపోయింది. దేశంలో ఇంగ్లీషు, మేధావివర్గం భాష అయిపోయింది. ప్రపంచంలో సన్నిహితమైన సంబంధాన్ని ఆ భాష ఈ దేశానికి సమకూర్చి పెట్టింది. జనాదేశ విజ్ఞానాలను ముసం తెలియడానికి, జనా విధనాతన శాస్త్రాలను అభ్యసించడానికి అది అధారము, అపారము అయిపోయింది. భారతదేశాన్ని గురించి ఇతరులకు చెప్పడానికి గూడా ఆ భాష ఉపయోగపడింది; పడుతున్నది, ఇప్పుడు—ఇంగ్లీషు వద్దు, హిందీ కావాలి—అనేవారు గూడా ఆ మాటలను ఇంగ్లీషులోనే తదితర భాషలలోకి చెబుతున్నారు. అనగా దేశంలో సర్వమైన వ్యవహారము ఇంగ్లీషులోనే జరుగుతోంది. ఇంగ్లీషు ఈ దేశం యొక్క వ్యాపారకభాష అయిపోయింది. ఇప్పుడు దానినిగాక, దేశభాషలలో అధిక సంఖ్య కలచేత మాట్లాడబడుతున్న దానిని, రాజ్యాంగం అధికార భాషగా గుర్తించిన దానిని, రాష్ట్రభాషగా, లేక 'లింకు' భాషగా దిద్దాలంటే దిద్దుకోవచ్చు. అందుకోసం ఇంగ్లీషును నామరూపాలు లేకుండా చేయవలసిన అవసరం ఏమి వచ్చింద? ఇందుకు దేశం మీద, దేశభాషలమీదా ప్రేమే కావలసినా? కాక వేరే ఉద్దేశాలు ఏమన్నా వున్నాయా?

జనంతో సాన్నిహిత్యానికి దేశభాషలు అవశ్యకం అంటే, కాదని ఎవ్వరు అనరు. ఇప్పుడు వచ్చిన, వస్తున్న తగాదా అక్కడ కానేకాదు. ఇంతవరకు ఏ ప్రాంతంవారు ఆ ప్రాంతభాషనే మాట్లాడుతున్నారు. పాఠశాలల్లో, పరిపాలనలో, క్రింది వ్యాయస్థానాలలో చాలావరకు అంతా ప్రాంతీయభాషల్లోనే నడుస్తున్నది. అక్కడ చిక్కలేదు. దేశంలో అన్ని రాష్ట్రాలు తమ భాషలను అధికారభాషలుగా చేసున్నాయి. అక్కడా చిక్కులేదు. చస్తున్న చిక్కల్లా హిందీదగ్గర వస్తున్నది. హిందీ,—ఇంగ్లీషు రెండూ 'లింకు'భాషలుగా వుండవచ్చునన్నా, ఇప్పుడు ఈ ఇబ్బంది కలేందీ కాదేమో! కొందరు ఆ విధంగా మారించి వున్నారు కూడాను. తక్కిన భాషల వారి సంగతి ఎట్లా వున్నా హిందీభాషవారి సంగతి వేరుగా వుంది. వారు ఈదేశం అంతా హిందీ వ్యాపించాలని, అదే ఏకైక 'లింకు' భాష కావాలని అంటున్నారు. తమ రాష్ట్రాలలో దేయమైన ఇతర

భాషలనుగూడా వారిలో కొందరు సహించగలుగుతున్న ధోరణి కన్పించడం లేదు. వారిలో విచిత్ర దురభిమానం అధికం అయిపోతున్నట్లు తోస్తున్నది. ఉర్దూకు కూడా అధికారభాష హోదా ఇవ్వాలంటే, ఉత్తర ప్రదేశ్ లో, బీహార్ లో అల్లర్లులు బయటపడతాయి. హిందీ భాషకు అటవట్టులైన రాష్ట్రాలలో ఇట్లా జరగడం దేశాన్ని సంభ్రమాశ్చర్యాలలోపాగాక, అనుమానంలోగూడా ముంచివేసింది. దీన్ని దురభిమానం అంటామా? వెళ్లి అంటామా?

ఒక భాష మాట్లాడేవారు ఇట్లా వ్యవహరించి నప్పుడు తక్కిన భాషలు మాట్లాడేవారికి మాత్రం దురభిమానాలు, పట్టుదలలు పెరగవని ఎక్కడ వుంది! తిలీగ్ లో మద్రాసు మంత్రి శ్రీ మాధవన్ కు, ఉపప్రధాని శ్రీ మొరార్జీదేశాయ్ కి భాష విషయంలో ఘర్షణ జరిగిన ఆనంతరం మద్రాసులోవచ్చిన విచిత్రమైన మార్పును ఇప్పుట గమనించవలసిన ఆవశ్యకత వుంది. ఈ విషయాన్ని గురించి 'స్టేట్స్ మన్' పత్రిక 'సెప్టెంబరు 9 న తేదీనాడు ప్రాసిన సంపాదకీయంలో ఇట్లా వ్యాఖ్యానించి వుంది. 'ఆగస్టు 31 న మద్రాసు న్యాయశాఖామంత్రితో, శ్రీ మొరార్జీదేశాయ్ అన్న మాటలు ఇంకా ఆ రాష్ట్రం మహమ్మదీయ 'మెదులు' తూనే వున్నాయి. ఇప్పుడు మద్రాసు శివ్యమంత్రి త్రిభాషాస్థానాన్ని పూర్తిగా దెబ్బకొట్టేశారు. మొన్న ఏప్రిల్ లో రాష్ట్ర విద్యమంత్రుల సమావేశం జరిగినప్పుడు శ్రీ దేశాయ్ రాష్ట్రమంత్రులనేత దానిని ఎట్లాగో ఒప్పించారు. ఇప్పుడు దానికి మద్రాసులో పూర్తి భంగపాటు కలిగింది..... అదివరకు అయితే హిందీని, ఇంగ్లీషును సమన్వయితో చూడడానికి అక్కడి వారు అంగీకరించేవారేమో! కాని ఇప్పుడు మద్రాసు విద్యమంత్రి శ్రీ నెడుంభేజియన్ తమ రాష్ట్రంలో విద్యభోధన అంతా రెండు భాషలతోనే జరుగుతుంది అంటున్నారు. అవి ఇంగ్లీషు, తమిళమే నంటున్నారు. ఈ నిర్ణయంలో ప్రాంతీయ దురభిమానపు వాసనలు వున్నాయని ప్రతివాదం నచ్చే వీలులేకుండా, ఇంగ్లీషుకు అధిక ప్రాధాన్యం ఇస్తామని ఆయన విశదం చేశారు.'

ఇట్లా ఈ భాషావివాదం ఇప్పుడు దేశంలో అనేకరకాలయిన భావసంఘర్షణలకు దారి తీస్తున్నది. భాషకు సంబంధించివున్న సమస్యలను పరిష్కరించ

వలసిందిపోయి జటిలం చేస్తున్నది. దీనినిబట్టి ఏమి విషయాలు వ్యక్తం అవుతున్నాయి? దేశం బహురకాల సమస్యలను, అతిజటిలమైనవానిని, ఎదుర్కొంటూవుండగా, ఇప్పుడే ఈ సమస్యను, పూర్వం కన్నా భిన్నమైన పద్ధతిలో ఎందుకు ప్రజ్వలించడేయ వలసివచ్చింది?

6

ఇప్పుట ప్రజ్వలించ చేయడం అన్న మాట కొంచెం తీవ్రమైనదే కావచ్చు. కాని ఆ మాటను ప్రయోగించక తప్పడం లేదు. పూర్వం ఈ భాషా వివాదం వున్నదంటే, అది అధికార భాషగా ఇంగ్లీషునుగూడా గుర్తించాలా, అక్కరలేదా? ఇంగ్లీషుకు సహభాషా ప్రతిపత్తిని కల్పించాలా అక్కర లేదా? ఇంగ్లీషును సహభాషగా వుంచేవత్తంలో ఎంత కాలం దానిని అట్లా వుంచాలి? మొదలైన సమస్యలను గురించి సాగుతూ వచ్చింది. ఈ రకమైన ప్రశ్నలకు నెహ్రూ వోవీలు, లాల్ బహదూర్ శాస్త్రి వోవీలు సమాధానాలుగా కనిపిస్తూ వచ్చాయి. ఆ వోవీలను శాసనబద్ధం చేయడం ఒక్కటే తరువాయి అని అంతా అంటూ వచ్చారు. అంతలో ఎన్నికలు వచ్చాయి. ఆ ఎన్నికలతో 'దేశంలో అనేకమైన మార్పులు వచ్చాయి. కేంద్రంలో కాంగ్రెస్ ఆధి కారంలోనికి వచ్చినా, చాలా రాష్ట్రాలలో దెబ్బ తింది. గెలిచిన చోటగూడా బలంగా వున్నదని చెప్పడానికి వీలులేని పరిస్థితులు ఏర్పడ్డాయి. ఇందుకు ఉత్తరప్రదేశ్, హర్యానా మొదలైన రాష్ట్రాలను ఉదాహరణలుగా చూపించవచ్చు. అప్పటికంటే పెద్దఉదాహరణ మధ్యప్రదేశ్. ఒక విచిత్రం ఏమంటే ఎన్నికలతోనేమి, ఆ అనంతరం ఏమి కాంగ్రెస్ దెబ్బ తిన్న రాష్ట్రాలు ప్రధానమైన హిందీ కేంద్రాలైన రాష్ట్రాలు పోయినాయి. దీనితో భాషాసమస్య యొక్క పూర్వపుస్థితి మారిపోయింది. అది ఇప్పుడు పూర్తిగా రాజకీయసమస్య అయిపోయింది. ఈ పరిస్థితో కాంగ్రెస్ ఏమి చెయ్యాలి? హిందీని, ఇంగ్లీషును గురించి పూర్వపు వైఖరితోనే వుంటుందా? రాజకీయంగా ఇంకా దెబ్బతినవలసినవందేమో? కొత్త వైఖరిని అవలంబిస్తుందా? హిందీభాషేతర రాష్ట్రాలలో ఏమవుతుందో? అందుకే కాంగ్రెస్ నాయకత్వంలో నేమి, కేంద్ర ప్రభుత్వ నాయకత్వంలోనేమి, 'ఒక్క

భావ' పోయి 'రెండు భావ'లు విచ్చిన్నావచ్చాయి. ఒకరు త్రిభాషా సిద్ధాంతమే తమకు ఇష్టము, అదే అనులు జరగాలని తాము అభిప్రాయము అనిఅంటే, ఇంకొకరు మూడు భాషలను పిల్లలు నేర్వడం కష్టం; వారికి ఆ భాషలు బరువు అయిపోతాయి— అంటున్నారు. ఇంగ్లీషును పదానా కాలంలోనల తొలగించాలని ఎవ్వరూ అనడంలేదు అంటూనే, న్యాయ స్థానాలలో, ఉన్నత విద్యలలో ఇంగ్లీషును తొలగించి ప్రాంతీయ భాషలను తెచ్చిపెట్టాలని చూస్తున్నారు. ఇప్పుడు ఇంగ్లీషు అధికార భాషగా వుండాలి, వుంటే ఎంత కాలంవుండాలి—అన్న వివాదం అడుగునడక, ఏది బోధనా భాషగా వుండాలి అన్నది వివాదమై పైకి వస్తున్నది. ఈ మార్పును తెచ్చిపెట్టడంలో కేంద్రంలోని ఆలోచనాపరులు, ఆలోచన లేకుండా స్వహరించలేదని అనడం తప్పు. ఒకప్పుడు భాషా వివాదానికి 'శ్రీర జ్యురం' వచ్చినంత వని అయినప్పుడు కాంగ్రెస్ పెద్దలే కేంద్ర సర్వీసు కమిషన్ పరీక్షలు రాజ్యాంగం ఆమోదించిన 14 భాషలలోను జరగాలి అన్నారు. ఈ అనడం ఏమిటి? ఇది భాషా సమస్యను పరిష్కరించే మార్గమా? దాన్ని ఇంకా అరణ్యంగా తయారుచేసే మార్గమా? రెండు భాషలతో మాత్రం నడుస్తూ వున్న వివాదం ఇప్పుడు ఐనాభాషల కలదిగా తయారై పోయింది. అయితే ఆ జరిగిన ఆలోచనలో—అనంతర విధానాలకు, లేక విధాన ప్రాణాలకు వీజావాదం జరిగింది. దానియొక్క పరమ పరిణామమే అధికార భాషా వివాదం, 'లింకు' భాషా వివాదంగాను, 'లింకు' భాషావివాదం 'బోధనాభాషా' వివాదంగాను రూపుకట్టింది. అంటే అధికరకు పరిమితక్షేత్రనిష్ఠమై వున్న భాషా వివాదం ఇప్పుడు అసరిమిత క్షేత్ర నిష్ఠమై సంచలనమై, వివరీత ధీ విశేషంగా మారిపోయింది.

అంతా మామూలుగావుంటే, ఈ మార్పును దేశం ఎట్లా పరిగణించేదో ఇప్పుడు చెప్పలేము. ఎందు చేతనంటే, ఇప్పుడు ఈ పరిస్థితిలో కొత్త తుపాను చెలరేగింది. కేంద్ర మంత్రిమండలిలో భాషాసమస్యపై ఏమి నిర్ణయాలు జరిగాయో, ఏమి జరిగలేదో తెలియదు. కాని ఈ భాషా విధానంపై అభిప్రాయభేదాలు కొరతగా చెప్పి—ఒకప్పుడు విద్యామంత్రిగా వున్నవాడు, ఆ తర్వాత విదేశాంగ మంత్రిత్వశాఖను నిర్వహించినవాడు, శ్రీ చాగ్లా ఆ మంత్రిమండలినుంచి

రాజీనామా ఇచ్చారు. సెప్టెంబరు రెన ఆయన ఈ పని చేశారు. ఆ సందర్భంలో ఆయన ప్రధానమంత్రికి వ్రాసిన ఉత్తరంలో కొన్ని విషయాలు పేర్కొన్నారు. అవి విజంగా చరిత్రాత్మకమైనటువంటివి. ఎందుచేతనంటే, ఇంగ్లీషు స్థానాన్ని హిందీ ఆక్రమించ రాదనేవారితో ఆయన ఒక్కడు కాదు. కాని ప్రభుత్వం అనుసరిస్తున్న విద్యావిధానం, భాషా విధానం దేశం యొక్క ఐక్యత్యానికి భంగపాటు తేగలదన్న అభిప్రాయం ఆయనకు కలిగింది. ఇప్పుడు గ్రహించవలసిన విషయం ఇది. ఇంతవరకు అధికారభాషా వివాదంగా వుంటావున్న వివాదం విద్యావిధానవివాదంగా మారి పోయింది. న్యాయస్థానాలలో ఉపయోగించవలసిన భాష ఏమిటన్న తగాదాకింద రూపుకట్టింది. అంటే వివాదక్షేత్రం పైన పేర్కొన్నట్లు విస్తృతం అయిపోయింది. మాటగా జరిగినట్లెవ పనులు, దొంగతనాలుగూడు పద్ధతులతో పడ్డాయి. హిందీని 'లింకు'భాష చేయాలంటే, ప్రాంతీయభాషలను రెచ్చగొట్టాలి. ప్రాంతీయభాషలను రెచ్చగొట్టడంవలన ఏర్పడగల అవ్వనంత హిందీని తెచ్చిపెట్టచ్చు ఇదీ తెలిసిగాని, తెలియకగాని జరుగుతున్న ఆరోపన. దానిని శ్రీ చాగ్లా తమ రాజీనామాలో బట్టిబియ్యలుచేశారు. తాను విద్యామంత్రిగా వున్నప్పుడువున్న విధానాలకు, ఇప్పటి విధానం తల్లకిందులుగా వున్నదని గూడా ఆయన వాదించారు. ఆ 'తల్లకిందులు' కావడం సంగతి ఎట్లావున్నా, శ్రీ చాగ్లా రాజీనామా, ఆ రాజీనామాఇస్తూ ఆయన వ్రాసిన ఉత్తరం దేశంలో భాషలకు సంబంధించిన అనలు సమస్యలను ప్రజలముందు—మేధావినర్గముందు వుంచాయి.

ఇప్పుడు మేధావులంతా యీ భాషల విషయంలో ప్రభుత్వం చేస్తున్న ఆలోచనలను విమర్శిస్తున్నారు. ప్రకటనలమీద ప్రకటనలు జారీ చేస్తున్నారు. కాని ప్రభుత్వం యీ రకమైన విధానాన్ని గురించి కొంత కాలంగా ఆలోచిస్తూ వుంది. పార్లమెంటు సభ్యుల సంఘం సభ్యులు బయటికి వచ్చిన దగ్గరనుంచి గాలి ఎటు వీస్తున్నది తెలుస్తూనే వుంది. అప్పుడు వీరంతా ఏమి చేశారు? ఒక్కరైనా గట్టిగా మాట్లాడిన పాపాన పోలేదు. విద్యామంత్రుల సభ జరిగింది. విద్యామంత్రి ప్రభుత్వ విధానంయొక్క స్వరూపం ఇట్లా వుంటుందని వదే వదే వివరిస్తూ

వచ్చారు. ఆయన ప్రసంగాలలో ప్రాంతీయ భాషలు, హిందీయే ప్రాముఖ్యం పొందుతూ వచ్చాయని, ఇంగ్లీషును గురించి ప్రసక్తి పెద్దగా ప్రాముఖ్యం పొందూ వచ్చిన ధోరణి గోచరం కాలేదు. ఆయన త్రిభాషా నూత్రాన్ని కాదన్నారు. ఇంగ్లీషును వట్టి 'రైబ్రరీ' భాష స్థాయికి నెట్టివేశారు. ముందు 'లింకు భాష' నంగతి ఏమో తేల్చుకుండా, ఇట్లా ప్రాంతీయ భాషలను, హిందీని పైకిపెట్టి వ్యవహరించడంలో ప్రభుత్వం విధానంలో మార్పు వస్తున్నట్లు విశదం అయిపోతూ వచ్చింది. అయినా, మన మేధావులలో ఏ కొందరో తప్ప అందరూ ఈ విషయాన్ని తీసుకొని ఇది ఇట్లా అని దేశం ముందుగాని, దేశ ప్రజముందుగాని వుంచిన పుణ్యాన పోలేదు. సాహస్య ప్రజకు ఈ జరుగు తున్న పనిలోపున్న దోషమో, దోషముకానితనమో ఏది ఏమో అర్థం కాలేదు. ఇప్పుడు చాగ్లా రాజ్ నామాతో ఇన్ని విషయాలు బయటికి వచ్చాయి. మేధావులు మనస్సు విప్పి మాట్లాడుతున్నారు. ఇప్పుడు భాష విషయమై - ఏర్పడమైన, విజమైన చర్చ జరిగే సావకాశం ఏర్పడింది.

ఇప్పుడు దేశంముందు - ఈ భాషకు సంబంధించి పున్న సమస్యలు ఇవి : ఉన్నతవిద్యకు - అనగా విశ్వవిద్యాలయ స్థాయిలో విద్యలకు - బోధనాభాష ఏది? 'లింకు' భాషగా దేనిని గుర్తించాలి? ఇంగ్లీషు స్థానం ఏమిటి? ఇప్పుడు దేశంలోపున్న పరిస్థితులరూపాంతరణక, దేశం యొక్క ప్రేయస్సు, ప్రయోజనమురూపాంతరణ ఈ వ్యవహారంలో ఎట్లా నిర్ణయాలు చేసుకుంటే బాగుంటుంది? ఇవి వట్టి అనేమాషీ ప్రశ్నలు, అనేమాషీ సమస్యలు కావు. దేశంలో ప్రతిఒక్కరు ఆలోచించి ఒక అభిప్రాయానికి వచ్చి, మా అభిప్రాయం ఇది అని బల్లగొద్ది ఆ అభిప్రాయాన్ని వ్యక్తం చేయవలసి వుంది. కేంద్ర విద్యామంత్రి తాము, ఈ వ్యవహారంలో విద్యావిధానం విషయంలో ఎడ్యుకేషన్ కమిషన్ - నికషంచేసిన పద్ధతుల ప్రకారమే పోతున్నాము అంటున్నారు. అది నిజమే కావచ్చు. కాని ఆయన చెబుతున్న మాటలకు, ఇంకా అధికారంలోవున్న ఇతరులు చెబుతున్న మాటలకు 'ఎడ్యుకేషన్ కమిషన్' చెప్పిన మాటలకు కొంత తేడా కన్పిస్తున్నది. భాషావిధానం ఎట్లా వుండాలి? అన్న విషయాన్ని తీసుకొని ఆ

కమిషన్ వారు కొంత వ్రాశారు. సంఘంలోను, జాతిలోను గూడా ఐకమత్యాన్ని సాధించేసి, ఆ ఐకమత్యానికి, సాంఘికవికీకరణకు, జాతి ఏకీకరణకు దోహదాన్ని చేకూర్చగల విధంగా - అందుకు ఉపతమైన, అర్హమైన భాషా విధానాన్ని పెంపొందించుకోవలసి అనవరం పున్నదని ఎడ్యుకేషన్ కమిషన్ వారు తమ నివేదికలో స్పష్టంగా పేర్కొనివున్నారు. దేశంలో ఇంగ్లీషు అధికసంఖ్యాకులకు 'లింకు' భాషగా, లేక 'అనుసంధాన' భాషగా ఉపయోగపడదని అంగీకరిస్తూనే, 'పాఠశాల దశ నుంచి ఇంగ్లీషు అభ్యాసాన్ని, అధ్యయనాన్ని ప్రోత్సహిస్తూనే వుండాలి' చెప్పారు. వారు వ్రాసిన వాక్యం ఇట్లా వుంది. 'The teaching and study of English must continue to be promoted right from the school stage'. ఇక్కడ వాడిన క్రియాపదం విధిని చెబుతున్నది. అంతేగాక English will serve as a link language in higher education for academic work and intellectual intercommunication' అని కూడా వారు చెప్పారు.

అదేవిధంగా బోధనాభాషను గురించి చేసిన సిఫార్సుల సందర్భంలో ఎడ్యుకేషన్ కమిషన్ వారు చెప్పిన మాటలను గమనించవలసివుంది. ఎడ్యుకేషన్ కమిషన్ నివేదికలో వదలకొండన అధ్యయనం ఉన్నతవిద్యకు సంబంధించివుంది. ఆ అధ్యయనంలో 65 వ పేరా మొదలు 78 వ పేరాదాకా బోధనాభాషను గురించి చెప్పబడి వుంది. ఆ పదునాల్గు పేరాలలోను తొమ్మిది పేరాలలో ఇంగ్లీషుయొక్క అవశ్యకతను గురించే ఆ కమిషన్ వారు ప్రస్తావించివున్నారు. మరి ఇప్పుడు ఆ భాషకు వట్టి 'రైబ్రరీ' భాషాస్థాయిమాత్రం ఇచ్చి, వ్యవహరించడానికి అర్థం ఏమిటి? ఎడ్యుకేషన్ కమిషన్ వారేమో ప్రాంతీయభాషలను బోధనాభాషలుగా చక్క నొత్తడానికి పది సంవత్సరాల గడువు నిధించారు. పైగా తమ యీ సిఫార్సులను ఆమలుపరచడానికిగూడా ఈ కమిషన్ వారు ఒక మార్గాన్ని, ఒక పద్ధతిని నిర్దేశించారు. 'The U. G. C. and the Universities should work out a programme for the adoption of these recommendations suitably for each University or group of Universities. The changeover should be completed within ten years' అన్నారు. అంతేగాక 'All

India Institutions should continue to use English as the medium of instruction, అని గూడా స్పష్టం చేశారు. ఇంకా ఇబ్బంది అన్నారు: 'The eventual adoption of Hindi should, however, be considered in due course, subject to certain safeguards.'

8

ఇప్పుడు మనులు ఎడ్యుకేషన్ కమిషన్ చెప్పిన పద్ధతిలో సాగుతున్నాయా? వారు చెప్పిన 10 సంవత్సరాలు 5 సంవత్సరాలుగా మారిపోయే ప్రమాదం ఏర్పడుతున్నది. పైగా ఇక్కడ యు. జి. పి. కి గాని, విశ్వవిద్యాలయాలకుగాని ప్రాజాపత్యం ఏమీవున్నట్లు కన్పించడంలేదు. మేధావులతో, విద్యావేత్తలతో ఆలోచించడంలేదు. ముందు నిర్ణయాలు చేసుకొని, అర్హత ఆలోచిద్దామనుకునే పద్ధతులన్నీ లాభం వుండదు. ఇది రాజకీయాలకు, ఆ రాజకీయాలలోని 'హెచ్చుకుండులకు' విషయంకాదగిన సంగతికాదు. ఇప్పటి ప్రజల సంగతినిగ క, ముందు తరాలవారినిగూడా దృష్టిలో పెట్టుకొని వ్యవహరించవలసివుంది. ఈ వ్యవహారంలో మనము, మన భాషలు చెందివున్న అభివృద్ధి సంగతిని గూడా పరిశీలన చేసుకోవలసివుంది. ఇటీవల మద్రాసు విద్యార్థులు కొందరు ప్రధాన మంత్రిని కలుసుకొని ఒక ప్రశ్న చేశారు. 'మీకు హిందీ ముఖ్యమా? భారతదేశం ఐకమత్యం ముఖ్యమా' అని. ఈ ప్రశ్నలో ఒక్కమద్రాసు విద్యార్థుల అభిప్రాయమేగాక, విద్యా వంతులతో అధికసంఖ్యాకులైనవారి అభిప్రాయం వ్యక్తం అవుతున్నదని చెప్పవలసివుంది.

ఆ విద్యార్థుల యీ ప్రశ్నకు ప్రధాన మంత్రి ఇచ్చిన సమాధానాన్నిగూడా ఇచ్చట చూడవలసివుంది. ఆమె ఇబ్బంది అన్నారు: 'You can do whatever you like if you think the good of Tamilnad is separate from the national outlook.'

ఈ మాటలకు అర్థం ఏమో ప్రధానమంతే చెప్పవలసివుంది. కాని దేశంలో భాషనున్న సరిహద్దులానికి గాని, లేక ఆమెయే ఇంకో పందర్బారంలో "The maintenance of the unity of the country in the midst of diversity is an essential ingredient of our policy" అని అన్న మాటకు గాని అనుగుణంగాలేదు.

హిందీని ఎవ్వరూ తెగడటంలేదు. ఇంగ్లీషును భూషించడములేదు. కాని ఇప్పుడు మన దేశంలోని భాషలు, హిందీతోనహా—ఇంగ్లీషు స్థానాన్ని ఆక్రమించుకొని, ఆ భాష ఈ దేశానికి సాధించిపెడతూ వున్న ప్రయోజనాన్ని సాధించపెట్టుగల స్థితిలో వున్నాయా? ఇంగ్లీషు కూడా 'లింకు' భాషగా, బోధనాభాషగా వున్నందువల్ల దేశానికి వచ్చిన నష్టం ఏమిటి? వట్టివృధాదురభిమానంకాకపోతే ఇంగ్లీషును వద్దనడంలో అర్థం వున్నదా? ఆ భాషనలన మనదేశం యొక్కగాని, ప్రజలయొక్కగాని స్వప్రయోజనాలు ఏమన్నా దెబ్బతిన్నాయా? పైగా ఇప్పుడు ప్రపంచంలో అనేక రాజ్యాలు ఇంగ్లీషును విధిగా విద్యార్థులచేత అభ్యసించ చేస్తున్నాయి. ఇందుకు కారణం ఏమిటో మన విధాన నిర్దేశాలు ఆలోచించాలా? ఇప్పుడు ఇంగ్లీషును వదిలి పెట్టామే లనుకోండి, అప్పుడు విద్యాప్రమాణాలను పరిక్షించుకొనడం సాధ్యం అవుతుందా? ఇవి అన్నీ ఇప్పుడు ముఖ్యంగా ఆలోచించుకోవలసిన ప్రశ్నలు. ఇచ్చట తార్కానికమైన రాజకీయ ప్రయోజనాలు, ఉత్త్యేగవకాశాలు మొదలైన ఆర్థికవిషయాలు దృష్ట్యాగాక భారతదేశం భవిష్యత్తును, విద్యారంగం భవిష్యత్తును దృష్టిలో పెట్టుకొని మరీ వ్యవహరించవలసి వుంటుంది. భాషభేదజాలతో గాక విరుద్ధిక్తమైన మనస్సులతో ఆలోచించవలసి వుంటుంది.

తరువోజపుట్టుక

మన ప్రాచీన సారస్వతములో జానపద సాహిత్యము గూడ కొంత ఉన్నది. దానిని గమనించినచో, మార్గ సదృశి రచన కొంచెము వేరూని నిర్దోష్కకౌముటుకు జానపద సారస్వతముయొక్క ఉనికి గూడ కొరణమై యుండునని ఊహించుట అవచారము గాదనుకొందును. తరువోజ పుట్టుకను గూర్చి అలాక్షణికముగాని పద్ధతిలో ఊహించగా ఏర్పడిన భావమును ఇచ్చట మనవి చేయుదును, అనుగ్రహింతురు గాక!

ఈ క్రింది స్త్రీల పాట—జోలపాట—అనాదిగా వాడుకలో ఉన్నట్టిది:

‘బూచినాడా! రార, బుట్టల్లుకోని
బుట్టలో అమ్మాయిని వట్టెనుక పోర!
లోడలోడాలోట్టి తాటాకుల బుట్టి
మీ యత్న మేడ గట్టి ఊరెళ్లగొట్టి.
దోర దోరం నండు దోరరటినండు
నచ్చ దోరం నండు పాపాయి మాకు.
అందరీ మామబూ చందమామల్లు;
అమ్మాయి మామల్లా రామలక్ష్మణులు!
చిలకల్లు చెలరేగి జీడి కొమ్మెక్కు—
అమ్మాయి చెలరేగి మామ బజ మెక్కు!
మామ బజ మెక్కుతూ మామ నే మడుగు?
సార్లాగు గిన్నడుగు, పాదాపు నడుగు!
హాయి! మా యమ్మాయి పిళ్లు దే జోతె,
నీర్లారి కన్నెల్లా తోడుండు రమ్మా!
హాయి, హాయి, హాయి! అనదలు గాయి!
చిట్టి తల్లిని గాయి! శ్రీరంగకాయి!’

ఇది ‘మంజరి’ అనదగిన ఒక రచకుని చేయము.

‘మంజరి’ అనగా ‘పూగుత్తి’ అని యర్థము.

ఇది యొక పద్యము పేరు. కాని దీనిని పద్యమనుట కన్న, పాట అనుటయే సుఖము! ఇప్పటికిని ఎన్నో పాటలు దీని శాయలో నడచుట గమనింపవచ్చును. (cf. యెంకి పాటలు)...దీని కిదిపాదములని వియ

మము లేదు; ఒక్కటి మొదలు ఎన్నయినను ఉండవచ్చును!

ప్రాచీన కాలమున గేయముగానుండి, పద్యముల జాబితాలోనికి రాని కాలమున నేమో, ఆది లాక్షణికుడగు రేచన ఈ మంజరిని చెప్పినట్లు లేదు! విన్నకోట పెద్దన, లక్షణముమ్రాతముచెప్పి వదిలినాడు. అనంతకుడు, మంజరి అనగా ప్రాసములేని ద్విపద అని, పద్యపు ముద్రనేసి దానిమీద పండిత కవులమాపు నిలుచునట్లు చేసినాడు!

దీనికి ప్రాసయతి వనికి రాదనుట ఒక నియమము. యతియే ఉండవలెను! ప్రాసమక్కర లేదు! మనకు—తెలుగు వారికి—పెద్ద సమాన కల్పనములపై గల ప్రీతి, గొప్ప భావ కల్పనములపై లేదనుట—కాదుగాని, తక్కువ యనుట—సాహసము గదు! అందువలన అట్టి సమాన కల్పనము ఒక్కపాదముకంటె మించరాదనియు, ఒక్క శబ్దమును కొంచెము పై పాదము చివర, కొరవ తరువాలి పాదము మొదట ఉంచరాదనియు రెండవ నియమము, అనంతుడు చేసినది! గానయోగ్యముగా నుండవలయు ననుట లక్షణ సార సంగ్రహకర్త చేసిన మాటన! అంత్యప్రాసము పెట్టవలెనని అచ్చుకవి చెప్పినాడేగాని తా ననలు పాటించ లేదు!

‘ప్రాసంబు లేని ద్విపదయై చెలంగె’

‘బ్రాసంబు తుదలందుఁ బదిలంబు చేసె’

(అచ్చ. IV, 281.)

అప్పటమైన జానపదగేయమును ఇందరు లాక్షణికులు ఇన్ని తిరుపిళ్లు లూరేంకి పద్యమనిపించిరి!

అన లింతకంటెను ముఖ్యమైన మార్పుకంటె జరిగినది. మూత్రాగణములను దీసివేసి మార్యేంద్ర చంద్రగణములను నియమించుట—పాటలను పద్యములుగా జేయుటకు మన లాక్షణికులు చేసిన మొదటి చట్టము!

సూర్యేంద్ర చంద్రగణములు మాత్రాగణములకు నన్నిహితములే లయినను, మాత్రాగణము ఎన్నియు సూర్యేంద్ర చంద్రగణములుగావు. మాత్రాగణముల పుట్టుక వైసర్గికము; సూర్యేంద్ర చంద్ర గణముల పుట్టుక లాక్షణికము!

వీని వివరము చూతము—

మాత్రా గణములు:—

(1) మూడు మాత్రల గణము, త్రిమాత్రాకము. ఇవి మూడు రీతిగము, లగము, వగణము.

(2) నాలుగు మాత్రల గణము, చతుర్మాత్రాకము. ఇవి ఐదు: గగము, నలము, భ-జ-వ గణములును.

(3) ఐదు మాత్రల గణము, పంచమాత్రాకము. ఇవి ఎనిమిది:

భల-జల-నల-నగ-త. య-ర-నలల-ములు.

ఇవి ముఖ్యమైనవి. ఇట్లే షడ్మాత్రాకములు, సప్తమాత్రాకములును గలవు. వానిని ఇట్లే చూచు కొనవచ్చును. ఈ గణములతో ఏర్పడునవి రగణలు—వైతాళీయ భేదములు—అనగా గేయములు.

ఇంక, సూర్యేంద్ర చంద్రగణములు:—‘రెండు, మూడు, నాలుగు ఛందములను ప్రస్తావించేసి, ఆ ఛందముల తొలి మలి బంతులను చదలి, తరువాతి చాక్లతోని వానికి—మొదట లఘువు గలవానికి మరల మొదట ఒక లఘువు చేర్చినచో, (కమముగా ఆ మూడు ఛందములు, సూర్యేంద్ర చంద్ర గణము లగును.’

[‘ద్విత్రి చతు ర్గురు భవములు
ధృతిధో! రెండు మడమ దక్కిన గణముల్
మిత్రేంద్ర వంద్రు లనంజను
మాత్రాది గణంబు మొదల మాత్ర లిడంగన్.’

—ఛందో. 1, 18.]

రెండవ ఛందము—ప్రస్తారము :

{ ౪ ౦ }
{ ౧ ౦ }
తీ 1
1 + 1 1

గలము, వగణము—ఇవి సూర్యగణములు. ఇవి రెండును త్రిమాత్రాకములే అయినవి. లగము ఇందులో చేరలేదు. (ఇది ఎదురు నడుచునది!)

మూడవ ఛందము—ప్రస్తారము :

{ ౦ ౦ ౦ }
{ 1 ౦ ౦ }
౦ 1 ౦
1 + 1 1 ౦
౦ ౦ 1
1 + 1 ౦ 1
౦ 1 1
1 + 1 1 1

౪—నగ—త—నల—భ—నల— ఇవి ఆరును ఇంద్రగణములు. వీనిలో రెండు చతుర్మాత్రాకములు; నాలుగు పంచమాత్రాకములు! కాబట్టి గతిలో కొంత శ్రతి యేర్పడును. అనగా సామ్యము దెబ్బతిన్నది!

ఈ కారణముచేతనే కొందరు కవులు, ప్రస్తుత మైన మంజరియందు, ‘భ-నల’ముల స్థానములందు పంచమాత్రాకములగు ‘భల-నలల’ములను గూడ ప్రయోగించి సరిపెచ్చిది. అందువలన సడకలో పోయి కుదిరినది! చూడుడు—

(1) ‘...పండ్ల బరువులు వీపుపై వేసికొనును

... ..
అంతదనుకను నేను నశికాళు లరగ...’

—కీ. శే. ‘కవికోకిల’ దువ్వూరి.

(2) ‘...చెట్టుకొన కామ్మపై చివురు జొంపాల...’

—శ్రీ వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రి.

ఈ విధముగా మధ్యాక్షరయందును నే నిట్టి ప్రయోగముచేసి దాని సాయము గమనించుచున్నాను:

(3) ‘తోరముగఁ బుట్టింపెదవు చ

తురుముమనఁ గోరికలము,

... ..
తీలుతువు వానిని జీవర...’

—‘శ్రీ వేంకటేశ్వరము’నుండి.

కాబట్టి పోయి గూర్చు నడకకు సూర్యేంద్ర చంద్రగణముల ప్రయోగముతో మాత్రాగణముల పూర్వ మేర్పరమని తెలుసున్నది!

నాలుగవ చందము—ప్రస్తావనము:

(౦ ౦ ౦ ౦)
 (౧ ౦ ౦ ౦)
 ౦ ౧ ౦ ౦
 (+ ౧ ౧ ౦ ౦
 ౦ ౦ ౧ ౦
 (+ ౧ ౦ ౧ ౦
 ౦ ౧ ౧ ౦
 (+ ౧ ౧ ౧ ౦
 ౦ ౦ ౧ ౦
 (+ ౧ ౦ ౦
 ౦ ౧ ౦
 (+ ౧ ౧ ౦
 ౦ ౦ ౧
 (+ ౧ ౦ ౧
 ౦ ౧ ౧
 (+ ౧ ౧ ౧

రగ—నగ—తగ—నలగ—భగరు—నలగ—

మలము—నలగ—రల—నలగ—తల—నలగ—భల—నలగ—ములు, ఇవి పదునాలుగు చంద్రగణములు. వీనిలో పంచమాతాకములు రెండు మాత్రమే; షడ్మాతాకము లారు; సప్తమాతాకము లారు. ఇట్టి సాంకర్యమువలన పద్యములందు వీని వాడుక పోయినట్లు స్పష్టమైనది; అనగా వీనివలన అసలపద్యములు ప్రయోగ దూరము లైనవేమో అని అనుమానము కలుగుచున్నది! ఇట్టి విషయ గణ ప్రయోగమున ఆ పద్యముల నడక 'సచ్చ' అయి, ఎట్లు తచ్చాడ వలసి వచ్చునో కొన్ని అక్కరలు చూచిన తెలియగలదు. (చూ. నా వ్యాసము, 'అక్కరల నడకలు'—భారతి మే, 1965). అయిన నేమి? సూర్యేంద్ర చంద్రగణములనే చట్టము అంగీకరించినది!

పాదమునకు మూడు పంచమాతాకములు, ఒక త్రిమాతాకముగల జానపదగీయము (cf 'కర్ణాట చతుష్పద'ను సంస్కరించి, మూడు ఇంద్రగణములు, ఒక సూర్యగణముగా లెక్కించి, యతి అతుకు తప్పక ఉండవలెనని నియమముచేసి, దానికి 'మంజరి' అని పేరుపెట్టి పద్యముల జాబితాలోనికి లాగిరి! ఇది, ద్విపద తరువోజలకు మూలమైనది.

ఒక్కపాదము మొదలు ఎన్నిపాదముల వరకైనను దీనిని సాగదీయవచ్చు మనగానే, ఇదేమి పద్యమన్న సందేహము వచ్చినది! పద్యమునకు నాలుగుపాదములే

ఉండవలెనన్నది లాక్షణికుల సామాన్యశాస్త్రము. దీనికి మినహాయిం వచ్చును, ఇదెక్కడ స్వేచ్ఛ? ఇంక; బుద్ధి కథలకును దీనికిని భేదమేమి?

అంతేగాక, వండితకవు లెవరును దీనిని ప్రయోగింపరైరి. ప్రయోగించినను, పుస్తకమంతయు దీనినే ప్రాస, చివర జంగం కథల వరుసలోనో, యక్ష గానముల జంతిలోనో నిలిపిరి! స్త్రీల పాటల యైన డింపున కగ్గము చేసిరి! పద్యముల నడుమ పద్యముగా దీనిని వాడుట కెవరికిని—పల్నాటి వీరభద్రుల రచించిన కవివీరునకు గూడ—గుండె చాలలేదు!

కాని, జానపదులుమాత్రము దీనిని వదలలేదు. పద్యమన్నను, పాట యన్నను—అనుట యెవరికి కావలె? వారికి చింతలేదు. యాన్నికమ్మైన నడక చెడనీక స్వేచ్ఛగా వాడుకొనిరి. నడక చెడుచోట వ్యాకరణము వైన తొలగించి సరిగా నడపిరి. యతి, పడినచోట పడును. ప్రాస యెరియో? ప్రాసమా?—ఆ చర్చ లేదు! అది ఇచ్చి కము. ఇంత అమాయక మగు గేయమును పండితులు పట్టుకొని దానిని మంజరిని చేసిరి! ఇతే దీనికి తెంపుచేసి కొందరు కవులు—ఇటీవల వారు చాలమంది—ప్రాసయెరిసిగూడ చేర్చిరి.

దీనికే ప్రాసముపెట్టి—రెండు పాదములకొకటి—'ద్విపద' అనిరి. అప్పుడెన్నను 'ద్విపద కావ్యములు' వెలసినవేగాని పద్యముగా దీనిని వాడిన నాడుకు లేదు! మంజరికిగాని, ద్విపదకుగాని పద్యముగా గుర్తింపు రాలేదని కాబోలు దీని నింకను సంస్కరించవలెనని తలంపియుండురు. ఇతే దీనిని వదలుటకు మాత్రము ఇష్టపడరైరి! మరి ఇదేమి సామాన్యమైన ఒక్కపాదము కలదా? దీని నడకతీరు చూచి మురిసిపోని తెలుగు కవి లేడనుట అతిశయోక్తి కాదు. కాని యిది పైవైరునిపోలిక! ఎంతదూరము పోవునో తెలియదు. కాబట్టి కాలికి బండముచేసి గెంటించవలె; అప్పుడది పద్యము కాగలదు! అనగా, నాలుగవ పాదముతో నడక చాలించవలె. ఇతే ద్విపదను చతుష్పదను చేయుట బాగుండదు; పేరుమార్చి; అష్టదిగ్బంధనము చేయవలె! ఎట్లు? ఈ ప్రయత్న ఫలితమే 'తరువోజ'!

'తరువోజ' యిప్పుడు మరల వాడుకమండి

తొలగిపోయినది! ఇతే దీని వాడకము అప్పుడుగూడ
నక్కర్తే. నన్నయకాలములోను, అంతకుపూర్వమును
దీనికి మంచి ప్రచార ముండియుండవచ్చును! అట్లుని
క్షిప్తములు తగిన అవకాశము లున్నవి. పూర్వము,
క్షీణ దంపుడు పాటలుగా ఈ పద్యాలు పాడుచుండి
రని విన్నకోట పెద్దన చెప్పుచున్నాడు :

‘తలకొని తగల బ్రాలు దంపెడివోట
దరుణులచే సొంపుడనరు దర్శజ.’
(కావ్యం. అష్ట.)

ఈ సందర్భమున ఒక చిన్న దంపుడుపాట
చూతము :

‘తమల పాకుల మీద వడ్లెండ బోసి
ఆ వడ్లు ఈ వడ్లు బస్తాంతెత్తి
అత్త దంచిన వడ్లు అధిక నన్నాలు
మామ దంచిన వడ్లు మల్లె మారుల్లు.’

ఈ గేయమును శాస్త్రదృష్టితో చూచినప్పుడు
అన్వయకేళిమేగాక, వ్యాకరణ దోషములు, యతి
ప్రాసల అతుకులు లేకుండుట గోచరించును. గేయము
లందు యతిప్రాసలు ఇచ్చికములు! అలంకారిక
ములును! చక్కని లయ—నడక, గేయములో
ముఖ్యము. ఈ పాట, ప్రకృతిసిద్ధమైన సెలయేటి
స్థితినను తీర్థము కాకపోయినది! అందువలన గణ
నిర్ణయము, యతిప్రాసల నియతి మొదలుగా అష్ట
దిగ్బంధనముచేసి పద్య మనిపించవలసినది! గేయ
ముగా స్వేచ్ఛానిహారము వదలి, వినుమధారావత
వదనమై పెండి నడకతో తచ్చాడవలసిన ‘గతి’
తరువోజకు పట్టినది!

నూ ర్యేంద్ర చంద్రగణములలో చెప్పవలె; యతి
యుండవలె; ప్రాసయతి పనికిరాదన్న శ్రేష్టము;
ప్రాసము తప్పదు; నాలుగు పాదములే యుండవలె—
అప్పుడది పద్య మగును! ఇన్ని సంస్కారములుచేసి మంజ
రిని, తరువోజను చేసినారు మనవారు.

రెండు మంజరి పాదము లొక తరువోజ
పాదము. 1, 3, 5, 7 గణారంభములందు ఒకే
యతి; ప్రాసయతి పనికిరాదు. ప్రాస నియమము గలదు.
నాలుగు పాదములు. ఇదే తరువోజ స్వరూపము :

ఉదాహరణము :

‘సురరాక్షాశ్రయ—సూర్యులొక గూడి
జోడమ్ము యతు తిరు—చోటుల నిటులు

గరిమతో రెండేసి—గణముల మీదః

గలయ నొక్కొక యంఘ్ర గా నమరించి
చరణముల్ నాలుగు—నమకొన జేసి
నత్కవిచంద్రులు—నరసు శాసనంగ
మరుదీశ సుతుడైన—మరుదొత్పభవుని
మహిమ నెప్పుదురు నె—మృదినః దర్శజ.’

(ల. సా. సం., II.)

తమ పద్యముల నడుమ దీనిని వాడుకొని మంజరి
తోడి పాదు లభించినట్లు తృప్తిపడినారు మనప్రాచీన
కవులు!

‘ఈ విల్లు మోపెట్టి—యేను భాణముల
నీ యంత్ర మత్స్యంబు—నేసిన వాడ
భావజప్రతిముం డి—బాల్లలకు దగిన
పతి యిది మునిశక్తి—బడిసిన విద్య
గావున మీ రిప్పు—గానింపుఁ డిదియ
ఘనతర కార్ముక—కౌశల్యోన్మదియు
లావును గలవార—లకు నవసరము

లలిత యశంబుఁ గ—ల్యాణంబుఁ బడియ.’

(భార. ఆది. VII, 170.)

పై పద్యములందు, ఇంద్రగణస్తానములందు
చతుర్మాతాకములునడిచప్పుడు నడకతోగల కుదింపు
గమనించవచ్చును. వానిని పంచమాతాకములు చేసు
కొని చదివినప్పుడు ఏర్పడు పోయయు పరిశీలించ
వచ్చును :

ఈ విధముగా ఈ పద్యమును గూర్చి అలోచించి
పప్పుడు దీని వామకరణముం గూర్చిన జిజ్ఞాస యొకటి
తలయెత్తును. ‘తరువోజ’ అనగా అర్థమేమి? దీని
కీ పేరెట్లు సార్థకము?

‘తరువోజ’ అని, ‘తర్వోజ’ అనియు రెండు
రూపములు గలవు.

[మా. ‘తర్వోజ’—కవిజ. జాత్య.,
కావ్యం. అష్ట.,
ఛందో. III.,

ల. సా. సం. II.,

‘తరువోజ’—అప్ప IV, 274; 260.

పద్యములందుగాక విడిగాను, శీర్షికలందు పేర్కొను
నపుడును ‘తరువోజ’ అనియే లాక్షణికు లందరును
చెప్పిరి. అప్పకవి, పద్యములందును ‘తరువోజ’ అని
పేర్కొనెను.]

'తరువు' అనగా, సంస్కృతమైనవో, 'చెట్టు' అని యర్థముగదా! తెనుగునందు, 'ఇయ్యవలసిన ధనాదికము నిమిషించేయు నిర్బంధము.' (మా. శబ్ద రత్నాకరము). తెనుగురత్నము ఇక్కడ వరిపడదు.

[తరు=చెట్టు. ప్రథమా విభక్తి (ప్రత్యయ) లోపము. 'తరుపై'; 'తరువండులు'. శ. ర. అను బంధము—పుటలు 25; 51.]

'ఓజము'—జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు—'జేసి' అని యర్థము. (శ. ర). దీనిని ఇచ్చట ప్రక్రి కుదురదు.

'ఓజస్సు'—ఓజము; జలము; ఉత్సాహము; వెలుగు; ఎండ. (శ. ర)

తరు + ఓజ-అని రెండును సంస్కృత పదములై సిద్ధనమానముగా ఏర్పడినప్పుడు 'తర్జు' అను యడాదేశ సంధిరూపమే సిద్ధింపవలెను. సాధ్యమనాన మైనవో (తరువు + ఓజ), నుగా గమ్యువచ్చి 'తరువు నోజ' అనియో, నుగాగమము రాకుండిన 'తరువోజ' అనియో అగును. వ్యవహార సిద్ధము 'తరువోజ'యే గాని, 'తరువువోజ' లేదు. (తరు + ఓజ=తరునోజ-యును లేదు.)

'ఓజస్సు'నకు వికృతి-'ఓజ్జ' (దంత్యజకారము) ఉన్నది. ఉత్సాహము; భయము దీని కర్థములు. 'ఓజ్జ' అనునది 'ఓజ్జ' (ఉపాధ్యాయుడు యొక్క రూపాంతరము గూడ నై యున్నది. (శ. ర) ఇదియు మనకక్కర లేదు.

'ఓజ్జ' (దంత్యము) అని తెలుగు (దేశ్య) పద మొకటి యున్నది. క్రమము; విధము; స్వభావము; ఆజ్ఞ-అనునవి దీని కర్థములు. (శ. ర.)

'ఓజ' అనునది సంస్కృత పదమైనను సరికొండె ననుటకంటె, తెనుగుపదమైన కూడెననుట యుక్తమని వా తలంపు. అనగా 'తరువోజ'లోని జకారము దంత్యమని నా యుద్దేశము 'ఓజ్జ' తెనుగుపదమైనప్పుడు 'తరువుతో'పమసింపబడుననురక్తమగుచున్నది. మిగిలిన వానికంటెను ఇదే మేలరముగా తోచుచున్నది. క్రమము, విధము, స్వభావము అను నర్థములు తరువుతో కలియదగినంత (సమర్థములు)గా తక్కినవి గలియునట్లు స్ఫురించుటలేదు. కనుక 'ఓజ'—తెనుగునటు కొంత ముఖము!

తరువోజము, తర్జుజము—మొదలగు రూపములు మృగ్యములైనందునగూడ ఇది తాత్పర్యకారమని భావించుటకు వలనపడకున్నది.

అంతేగాక, 'తరువోద' (మా. కీ. శీ. మేమారి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి 'తెలుగు మెఱుంగులు'—'తెలుగు కవితలోని దేశితవము' అను వ్యాసము—పు. 36-B.) అను రూపాంతరముగూడ దీని కున్నట్లు వండితులు చెప్పుచున్నారు. 'జూదాదుల దాకు జకారంబు విభాషనగు.' (బాల. ప్రక్రి. 21.) అని శాస్త్రము గనుక, 'తరువోద'యే మొదటిదై దానికి రూపాంతరముగా 'తరువోజ్జ' ఏర్పడినదేమో? ఓదె, ఓదియ (దేశ్యపదములు)—ఓదము (వికృతిపదము) అనునవి గలవుగాని వీనితో ఇచ్చట సానగదు.

తరువుయొక్క ఓజ్జ (—క్రమము, విధము, స్వభావము) కంది తరువోజ, లేక తర్జుజ-అగునని నా యాహ. ఈ పద్యము తరువువలె కొంత విస్తృతి గలిగి రసజ్ఞులకు పోయి గూర్చునుగాన, దీని కీట్ట అర్థము చెప్పుట అసంగతము కాదనుకొందును. పెద్దలు దీనింగూర్చి విమర్శింతురని ఆశించును.

'తర్జు' అనునది, 'తరువోజ'యొక్క రూపాంతరమేగాని, యజ్ఞదేశ్యమచే ఏర్పడిన రూపముగాదు. ఇది అచ్చుకము గాకపోయినను, మిశ్రనమానమే అయినను, రేపమమిది ఉత్తమునకు లోపము విభాషనైనది.

'విద్యారత్న' శ్రీ విడుదవోలు వెంకటరావు, ఎమ్. ఏ. గారు వాచిశ్లగారి కుమారసంభవమునకు వీరిక వ్రాయుచు అందు 'తరువద' అనుపద్యములను నన్నెచోడుడు దదుచోట్ల వాడినట్లు పట్టిక యిచ్చి యున్నారు. దానికిముందు పంక్తిలోనే 'తరువోజ' అనుపద్యములు మూడుచోట్ల వాడబడినట్లు చెప్పి యున్నారు. పరిశీలింపగా, పై ఎనిమిది పద్యములును తరువోజలే! కాగా, ఆ నాటి వాడుక వాస్తవ వ్రాయవలెండు తరువోజను, తరువోదఅనియో, తరువద అనియో వ్రాసుకొనియుందురు. అది అచ్చులో తరువదయేగాక, 'తరువద' గూడ నైనది! లేక ద్విపద, త్రిపద, చౌపద, షట్పద అన్నట్లు దీనికి తరువద అని వాడుకఉండెనా? 'తరువు యొక్క ప్రేళ్ల (లేక కొమ్మల)వలె విస్తృతమైన పాదములు గలది'—తరువద-అయ్యేనేమో? అది విచార జీయము! తరువదయే, తరువద (గడదవాదేశము) అయ్యునుండ వచ్చునుగదా? దీనినిగూర్చి భాషాభిజ్ఞులు వివరించవలసియున్నది.

తే ఖ లు

“మనసులో మారుమూలలు”

అయ్య,

జాన్ భారతిలో బుచ్చిబాబుగారి ‘మనసులో మారుమూలలు’ అన్న వ్యాసం చదివాను.

కలంగురించి పలువురు విభిన్నాభిప్రాయాలు వ్యక్తపరుస్తారు. చాలాకాలం క్రితం రాజ్ లోల్ పై స్టూ.ఎ.లో చదువుకునే రోజుల్లో ఒక పీడకల వచ్చింది. ఒక రాక్షసుడు—చీకటి—పాగ. ఏదేదో చాలా రోజులవరకూ ఆ ముద్ర మనసుని వొదిలిందికాదు. ఈ క్రింది శ్లోకం చెప్పి—గరిక నెత్తిన పెట్టుకుని 108 మార్లు మననంచేస్తే ఆ పీడపోతుందని చెప్పారు.

శ్లో. సహస్ర వరమాదేవీ శతమూలా శతాంకురా
సర్వగం పారతు మే పాపం దూర్వా దుష్పన్న వాశినీ.

చెప్పినరీతిగా మననంచేయగా పోయిందనలేదు గాని, తరువాత తరువాత మర్చిపోయాను. తర్వాత పారం చదివే రోజుల్లో ఒక కల వచ్చింది. జ్ఞాపకంలేదు. తెల్లవారి మా అమ్మతో చెబితే మంచిదని చెప్పింది.

గోదావరి వరదలు వచ్చినట్టు, రైలుమీదో, బస్సుమీదో ప్రయాణంచేస్తున్నట్టు, పాములు చుటు ముట్టినట్టు — ఎక్కో స్థానం కంటి వచ్చాయి. ఎక్కడ చదివినదీ జ్ఞాపకంలేదుగాని మనం వదులుకున్న పరిస్థితులమీద కూడా—కలలు ఆధారపడి వుంటాయన్నది మరో విషయం. వేలమీద వదులుకున్నామా—వరువుమీదా—ఎట్టించెలు—కల వచ్చే సమయానికి వాతావరణం ఎట్లా వుంది—ఏవేళ—అన్న విషయాలకు కూడా ప్రాబల్యం. ప్రాతకాలంలో వచ్చిన కలలు తనక ఫలిస్తాయన్న నమ్మకం చాలామందికి వున్నదే. ఒక మనస్తత్వవేత్త ముక్కు ఒకకక్క పనిచెయ్యడం మానేసేదట. ఏమిటా అని చూస్తే ఆవక్క ఆటనికీ యివ్వలేని కొన్నిసమస్యలు వున్నాయట. అవి తొలగించగానే ముక్కులు రెండు పుటాలూ యధాపూర్వంగా పనిచేయడం ఆరంభించాయి! ఈ రెండో విషయం అనుభవం లేదు వాకు. వివారేదు.

మనసులో రెండు పాఠాలుంటాయి. (అవిత్తు, చిత్తు). పై పాఠాల్లోనుండే ఊహలు మనకు స్పష్టంగా తెలుస్తాయి. రెండవ పాఠాల్లోని అంశాలు మనకు తెలివు. పై పాఠాల్లోనున్న ఊహలూ, రెండవ పాఠాల్లోని ఊహలూ సమానంగా కలలో ప్రతిఫలిస్తాయి. పై పాఠాల్లో ఊహలే కలలుగా వచ్చినప్పుడు—మనకు తెలుస్తుంది. తొలి పాఠాల్లోని ఊహలు కలలో కనిపించినప్పుడు మనకు సుతరామూ తెలెదు. మరో చిత్రమూ వుంది. కల జరుగుతున్నంతసేపూ యిదికల అని తెలుస్తుంది. అట్లాగే కలలు పునరావృతం కావడమూ—లేక కలలోని విషయాలు పునరావృతం కావడమూ కద్దు. లేదా జరిగిపోయే ఒక సంఘటన, లేక భావం లేక స్థితి (situation) ముందుగానే మనకు కలలోనే కనిపిస్తుంది. దిరిగి ఆ స్థితి వచ్చినప్పుడు యిట్లాంటిది ఎక్కడో జరిగిందే అనిపిస్తుంది. స్పష్టంగా వివరించడం కష్టమే. సంఘమూ—వ్యక్తియొక్క స్థితి (status) ఆచారాలూ—వీటికి అంతరికావున్న కోర్కెలు అణచబడతాయి. అనే కలల్లో పైకివచ్చే ప్రయత్నం జరుగుతుంది. Edipus complexity గురించి చెబితే ఎందరు వాస్తవకుంటారన్నది పెద్దప్రశ్నే అలాటిదే Sadism. Sadism అంటే జ్ఞాపకం వచ్చింది. చిన్నపిల్లల్లో యిట్లాంటి తత్వం ఎక్కువగా వుంటుంది. కుక్కపిల్ల కాలుచిపి, ఈగల్ని భొద్దింకల్ని చంపి అనందిస్తారు. నాశకాండలో ఎందుకో అనందం వుండివుంటుంది. గానను నేలకేసికొట్టి పగలకొడితే హాయిగా వుంటుంది. బామానుభవమూ ఒక నాశకాండ కాదా ఆలోచిస్తే?

వాకు కాస్త పడి సెమూ, జ్వరమూ వచ్చినప్పుడల్లా ప్రాణాపాయం వస్తుందేమోనన్న భయం కలుగుతుంది. ఎవరికయినా జబ్బుచేసినా కొంపములం వచ్చిపోతాడుగావును అన్న భయమూ వుంటుంది కారణం తెలిదు.

కుక్కపిల్ల కోసం, మంటంట్ పల్లెమూల భయంగా ఒక అమ్మాయి మంటల్లోకి వెళ్లిందన సంఘటన ఉదహరించారు బుచ్చిబాబుగారు.. బావుండే

ఆధునిక మనస్తత్వవేత్తలేకాక ప్రాచీనకాలంలోని కవులూ యిటువంటి విషయాన్ని సూచించారు. Paradise Lost, Book —I లో John Milton వ్రాసిన—“Mind is its own Place” అన్న వాక్యం ఉదాహరించవచ్చును. మనసునుబట్టి పనులు జనుగురూ యని చెప్పేటందుకు మనకు ‘యద్భావం తద్భవతి’ అన్న వాక్యము ఉండనే వున్నది. సంఘటనకంటె— ఆ సంఘటనయేడ వ్యక్తి దృక్పథాలు ముఖ్యమన్నది విధిం.

మనసు తీవ్రమయింది. నిద్రలోకూడా మనసు ఏదో ఆలోచిస్తుంటుంది అని గట్టిగా నమ్మేవాళ్ళలో ఒకణి. నాకు కొన్ని అర్థం కనిపించని ఆలోచనలున్నాయి, అవి ఏర్పడటానికి కారణం అన్నాయి. ఏదో ఏక విధిదనంఘటన జరుగుతుంది. మనసు పాడయి పోతుంది. ఆ సమయంలో తొడక్కున్న చొక్కా జ్ఞాపకం వస్తుంది. ఇదే కారణం అనిపిస్తుంది, తిరిగి రెండుమూడుసార్లు ఆ చొక్కా తొడుక్కున్నప్పుడు, అలాంటి సంఘటనే జరగనూ జరిగింది. మరి ఆ చొక్కా తొడగను. ఆ సంఘటనకీ చొక్కాకీ వున్న సంబంధం యేమిటి?

ప్రతి రచయితకీ మననయిన కొన్ని సంఘటనలుంటాయి. కథలు వాటినుట్టూ పరిభ్రమిస్తాయి. ఒక్క అందమయిన వాక్యం తట్టి—అది ఉపయోగించడం కోసం—దానినుట్టూ కదల్చి న సందర్భాలుంటాయి. మనసులోవున్న ఊహల బలానికి తట్టుకోలేక—కథో, కవితో (నాదండం, బొమ్మలు వేయడం—కూడా ఒక బలహీనతేమో?

ఇటీవల బెర్ట్రాండ్ రసెల్ భావప్రపంచం వ్రాసినట్టు ‘స్ట్రాయిడ్ భావప్రపంచం’ అన్న వ్యాసం కూడా వ్రాస్తే—ఎన్నో కొత్త కుతూహలాలకెక్కిన విషయాలు తెలుస్తాయి. శ్రీ బుచ్చిబాబుగారికి ఈ విజ్ఞాపన చేస్తున్నాను.

—మావేపల్లి సత్యనారాయణ.

అలివేణి మంగళబ్దు నిష్పత్తి

ఆర్యా,

“శ్రీ వేంకటేశ్వర సుప్రదోషము”ను గూర్చి

67 జూన్ భారతి సమీక్షలో “అలివేణిమంగ” శబ్దము తమిళభాషా నమాసమనియు ఆ పదమునకు అష్టమి అర్థమనియు తెల్పినందులకు నేను వంతోపించుటయేగాక సమీక్షకులకు నా కృతజ్ఞతను తెల్పుకొనుచుంటిని.

మన హైందవ దేశతం నామము అన్నియు సంస్కృతభాషలో కనపడుటయు, వానికి పురుషత్వార్థము లుండుటయును మనకు తెలిసిన విషయమే—‘స్థిత, భస్, పిసకహోరక్’ అను పాణినీయ వ్యాకరణ సూత్రముచే ‘ఈశ్’ అను పదమునకు ‘వర’ అను ప్రత్యయము చేరి ‘ఈశ్వర’ అని ఏర్పడినది. ‘ప్రభువు’ అని ఈ పదమునకు అర్థము—వేంకటేశ్వరి వేంకటఃసాపిమును సోగొట్టువాడు. వేంకటాచార్యుల ఈశ్వరశ్చ, వేంకటేశ్వరః అను సంస్కృత సమాసమునకు సాపమును సోగొట్టునట్టి ప్రభువు అని అర్థము. పురుషదేశము బోధించునట్టి పదము సంస్కృతభాషలో నున్నప్పుడు, (భార్య) స్త్రీ దేశమును బోధించునట్టి పదముకూడ సంస్కృత భాషలో నుండుట అవశ్యకము గదా! లోకమున స్త్రీమిని పూజించునప్పుడు నేటికీకూడ ‘శ్రీ అలివేణి మంగా సహిత వేంకటేశ్వరస్వామినే నమః’ అని పురోహితులు పూజ చేయుచుటను గమనించి పై సమాస మందలి మొదటి పదము తమిళభాషా పదముగను, రెండవ పదము సంస్కృతభాషా పదముగను గ్రహించుటకంటె, అలివేణి యను పదము సంస్కృతమున స్త్రీ వాచక పదములకు విశేషణముగ వ్యవహరింపబడుటచేతను, దానితో కలిపి ఉచ్చరింపబడుచున్నట్టి ‘మంగ’ అను పదము మొదట ‘మాంగవా’ తప్పక అయి యుండుననియు, ఆ పదమే (మాంగవా) వర్ణలోప, వర్ణాగమ, వర్ణవివర్యయములచే ‘మంగమ’గా మారి యుండుననుటలో ఏవిధమగు దోషము కానరాదనియు, ఈ విషయమును వండిత ప్రచోండు లంకీకరించుటలో ఆక్షేపణ యుండదని నా నిశ్చయమును మనవి చేసికొనుచున్నాను.

—చిలుకూరి రామభద్రరా.

అలర్ మేల్ మంగై

[శాస్త్రిగారి గ్రంథముపై సమీక్ష చేసినవారి సమాధానం.]

అలమేలు మంగళబ్ది పుటపత్రిక 'పురోహితులు పూజచేయించుటను' శ్రీ శాస్త్రిగారు ప్రమాణిక రించడం ఆశ్చర్యంగానే వుంది. శాబ్దికులనో, నైఋతి కులనో ఉదాహరిస్తే బాగుండేది. పురోహితులు పొర పాటుతో అలర్ మేల్ మంగను 'అలివేణిమంగ' అని ఉచ్చరిస్తే మనమేమి చేయగలం? శబ్దస్వరూప ప్రామాణికతకు శాబ్దికులు, నైఋతికులు ముఖ్యంకాని, స్వమి పుష్కరిణీతీరంలో తొందడ తొందరగా సకల్పించేప్పే పురోహితులు కారు. అందువల్ల మరొకమారు శ్రీ శాస్త్రిగారికి ఈ పదం పూర్వాపదాలు తెలుపడం అవసరమనుకుంటాను.

శ్రీ శాస్త్రిగారు భాంధిపడినట్టు 'అలమేలు మంగ' సమాసంలో మొదటిది సంస్కృతపదము, రెండవది తమిళపదమూ కారు. రెండూ తమిళ పదాలే. సంస్కృతవాసన వదలతో లేదు. (వద్యాననా సీన అనే అర్థంలో వుండవచ్చు.) అలర్ + మేల్ + మంగై = అలర్ మేల్ మంగై. ఇది వ్యవహారంలో అలమేల్ మంగ అయింది. అంటే పూవుమొద కూర్చున్న స్త్రీ. అర్ధాత్ వద్యాననాసీన యైన లక్ష్మి. అంతేకాని శ్రీ శాస్త్రిగారు భ్రమపడినట్టు అలివేణి=తుమ్మెదలవంటి వేణిగల మంగ కారు.

మంగళబ్దిం మంగై అనే కాని ప్రాస్వీకరణమే కాని, మాంగనా రూపం మార్చుకారు. మాంగవాసుండి ఇది మార్పు చెందినదానాకి శ్రీ శాస్త్రిగారు ప్రయోగాలు, పరిణామపద్ధతి చూపితే బాగుండేది.

ఆంధ్రశబ్ద నిర్వచనము

అర్థా,

ఆంధ్రశబ్దమున కనేకులు అనేక నిర్వచనము లిచ్చియున్నారు. ఆ నిర్వచనముల తడవుల నను

తోద్దేశముకాదు. వాదక మాట: భరతభూమిలోనే రాష్ట్రమునకు దేవతావరముగా వ్యవహారములేదు. ఒక్క, ఈ గడ్డకే 'త్రిలింగ దేశము'నులు కలదని నునపిస్తము. ఆంధ్రవిష్ణువు కథ మువిదితమేకదా!

'అంధన్' శబ్దమునకు భక్షింపబడునది అని పుటపత్రిక. 'అద్యత ఇ త్యంధః, అద భక్షణే' అని అమరము. అన్నమునకు పర్యాయవాచి. ఈ శబ్దమునకు సోమలత, సోమరసమని బుగ్గేదమున కలదని (Rv. i, 28, 7; iii, 48, 1; iv. 16. 1 etc) మేక్స్ ముల్లర్, కీత్ రచించిన 'Vedic Index of Names and Subjects' అను గ్రంథమున కలదు. మోయర్ విలియమ్సు నిఘంటువునకూడ కలదు. అంధః=సోమరసమును, రాతి=దదాతి=అంధః సోమరసమును ఇచ్చువాడను ఆంధ్రుడు. సోమరసము దేవతా హారము.

సోమరసమునకు - యజ్ఞమునకు - దేవతలకు - సంబంధము కలదు కదా!

'కృష్ణ సారస్సు చరతి మృగో యత్ర స్వభావతః
స శ్లేయో యజ్ఞయో దేశో మేల్లచ్చ దేశ స్తతఃపరః.'

-(2-23)

అని మనుస్మృతి చెప్పినటుల సహజముగా ఈ రాష్ట్రమున (గోదావరి లంకలు ఇత్యాది) కృష్ణ సార మృగము నంచరించుచున్నది. ఇప్పటికి యజనయాజనాలు ఈ గడ్డలో నిలిచియున్నవి.

కమక ఆంధ్రశబ్దము 'అంధన్' నుండి వచ్చిన దని యాహ! సోమమును నివేదనచేసి అన్నమును బొంది, మరల అంధన్=అన్నమును, రాతి=ఇతరులకు) ఇచ్చుచున్నాడు. ఇప్పటికి ఆంధ్రరాష్ట్రము ఆస్థానార్థయే!

—దేవరకొండ శేషగిరిరావు.

గ్రంథ విమర్శలు

రాగవైశాఖి : శృంగారలేఖాకావ్యం

[కర్త:—బోయి భీమన్న, ప్రాప్తి ప్రియము:—
పోతుకూచి ఏజన్సీ, 208, మ్యా బోయిగూడ,
సికింద్రాబాదు; వెల: పదిరూపాయలు.]

కావ్యమస్తు రమ్యము గావచ్చు. జగుప్పాకరము
గావచ్చు. ఉదారమయిన నేమి ? సీవమయిన నేమి ?
ప్రపన్నముగా మండవచ్చు. ఉగ్రముగా మండవచ్చు.
అది యెట్టిదయినప్పటికిని కవి ప్రతిభవే కావ్యము
రసవంతముగను. భావకుల హృదయమును రంజింప
జేయును. శాశ్వతముగా నిలుచునని ధనంజయుడు
ప్రవచించెను. ప్రతిభామూర్తియగు కవికి వస్తు
స్వీకారముపట్ల విధినిషేధములు లేవు. గ్రహించిన
యిత్యుత్తము నందేన్నైన సహచిత్తములున్నచో కవి
వానిని దస్పక పరిపాలించును. వాటినుండి నేటివఱకు
కవు లీలోపను ద్రొక్కుచునే యున్నారు.

కవి సర్వతంత్రస్వతంత్ర ప్రవృత్తిగలవాడు.
ఆతని సాహితీస్వరసాయ మిరిగితినే యుండవలయునని
శాసించునధికారము లోకమున వెవ్వరికిని లేదనమాట
నిజము. కవి సృష్టియందలి గుణగుణములను
పరామర్శించుట సహృదయులయిన పాఠకుల విధి.
సాహితీ ప్రపంచమున స్థితిగతి చింతనమునకు తావు
గలదు. పురస్కృతములకు చోటులేదు. స్వాధి
రుచినిబట్టి, స్వానుభవముబట్టి, ఆత్మప్రకృతిని
బట్టి కవి సృష్టియొనర్చును.

కవి స్వతంత్రుడుగావున, కావ్యసృష్టి తద్వి
వక్షా భీనముగు మున్నది. అత దేరసము నయినను అంగి
రసముగా వర్ణింపవచ్చును. అతని కథావస్తు
వేదియయినను గావచ్చును. నాయకుడెట్టి వాడయినను
గావచ్చును. ఏ ప్రక్రియయైన లెప్పగా నుండును ?
కావ్యము ఛందోబద్ధముగా నుండవలయునా ? కేవల
గద్యమయముగా నుండవలయునా ? చంపూపద్య
అవలంబింపజగినా ? ఈ ఛర్చలు చేయవలసినది కవి.

విమర్శకునకుగాని, పాఠకునకుగాని వానితో పనిలేదు.
ఇదియొక ప్రధాన సత్యము.

రసము లేనిమిడిగావచ్చు. తోమిడిగావచ్చు.
లేక యనంతములు గావచ్చు. వాని సంఖ్యమాట
యటుండనిండు. మనుష్య తత్త్వమునుబట్టి
చూచినచో శృంగార పీఠ కరుణ రసములు ముఖ్యరసము
లుగా భాసించును. ప్రాచీనులేమో శృంగారమే రసరాజ
మును తీర్చునిచ్చిరి. భవభూతి కరుణమే ప్రధానరసమని
యొకానొక నందర్భమున వక్కాణించెను. బోయి
భీమన్నగారు 'శృంగారమే రసం. రసమే శృంగారం' అని
భావించిరి— ప్రాచీనాలంకారికులవలె. ఈ కావ్యము
మొగమున 'శృంగార లేఖాకావ్యం' అని వ్రాయబడి
యున్నది. శృంగార శేఖరితో కూడిన కావ్యమని దాని
యర్థము. అట్టి శృంగారలేఖలు నూటయిరువదియై
దీకావ్యమున నున్నవి.

నాయకనాయకులు పరస్పరము ప్రాసీకొన్న
లేఖ లివి. ఈ లేఖలు సాధారణ లేఖలు గావు. జీవన
యాత్రలో నాయకుడు నిరాశాపాతుడై, ఆయాస
ముతో, అశాంతితో కుంగిపోయినప్పుడు, చూచినంత
టనే యాతని ప్రాణముల కూడట కల్పించు
అమృతకలశము లీ లేఖలు (పుట. 95). ఇవి 'ఎన్నో
ఎన్నో లజ్జా కణ్ణుల మనోజ్ఞ భావాలు — ఆనంద
వృద్ధులు—నిషీపాలైన మధుకలశాలు.' ఈ లేఖగత
విషయములు నాయకనాయకుల దైనందినానుభవము
యైనను శాస్త్రవమయినను, 'పార్వతాశ్రి విశ్వజివన
మాధుర్యాల' అని యనుకొనుటయు సాగినది. ఇక
నాయకనాయకులెట్టివారు? నాయకుడు రసబ్రహ్మ.
అతడు వాస్తవ సౌందర్య దర్శనమును కోరును. అతని
'శిర్పిలైలు ప్రసరింప అయోగమయంతోకి కాదు.
శాస్త్రసౌందర్యం మీదికి.' నాయక నాయకుని పాలిటి
'అవరోక్షాగ్రబాహు' అతని మనోవాక్పాదుములలో
వేదో యొకటి నాయకును అనుభవించుచునేయుండును.
జాయకుని 'ఒక్కవిఱువన్న ఒక్కమత్తుమాపు,
ఒక్కవల్రముద్దు' ఏనిలో నేదియైన నొకటి లభింప

నవో ప్రపంచమునే జయించికోనిరాగలనను ప్రగాఢ విశ్వాసము నాయకకు గలదు:

నాయక యాశాశవాజీ పచ్చికబయలులో తొలి పాతిగా నాయకునకు కానబడినది. అదియే సుముహూర్తమైనాని, తద్బలమున నాయకనాయకులు ఏక మనస్కులయిరి. అప్పటికే నాయకుడు నిగమశర్మయై యుండెను. అతడెంతమందినో చూచియుండెను. వారితో 'స్నేహము చేసియుండెను. 'అయా రిరంసువుల హంసోత్త రియాల మకరధ్వజాల మధురచ్ఛాయలో' మధువులు క్రోలేను. మైమఱచెను. 'స్నేహము, ప్రేమ, రాగము, వక్రీకృతి, పూజ-నమనమాధుర్యం మోహితులైన కామినుల ముద్దులతో కడుదృష్టమైన దీ దేహము నాది...' యని నాయకుడనును. ఇంతచేసినను అతని యన్నేషణ మీ నాయకకీఃకే. ఆకారణముగా, బాహ్య కర్మణము లేకపోయినను రెండు ఆత్మలు ఏకమై, పృథ్వీయులు ద్రవించి, శరీరము లొకటిగా నగుట కొలదిమంది విషయముతో మాత్రమే సంభవించు ననియు, ఆ కొలదిమందితో మనము గలమనియు నాయకుడు నాయకతో నొక లేఖలో పుష్కలముగా వ్రాసును. ఈ నాయకయే లభించియుండకపోయినచో, అమెను వెదకునపుడెదరదో స్త్రీలు మజలీ లయ్యెడి చాదో. ఆ రీతిగా మజలీ కాగిరిగిన మదిరాకులలో 'సీరి' యను నామె యొకటె. కాని పురస్కృత్యనకమున ఈ నాయక ప్రాప్తించినది. నాయకుని కామవిద్వేషము నకు పుష్టిచెప్పబడినది లోకము శాంతికి నిలయ మునది. నాయక కీ 'కలింగబాహ్మణుని' కామవిశ్వ రూపము తెలియును. అయినప్పటికీ 'ఎన్నెన్ని ఆత్మ వత్తులు ఇలా పూర్ణార్థము చేసుకోకపోతే - ఉదయ భాసుడై వెలుగలరు, లోకాన్ని వెలిగించగలరు అపారచం మీరు?' అనుచు సుదరదృష్టిని జూపినది. నాయకునకు కీవిశిష్టత్వవల్ల విడుమరలేదు. ఏకాంతము తీరిక దొరకనను నాయకను గూర్చియే తపస్సుచేయును.

నాయకపేరు వైశాఖి. అమెకు కుసుమో పాయనము సమర్పించుటాదిగా నాయకుని యనుభూతి యీ లేఖల కెక్కినది. నాయక వంపిన ప్రత్యుత్తరములు కలవన మున్నే విన్నవించితిని. నాయకను జూచి నప్పటినుండియు నాయకున కామె యొకటయే వరమ తత్వముగా ప్రకృతిచ్చాయగా రూపుకట్టినది. సత ఘ్నిన పదముగాని, ప్రకృతియును పదముగాని వేదాంత

మందలి పారిధాపిక పదములు గావు. కావనుటకు ఈ కావ్యమంతయు పాక్షియే. 'నెక్కు లేకుండా ప్రేమ సలింపదు శృంగారంగా' అను సిద్ధాంతమును చేపట్టిన వాడు గావున నాయకుడీ లేఖలలో - నాయకుడే యన నేల? నాయకయు - నగ్నకామపలనమును పుష్కలముగా పొందువలెనను. అటనట వాడిన వేదాంత పదములు కేవలము కామాచ్ఛాదనము కొఱకే. దేనిని జూచినచో లోకములో మఱిదేనిని జూడనక్కఱలేదో యా వరమసౌందర్యమే నీవనియు, సత్యశివసుందరములు నిజస్వరూపముతో నిన్ను జూచినప్పటినుండియు దర్శన మిచ్చునున్నవనియు నాయకుడు వెల్లడించిన మాట నిజమే. ఇట్టి మాటలు శుష్కపదములై, గ్రంథ మందంతట డట్లముగా నలముకొన్న తుచ్ఛ కామ పరల్లనములతో పోలుపొందికలు లేకయున్నవి.

నాయకదర్శనము ప్రాప్తించగనే నాయకునకు రాధాకృష్ణ భావన మొదలయినది. కామకులకు నాటి నుండి నేటిదనుక రాధాకృష్ణులు పరమాపుత్రైరి గదా! 'తొలిపాతిగా అల్లం తదారంభో వరస్పరం చూచుకోగానే, చిరకాలంగా విరహంతో కాలిపేతున్న వాళ్లనలె, ఒరిగిపోయాం ఒకరి ఒడిలో ఒకరం ఆత్మికంగా.' ఇది నాయకనాయకుల ప్రథమానుభవము. ఎంతోమంది నాయకుని జూచిరి. ఆయన కడకు వచ్చిరి. కూర్చుండిరి. ఆయన పృథ్వీనిను మీటిరి. కాని యంతకాముందెప్పుడును ఎవ్వరును ఆ పృథ్వీనిను 'రాగలలితంగా, లలితమధురంగా, మధురమోహనంగా' ఈ నాయకవలె మీటినవారు గారు. నాయకుడు పాటలు వ్రాయును. ఆ పాటలనిన నాయక కెంతయో ప్రీతి యుదయించును. 'మీ గురించి వినిఉన్నాను నేను. మీ పద్యాలు, పాటలు, ఎన్నో పాడిఉన్నాను నేను. అవి నాకు చక్కిలిగింతలు పెడతూఉండేవి. ఎవరో అజ్ఞాతప్రియ తమడు నాకోసం, నన్ను గురించి వ్రాసిఉన్నాడే. మీ దర్శనభాగ్యంకోసం ఉప్పొర్చు గొన్నానే ఉండేవి అవి.' అని యామె యనును. ఈ లేఖలలో పలు చోట్ల నాయకనాయకుల, యాదిమదినములనాటి భావములు ప్రపంచితము లయినవి. క్షణకాల వియోగము నహంవలెని చితగతి, నిర్వేదాది వ్యధిచారి భావములు, విరహాతాపములు, అభివరణములు, రహః కేళులు, సంభోగపర్యటనములు. తత్కాలానుభవ

జ్ఞానములు మొదలగునవన్నియు నమృద్ధిగా వర్ణింపబడినవి. సరస నల్లవములతోడి నన్నివేళముల కథనము సైతము కలదు. ఒకసారి వాయిక పూర్వ పద్యమునే పాడుదని నాయకుని కోరును. ఆ పద్యము వ్రాసిన కాగితమేమి? యని నాయకు డడుగును. నాయిక యాకాగితమును చచ్చులనడిమి చోటున దానును. దానికొకటకు పేసగులాట మొదలగును. ఏమయినదేమి? తుదకు నాయకుడా పద్యమును నచనమువలె చదువును. చిత్రకళా ప్రదర్శనము మాచు ఘట్టుమి ఇంకొకడు కలదు. నాయిక శ్రీశైలయాత్ర చేయు రంగము మఱిండు కలదు. నాయికా నాయకుల తిరుపతి యాత్రావర్ణనము కావ్యంతమున కలదు. వేంకటేశ్వరస్వామిని జూడగా వీరిరువురును స్వరుసలో నిలబడుదురు. ఒకకోతివచ్చి నాయకుని చేతిని గుంజును. ఆతని చేతియందలి నివేదన పాటము చినుగును. పటికబెల్లపు ముక్కలు మొదలయిన వానిని కోతి యెత్తుకొని పోయినది. ఆమోయనుచు నాయిక నాయకుని యుక్కున వ్రాలును. వరుసయందలివారు పకాలున నవ్వుదురు. నాయకుడేమనెనో వింటిరా? 'మన ఈ అనుకోని ఆలింగన సుఖం చూచి ఏద్రుక్కున్న వాళ్ళా ఉన్నారు ఆ క్యూలో. భగంతుని ఇచ్చకు ఎవరేదీ ఏం చెయ్యగలదు?' ఈ శ్లోలలో కొన్ని విలక్షణము లయినట్టివి. అభినరణము చేయగా భీరువయిన నాయికకు, కారణాంతరముల వలన రాజానిని నాయికకు, భంగ్యంతరముగా నాయకుడు దైర్ఘ్యము కల్గిన యుల్లించుచున్నాడా? అను శంకలను పాకుల మనస్సులలో జనింపజేయుటయే యాలేఖల విలక్షణత.

కోడెయన్ను పింపిళ్ళ గూయు స్త్రీపురుషులు ప్రణయ సుధాపాన గోష్ఠిలో పారవశ్యము చెందుచున్న పుడు లోకము మాచుచు మిన్నకుండదు. కులభేదము లతో, ఆచారవిషయాలతో, అనుయాద్యేషములతో మాగి క్రుంగిపోవు లోకము ప్రణయైక జీవులనుజూచి కన్నులలో నిప్పులు పోసికొనును. మన నాయికా నాయకులును లోక విష విక్షణములకు గుజియ్యిరి. ఆక్రోశింపిరి. ఆత్మీయులుగా నటించువారు నిందలు చేసిరి. నాయకుడు 'తస్మాత్ జగతి'యని నాయికను హెచ్చరించును. వీరికనేకులు వెయ్యురు కలరు. సీరి, శివరంజని, సిరోల్పల, మణిశిల, దూర్వలక్ష్మి

శులసి, విద్యావతమ్మ, వర్ష, రాంబాబు, మన్మథ మారి, దేవేంద్రయ్య మున్నగు వారందఱు నట్టివారే వీరి యంతరంగములను, జీవన విధానమును నాయకుడు బట్టబయలు చేయును. ఈ శృంగార శ్లోకాలలో కొవలసినంత సమకాలిక విమర్శ కలదు. 'సనాతనమైన ఆర్మధర్మాన్ని లెండుకోకుండా, అపజ్ఞాన దూషితమైన పాశ్చాత్యుల పాపసిద్ధాంతానికే దాసీహం చేస్తున్నారితా మనవాళ్ళు' అని నాయకు డొకచోట నుద్ఘటించును. ఉపసత్తులు చూడకుండ వ్రాసిన యిట్టి పలుకులు ఊకదంపుడు కోవకు చెందును. 'అశక్తుల, అజ్ఞానుల దుర్బలత్వం తప్ప మరేమీ కా దీనాడు కళారంగం' అని యనుచు నాయకుడు నాటక రచయితలపై, నాటకప్రయోగ్తులపై, నాటక విమర్శకులపై తీవ్రముగా అభిశంసనము చేయును. వారికి 'నాటకం ఒక సంపూర్ణ కళా సమామ్యాయం అన్న జ్ఞానం లేదు.' శాస్త్రప్రకారము చెప్పనలయు నన్నచో (నాయకునకు సనాతనమయిన ఆర్మధర్మము పట్ల మక్కువ యున్నదిగదా!) Drama అను అంగ పదమునకు సమావార్థముగల పదము రూపకము. నాటకమని అనగూడదు. రూపకము సామాన్య సంజ్ఞ. నాటకము ప్రత్యేక సంజ్ఞ. దశ రూపకములలో నాటకమొకటి. రూపక నాటక తారతమ్య జ్ఞానము నాయకునకు బొత్తిగా లేనట్లు న్నది. రూపకములో ఆదర్శవాదము ప్రధాన మనియు, అందువలననే కన్యాశుల్కము 'నాటకం' కాలేకపోయినదనియు, పసంతపేన (మృచ్ఛకతిక) 'నాటకం' కాగి నదనియు నాయకుని సిద్ధాంతము. ఆంధ్ర భృశ్య కావ్యరంగమున గల యనాచారముల నన్నిటిని ఆతడు వెల్లడించును. కళ కళాసమృద్ధికొఱకేగాని, యితరుల కొఱకుగాదు. అనగా కళ కళకొఱకునుగాదు. లోకము కొఱకును గాదు. ప్రతికల మోహిటములను, మతముల కళ్ళల మును భక్తుల ధూర్తత్వమును, సాహిత్యవరుల రాగ ద్వేషములను నాయకుడు చాటును. ఎంకి పాట వ్రాసిన నండురి సుబ్బారావునకు సమోవాకము లర్పించును.

ఈ నాలుగువందల నలువది పేజీల గ్రంథములో బోయి భీమన్నగారు ప్రవర్ధించిన జీవనతత్వమేమి? యనునది యొక ప్రశ్న. వారొక్కచోట ఈ జీవన తత్వమును ప్రకాశిం కివలారు గారు. ఆయా

లేఖలో సిద్ధాంత ప్రాయములయిన వాక్యము లొకొన్నిగలవు. అవి కేవలము వాయికా నాయకులు సందర్భవశముననే చెప్పినవి గావు. మఱి ఇగత్యములుగా ప్రతిపాదించబడినవి. వాని నన్నిటిని ఒకచో గుదిగుచ్చి చూచినచో ఈ కావ్యము ప్రతిపాదించు పరమార్థము తేటతెల్లమగును. ఆ పరమార్థ స్వరూప మిట్లుండును.

(స్త్రీ పూర్ణపురుషుని, పూర్ణపురుషుడు పూర్ణస్త్రీని నిరంతరము అన్వేషించుచుండుడు. ఈ యన్వేషణమునకు వివాహవ్యవస్థకు సంబంధము లేదు. అనగా స్త్రీ పురుషులు పరిపూర్ణ జీవులగుటకు వివాహము సాధనము కానక్కఱలేదు. ఇతడు పూర్ణ పురుషుడని స్త్రీ విశ్వసించినప్పుడు, ఈమె పూర్ణ స్త్రీయని పురుషుడు నమ్మినప్పుడు వారిరువురు వివాహబంధము లేకయే జీవించవచ్చునని యీ గ్రంథ కర్త యుద్దిప్రాయము. వివాహ వ్యవస్థయను దానియొక్క భద్రస్వరూప విహారచయిత కంతునట్టలేదు. ఈ శృంగార లేఖనానికి ఆ వ్యవస్థ ఎదురుచుక్క అదినరీ. మఱి స్త్రీ పురుషులు ఒకరి పరిపూర్ణ తత్త్వమును మఱొకరు గ్రహించుటెట్లు? వివాహము సాధనము గదాయె. పరస్పర సంబంధము వల్లనే స్త్రీ పురుషులు ఒకరి పరిపూర్ణ తత్త్వమును మఱొకరు గ్రహించుచున్నారు. ఆ సంబంధముయొక్క లక్షణ మేమి? అది స్నేహమా? కాదు. స్నేహమువల్ల స్త్రీ పురుషులు ఒకరినొకరు చక్కగా నర్థము చేసికొనగలరను సిద్ధాంత మీ కావ్యమున కానరాదు. ఈ కావ్యము నందలి కథానాయకుని పోకడను కనిపెట్టినచో, స్త్రీ పురుషుల పరస్పరసంబంధముయొక్క మూల తత్త్వ మేమిటో తెలియును. ఈ కావ్యనాయకునకు పలువురు పడుచులతో పాటుగలరు. ఆ స్త్రీ లందఱు ఆయన యన్వేషణముతో మఱిలీలు. వారెవఱు పూర్ణ స్త్రీలు గారు. వారు కేవలము ఇతని పొలిటికి భోగాంగవలు. తుదకు ఆకాళవాణి ప్రాంగణమున నాయిక సాక్షాత్కరించినది. ఆమె పూర్ణస్త్రీయని నాయకుడు భావించెను. ఈ భావనకు హేతు వేమి? చెప్పలేదు. పూర్వజన్మ బంధమా? జననాంతర సాప్రాదమా? అని గావు. మఱియేమి? కేవల కామము నాయకుడు నాయికను జూచి కామవశజ్ఞి ఆమెను

పూర్ణస్త్రీగా తలంచెను. కామకుల తత్త్వమే యిది. ఇది నిజముగానిచో ఈ శృంగారలేఖనాని యందలి శుద్ధకామ వర్ణనములకు అవకాశమే లేదు. నాయిక దివ్యసౌందర్యము గలది. అర్హ్యవంతిమే న యావనమే అందమనియు, 'దర్శన, స్పర్శన, అస్పాదన, ఆరాధన యోగ్యమైన అందమే అందం నిజంగా' అనియు ఆతని సిద్ధాంతము. అందుచేత కామమే స్త్రీ పురుషులకు పరస్పర పూర్ణ గుణ గ్రహణమునకు సాధనము. స్త్రీకి పరిపూర్ణకామసుఖ మిచ్చినవాడే ఆమె పొలిటి పూర్ణపురుషుడు. పురుషునకు సంపూర్ణకామసుఖ మిచ్చు స్త్రీయే, ఆతని పొలిటి పూర్ణస్త్రీ. కామమే ప్రధాన పురుషార్థమనువారి సిద్ధాంతము లివి. జీవిత యాత్రలో స్త్రీ పురుషులు తారసీల్చినవారిలో కామ సుఖము లనుభవించుచు దినములు గడపుచున్నచో, ఎప్పుడో యొకప్పుడు స్త్రీకి పూర్ణపురుషుడు, పూర్ణ స్త్రీకి పూర్ణపురుషుడు లభించక మానరని తాత్పర్యము. ఈ కావ్యమునందలి నాయికా నాయకుల ప్రవృత్తియే యీ తాత్పర్యమునకు సాక్షి. వివాహ వ్యవస్థ కేమాత్రము ఇటు చోటు లేదన్నమాట మఱవ రాదు.

మఱియొక సిద్ధాంత మీ కావ్యమున ప్రపంచించబడినది. ఈ నాయకునకు అమలిన శృంగార (Platonic love) మనినచో అనన్యము. 'అమలిన శృంగారభావంశారీరకబలహీనతలకుల కేవలభావ్య కులది. తాచెడ్డ కోతులువాళ్లు' అని నాయకుడు తలంచును. ఈ లోలయందలి శృంగారము దివ్యలోకములకు, భావ వాదమునకు (Idealism) సంబంధించినదిగాదు. అది యీ లోకమునకు, ఈ సంఘమునకు సంబంధించినదే. అందుచేత ఈ కావ్యములో శృంగారపర సంబంధముయిన వాస్తవిక చర్యలు గలవు. ఆ చర్యల తీరుతెన్ను లీ రీతిగా ముందును.

పురుషునిలోగల తత్త్వములు రెండు. మొదటిది ప్రేమ. రెండవది కామము. స్త్రీయందుమాత్ర మొక తత్త్వమే కలదు. అదియే ప్రేమ. ఆత్మకు కవిత యావద్దమును కల్పించినట్లుగా, శరీరమునకు 'సెక్సు' సుఖము నిచ్చును. 'సెక్సు' అనునది యొక కోరిక. అది శరీర నిష్ఠమయినట్టిది. 'సెక్సు'కంటె ఉత్తమమయిన మఱియొక తత్త్వ

మున్నది. అదియే ప్రేమ. ఆ ప్రేమయే స్త్రీ తత్త్వము గదా! ప్రేమ యనునది యొక యమ భూతి. అది ఆత్మనిష్ఠమయినట్టిది. స్త్రీకి సంబంధించినంతవఱకు ఆత్మ యనగా నేది? స్త్రీకి మనస్సనినను, హృదయమనినను, ఆత్మయనినను ఒక్కశరీరమే. స్త్రీకి ప్రత్యేకముగా ఆత్మయనునది లేదు. సమస్తమును ఆమె శరీరమే. ఇదియొక దోష భూయిష్టమయిన సిద్ధాంతము. పురుషునకు కామము, ప్రేమ యమ రెండు తత్త్వములు గలవన్న భిన్నముగాదు, స్త్రీకి ప్రేమయను ఒక తత్త్వమునే యంటగట్టిరి. ఆ ప్రేమ ఆత్మనిష్ఠమనిరి. మరి స్త్రీయొక్క ప్రేమ స్వరూప మెట్లుండును?

కామక్రీడ వ్యభిచారముగాదు. అది సుఖమునకు మార్గము. ఆనందబ్రహ్మమందెరమునకు ద్వారము. కామశక్తియే ప్రేమశక్తి. ప్రేమశక్తియే ఆత్మశక్తి. ఈ యాత్మశక్తి నీ రంగమునందయునను దిగ్విజయమును సాధింపగలదు. శరీర సంయోగము ఆత్మసంయోగముతో వర్ధనసంఘటయే పరమసుఖము. దీనివలన తేలిక సాంరాశిమిది. ప్రేమయనునది స్త్రీ తత్త్వమయినను, అది యాత్మనిష్ఠమయినను, ఆ ప్రేమశక్తి కామశక్తియొక్క లింగయే. కామము ప్రేమగా పరిణమించి, తుదకు ఆత్మశక్తియైనది. స్త్రీ తత్త్వమగు ప్రేమపైతము కామముయొక్క రూపాంతరమే. అనగా పురుషునకు కామము, ప్రేమయను తత్త్వము టండగా స్త్రీకి కేవలము కామమే తత్త్వముగా మున్నది. ఆమె పురుషుని కామత్పవ్లను దీర్చు లోగ వస్తువు. పురుషుని కామవాంఛలను నెఱవేర్చుటయే స్త్రీ సాధింపదగిన పురుషార్థము. అంతకంటె స్త్రీకి వేరొకవని లేదు. పురుషుడే యామె పొలికి వరమాత్మ. భీమన్నగారీ సిద్ధాంతము నీ క్రింది విధముగా ప్రతిపాదించిరి.

శరీర సంయోగము లేక, కేవల మానసిక ప్రేమతో ఆత్మ తృప్తిపడదు. శరీర పురుషయే ఆత్మ పురుష. శరీర తృప్తియే ఆత్మానందము. ఆ యాత్మానందమును ప్రసాదించిన పురుషుడే స్త్రీకి పరమాత్మ. ఆమె పరమాత్మయగు పురుషునియందే శాశ్వతముగా నైక్యమగును. తనను ప్రేమించు నొకపురుషునికి ఆత్మార్పణము చేసికొన్న స్త్రీయే ధన్యురాలు. అట్టి

స్త్రీయే యానందనిలయ. జీవన్ముక్తి. ఈ కావ్య నాయక 'ఆత్మతోపాటు శరీరాన్నికూడ' నాయకునితో 'కరగించి వేసుకొన్న' 'పరాత్పరతర.'

స్త్రీని ఆనందనిలయగా చేయుటకు పురుషుడు తప్పక నిత్యమై ధున క్రియాధర్మి కావలయును. నిత్యమై ధున క్రియాధర్మియగు పురుషుడు మహాశివునితో సమానుడు. 'మైధునమువల్ల మహాయోగియైనవాడు వాలో పమానుడగును. ఇందు పంశయములేదు' అని పరమశివుడే సిద్ధాంతికించెను. అదియునుగాక శృంగార లీలా సంగ్రామముతో విజయుడయిన పురుషునికంటె పరాజితయయిన స్త్రీయే యధికురాలు. స్త్రీ పురుషుని చేతిలో 'ఏంత చిత్తుగా ఓడిపోతే అంత ఆనందాది దేవత ఆవుతుంది.'

ప్రేమ, పరబ్రహ్మ మొదలగు పెద్ద పెద్ద మాటలు పుష్పపటికి మానవ జీవితములో వ్రాసిన పురుషార్థము కామమనియు, కామోపభోగమునలనే వారు జీవన్ముక్తి సాధింపగలరనియు ఈ కావ్యమున ప్రతిపాదించబడినది. 'స్త్రీని పురుషుడు, పురుషుణ్ణి స్త్రీ—ఆనందసుందరంగా అనుభవించడం ఒక కళ! అదే పరమకళ! ఈ కళాదర్శనమే భగవద్దర్శనం! ఈ పరమసుందర దర్శనయ్యాలే జీవితం—మనవంటి పూర్ణజీవజీవన శివసరస్వతులకు!'. ఈ ప్రతిపాదనయే ద్వితీయ సిద్ధాంతము. ప్రేమ కామమునకు పర్యాయపదమే. పంచేహములేదు. 'ఈ కామము సంపూర్ణముగా శారీరకము. ప్రేమతో కూడినప్పుడు అది యమృతమగును. ఆ యమృతమే శృంగారము. శృంగారము మనీషముగాదు అమరీనముగాదు. అదియొక ఆనందరసానుభూతి. ద్యౌద్వాతీత పరమస్థితి.' ఈ విధ

ఉపయోగకరమైన

సరికొత్త గ్రంథములు

వ్యవసాయము - ఫిషరీ - కోల్లు పెంపకం - ఆదాపులు - తోట విని - టాంబాకొ - వైద్యము - వివిధ సాంకేతిక విషయములపై గ్రంథములు గలవు. కేటలాగు ఉచితము.

ఇంగ్లీషులో వ్రాయండి :

N. K. PAUL & SONS,
P. B. No. 12202, Calcutta-5.

ముగ నాయకు డేమేమో చెప్పికోనిపోవును. ఈ మాటలు బూటకములు. ప్రేమ యనునది కామమునకు మాటుపేరుగా నున్నపుడు కామము ప్రేమతో కూడుట యేమి? కామము పురుషునిది. ప్రేమ స్త్రీ చేదుడును. ఆ స్త్రీ సంబంధమున ప్రేమయు కామము తప్ప మఱిండు కాదని ఋజువుచేసితిమి. పురుషుని కామము స్త్రీ కామముతో కూడినప్పుడు ఆమృత సాయమయిన శృంగారమగునని పైన చెప్పబడినది. స్త్రీ పురుషుల కామకళి విలాసము—శాస్త్రమునుబట్టిగాని, లోకమునుబట్టిగాని—శృంగారరసము గాదు. అది కేవలము జాంతవ ప్రవృత్తి. ఆ ప్రవృత్తియే ఈ కామ్యమనందంతట దట ముగా వ్యాపించినది. శృంగార రస మన నేమియో తరువాత వివరింతును.

ఈ రెండు సిద్ధాంతములనుండి మఱియొక సిద్ధాంతము పుట్టినది. ఈ తృతీయ సిద్ధాంతమును కూలంకషముగా తఱచి చూచినగాని యీ కామ్యము అందలి గుట్టు మట్టులు బయటపడవు. ఇందలి స్వనచనవ్యామృతములు వెల్లడికావు. శారీరక సంయోగమునకు ప్రేమకు సంబంధము లేదట! ఇదియొక కల్పనాట, ప్రేమకు శారీరక సంయోగమునకు సంబంధము లేనిచో ఈ గ్రంథముదేం విపులముగా శారీరక సంయోగవర్ణనములు చేయబడినవి? కావ్యార్థమేదయి యుండును? 'పరస్పరం ప్రేమించుకొని, కామించుకొని, విరూపాక్షులయిన స్త్రీ పురుషుల శరీర సంయోగమే సుఖం' అని యనవలసిన యక్కడ యేమి గల్గినది? ఈ శారీరక సంయోగమే యాత్మ సంయోగముతో వర్ణనసేంచునని చెప్పుట యెందులకు? స్వచ్ఛమైన ప్రేమకు శరీరముతో ననిలేదనియు, స్వేచ్ఛగా ఎవ్వరినైనను ఎంత మందినైనను ప్రేమించవచ్చుననియు ననుట లోకవంచనము మౌలికమే. అనలు అంతరార్థము వేఱు. ఆ యంతరార్థమేమి?

ఈ కామ్యనాయకుడు 'అవర శ్రీకృష్ణ వరమాత్మ'. అతడు ప్రవచించు వాక్యములు కామమయములు. స్త్రీ పూర్వపురుషుని, పూర్వ స్త్రీ పూర్వపురుషుని అన్వేషించునుగదా! 'ఈ సహజాన్వేషణకూ, వివాహవ్యవస్థకూ సంబంధం' లేదుగదా! 'ప్రేమించిన వాళ్లను పో' సద్దాంతం కదా నాది?' యని

ఘోషించి నాయకుడభిభాషించును. పురుషుడు నిజ జీవనయంత్రంతో ఎదురుపడిన స్త్రీతో ఎంతమందితో వైన కామాచారము నిర్వర్తించవచ్చును. ఒకవేళ పురుషునకు వివాహితయగు స్త్రీ యెదురుపడినచో నేమగును? 'జాత్యంకారాలు, కుటుంబగృహాలు, అస్తిహక్కులు, శారీరక నిర్బంధాలు, వైవాహిక విధి నిషేధాలు—ఇవన్ని కేవల లాకీకాలు. పెళ్లిపేరుతో శరీరం ఒక మగవాడి ఆస్థానంలోఉన్నా, ఆమె అత్త నిరంతరం ఎవడిలో రమిస్తూ ఉన్నదో—అలాడే ఆమె భర్త! అలాడే ఆమె కు గురువూ, భావంతుడూ, మోక్ష ప్రియమూ, అనందనిధి.' పాణిగృహీతి పాణిగృహీత(పాణి గృహీతాఽన్య యని భట్టాచారీ దీక్షితులు) యగుట దోషముగాదు. పెండ్లి చేసికొని, ఒక పురుషునకు భార్యయైన స్త్రీ తన మనస్సునకు నచ్చిన పరపురుషునితో కామకేళి చేయవచ్చును. అత్త పరపురుషునిపై ప్రాళినప్పుడు, శరీరమును మాత్రమోతానికి అర్పించుకుందనేం? కావుననే 'అత్తను ఇచ్చుకొన్న చోటనే శరీరాన్నికూడ ఇచ్చుకోవచ్చే ధర్మజ్యోతి ఇంకా ఎంత దూరంలో ఉన్నదో' యని యనుట సంభవించినది. ఈ విధముగా మగనాలు సామాన్యవలె నగుటతో విద్వార మేమియు లేదు.

ఇలాంటి ఈ రీతిగా జారిణియగుట సాధ్యమగును. విలయంగా ప్రేమకు ప్రేమ లభించి తీరును. అది యొప్పటికీ తీరని కోరికకాదు. స్త్రీకి ప్రేమించినవమ్మను లభింపక పోవుట యనునదిలేదు. 'మనం ప్రేమించిన వమ్మను తిరిగి మనల్ని ప్రేమించ గల్గితే—అది మనకు లభించిపోయింది.' ఒక పురుషుని వలుపురు స్త్రీలు వలచినచో అది యీ పురుషుని విశ్వప్రణయమునకు తార్కాణము. 'చాలామంది స్త్రీలు ఒకే పురుషుణ్ణి ప్రేమించివచ్చుచు, అందరూ పొంద గలుగుతారటల్లా' యని నాయకుని యభిప్రాయం వము. 'అందరూ ఏకకాలంలో భార్యలుగా ఎందుకు (అలాక గూడదో—తాము కోరుకొన్న అలాకతో?) యని వాయిక ప్రశ్న. ఇది పెండ్లి యయిన స్త్రీ వంపు.

ఇక వివాహితుడగు పురుషుడు వరస్త్రీ బాంధవ్యము కోరవచ్చునా? పెండ్లి చేసికొనినవాని భార్య, తన భర్త వరస్త్రీతో పాటు పెట్టుకొనుట కిచ్చ గింపదు. దానికి కారణము కామముగాదు. ప్రేమ

గాదు. తన భర్త సంపాదించిన యాస్తిలో మఱొక మదనతికి భాగ్యయుముడుట కామ కిష్టముగాదు. ఆస్తి సర్వము తనకే చెందెడి వీలున్నచో భార్య భర్త నేవిధముగను ప్రతిరోధింపదు. అందుచేత వివాహితు డగు పురుషుని యాస్తిలో వాటా కోరకుండ, స్వతంత్రముగా జీవింపుచు, నతనితో నే స్త్రీ యుంప నాకు పెట్టుకోవచ్చును.

స్త్రీ పురుషులు సమాజములో బ్రతుకు చున్నారు. సమాజమునకు కొన్నికట్టుబాటులు గలవు. స్త్రీ పురుషుల స్వేచ్ఛాకామాచారమునకు తగినట్లుగా సమాజము సంస్కరింపబడవలయునుగాని, వైతిక సూత్రములు, ధర్మసిద్ధాంతములు ప్రమాణము లనుకొనుచు బ్రతుకుట యనుచితము. నీతిపేరుతో, ధర్మముపేరుతో ప్రవక్తలు మున్నగువారు సంఘము పతనముగునట్లు చేసిరి.

'రాగవైశాఖి' కావ్యార్థమును, లేఖాగతాంశముల వాధారముగా చేసికొని, పెర్రెతిగా వివరింపవచ్చును. పురుషుడు ఎంతమంది స్త్రీలతోనైన రమింపవచ్చును. స్త్రీయు ఎంతమంది పురుషులతోనైన బజారంప వచ్చును. అట్లు చేయుటయే జీవన్ముక్తి. వివాహ వ్యవస్థ యొక కృత్రిమ నియమము. సంఘమునకు స్త్రీ పురుషుల యిచ్ఛంను నిరోధించు సధికారము లేదు. ఇది యా కావ్యార్థముయొక్క సారాంశము. ఈ సారాంశము బుద్ధివైభవమువలన జంతువులకంటె భిన్నుడగు మానవుడు మరల జంతు ప్రవృత్తితో వ్యవహరించుట యుత్తమధర్మమని చాటుచున్నది. ఆ ధర్మము నంగీకరింపని సజాతియులను, సంఘమును దూషించుచున్నది. సంఘ నియమములు వ్యక్తి సుఖమునకు ప్రతిబంధకములనుచు ఇంత పెద్దగ్రంథమును వ్రాసిన భీమన్నగారు మఱొక విషయమును మఱచిరి. వ్యక్తి, సంఘము వరపురము సామరస్యముతో నున్నపుడే శాంతి యుదయించును. వ్యష్టి (తీయపు) సమష్టి (తీయపునకు భిన్నముగాదు. వ్యక్తియు సంఘమునట్లు బాధ్యతతో నడుచుకొనవలెను. సంఘ నియమములు తనకు వనికిరావన్న వ్యక్తి, తన రాగద్వేషములనుబట్టి సంఘమును శాశించు సధికారము పొందుట కర్హుడుగాడు. వ్యక్తి

తన యిష్టము వచ్చినట్లు తాను నడుచుకొనవచ్చు. ఆ నడవడిక సంఘముతో అశాంతిని రెచ్చగొట్టి వచ్చుడు అతనిని సంఘమేమియు ననరాదు. ఇది యొక్కడి సిద్ధాంతము? వ్యక్తి చేయుచున్న పని సాంఘిక ధర్మమునకు వ్యతిరేకముగా మన్నచో, సంఘముతనిని శాసించును. శాసించునపుడు వివేకకూన్యుడగు వ్యక్తిలో ఆక్రోశముదయించును. అతడు పైశాచిక తాండవము చేయును. ఆ పైశాచిక తాండవముచేయు వ్యక్తి మన వృత్త్యును ప్రతిబింబించిన రచనము ఈ 'రాగవైశాఖి'.

మనుష్య జీవనములో కామము ప్రబలతత్త్వము. ఆ కామ ప్రకోపమును హద్దులలో నుంచుకొనవలయు నని మనుష్యుడవాదిగా ప్రయత్నించుచున్నాడు. ఆ ప్రయత్నముల చిహ్నములే కట్టుబాటులు. ఈ కట్టుబాటులు వాగిరిక జీవనము లక్షణములు. శివంకరములు. అట్టి కట్టుబాటులలో వివాహవ్యవస్థ ప్రధానము. వివాహము పవిత్రమయిన వ్యభిచారమని యానడించిన వారు లేకపోలేదు. అట్టి చూటలు చమత్కార జనకముగనే యుండును. ఆ వివాహవ్యవస్థను శిథిలము జేసి, తత్త్వానమున దేనిని నిర్బవలెను? స్వేచ్ఛా కామాచారమునే గాన? ఆ యాచారము ఆదిమ మానవు లెవలంబించినట్టిది. వివేకము పెరిగిన కొలది, దేశమునట్లు సంఘమునట్లు బాధ్యతకల మానవుడు తాచారమునకు తిరోడకము లిచ్చెను. వివాహ వ్యవస్థను దీర్చిదిద్దెను. ఆ వ్యవస్థలో శాలక్రమమున దోషములు పేరుకొన్నచో, వానిని తొలగింపవచ్చును. అట్లుగాకుండ ఆ వ్యవస్థనే విచ్ఛిన్నము చేయవలయుననుట యేల? దానిని గాదనుట యేల? అశాంతిదాయకమయిన స్త్రీ పురుషుల వ్యభిచారమునకు స్వేచ్ఛావినీతత లను రంగులనువూసి, దానినొక దివ్యపీఠమున నిలిపి చిలుకలకులను పల్లెవేయుచు ఈ కావ్యమును రచించుట తటస్థించినది. ఇది స్వచ్ఛమయిన సాహిత్య వ్యభిచారము.

ఈ కావ్యము శృంగారలేఖా కావ్యము! భీమన్నగారికి శృంగార రసమనగా నేమియో తెలియదు. కుచమర్దనములు, రాక్షస రతులు, చుంబన చపేటములు వర్ణించివంతమాత్రాన శృంగార రసము జ్ఞాపకము. అవి కామవర్ణనాంగములు మాత్రమే. శృంగార రసమన నేమియో పరిశీలింతుము.

లోకములో మనస్సునకు ప్రాణులయెడ పహజముగా అనురాగము కలుగుచుండును. ఇష్టము వీర్చుచుండును. ప్రేమ పుట్టును. స్నేహమావిర్భవించును. సౌహార్దము జనించును. ఆ యనురాగమునకే, ఆ యిష్టమునకే, ఆ ప్రేమకే, ఆ స్నేహమునకే, ఆ సౌహార్దమునకే ప్రీతి యనిపేరు. ప్రీతికి వర్యాయనదమే ప్రణయము. వ్యక్తుల నడుమనున్న పంజరము యొక్క గాఢత్వమునుబట్టి ఆ ప్రీతి వివిధనామములు పొందుచుండును. తల్లిదండ్రులకు బిడ్డలయెడ ప్రబల ప్రీతియున్నచో అది 'వాత్సల్య'మగును. మానవునకు భగవంతుని పట్ల దృఢప్రీతియున్నచో అది 'భక్తి'యగును. యువతీయువకులకు వరసృగము తీక్ష్ణప్రీతియున్నచో అది 'రతి'యను పేరు పొందును. ఉపాధివశమున పేరు లేనయినప్పటికీ, ఆత్మధికమయిన ప్రీతిగల వ్యక్తులు, మానసికముగనేకాక శారీరకముగా కూడ నైక్యమును భజింపగోరుదురు. వారి మనసులేకాదు శరీరములుకూడ వియోగమును పహించవు. అందు చేతనే మిత్రులు, మాదాశిశువులు కౌగిలించుకొందురు. ప్రీతి యనునది భార్యభర్తలలో మాదిరిగా తక్కిన తీవ్రలయందు సంపూర్ణ శారీరక సంయోగమును కలిగించునంతదూరముపోలేదు. ప్రీతి లేక ప్రేమ యిటు వంటిది కావుననే శాస్త్రకారులు రతిన 'వాయికానాయకుల సంయోగవృత్తి' యని నిర్వచించిరి. సంయోగమనగా కామసంతృప్తిగూడు. ఇక్కార్య మాత్రలు అనుభవించు దుర్భరతావము. శృంగార రసమునకు ఇట్టి రీతియే స్థాయిభావము. స్థాయిభావమనగా నేమి?

శ్రవ్యకావ్యమనందుగాని, దృశ్యకావ్యమనందుగాని వాయికానాయకులుండురుగదా! వారి చేష్టలను విన్నప్పుడు, కన్నుప్పుడు శ్రోతయొక్క హృదయమున, ద్రష్టయొక్క హృదయమున నొకవిధమైన వికారము లేక విక్రియ (Reaction) కలుగును. ఈ వికారమునకే ఈ విక్రియకే స్థాయిభావమనిపేరు. మనస్సు చైతన్యమున ఉత్తమ ప్రకృతి, అధమ ప్రకృతి యనునవి గలవు. ఆ వికారము మనస్సుని యధమ ప్రకృతిలో జనించి, క్రమక్రమముగా ఉత్తమ ప్రకృతికి వరుచించును. ఆ ప్రకృతియెలా విక్రియ బహుమోక్షావస్థలను ధరించును. ఆత్మతో నైక్య

మగును. వరమానంద మొనగును. వరమానంద మిచ్చునప్పటి ఆ భావరూపమునకే రసము అని పేరు. అధమ ప్రకృతిలో జనించిన వికారము శాకకవాసనలతో కూడియుండును. 'రతి'యను స్థాయికి సంబంధించినంతవఱకు కామము లోకకవాసన యగును. ఈ కామము క్షాంతిరమునగాని అచ్చమయిన రసమావిర్భవించదు. ఈ మాటలను శృంగార రసోత్పత్తి కన్వయించుకొందము.

శృంగార రస విషయమున, శ్రోతల ద్రష్టల యంతరంగమున కలుగు వికారము రతి గదా! అది కామవాసనతో కూడియుండును గదా! ఆ వాసన క్షుద్రముగదా! కవరపహేషణశక్తివల్ల ఆ కామ మాలిన్యము క్రమక్రమముగా క్షాంతిరమగును. కిందిన్నాలిన్యము పోవునరీకి రతియను స్థాయిభావము మానవుని యుత్తమ ప్రకృతి నవిమలమునకు చేల్లును. బహిరూప భేదములను పొందును. రసవరిణానూనూనగును. ఆ బహిరూపభేదములకే శాస్త్రములో వ్యధిచారిభావము లనిపేరు. స్థాయిభావము సముద్రము. ఈ వ్యధిచారి భావములు తరంగములు. ఈ వ్యధిచారి భావములయందు సైతము రజోమాతీన్య మొక కొంత యుండును. అదికూడ పోయినగాని స్థాయిభావమునకు శుద్ధసాత్త్వికత రాదు. ఆ సాత్త్వికతతో అది యవధరించు వానావిధరూపములే సాత్త్వికభావములు. ఒక పవీనవిమర్శకు డప్పట్లుగా నీరు క్రాగునపుడు పుట్టుబుడగలవంటి వ్యధిచారి భావములు. నీరు క్రాగిన పిదప అవిగియుగుటవంటిది సాత్త్వికభావము. ఈ సాత్త్వికభావ స్థితియందును రసములేదు. సాత్త్విక భావములు సైతము సమసిపోయి మానవుని చైతన్య మంతట కేవలభావమే యావరించినపుడు రసానందము కలుగును.

ఈ యంతర్వర్ధనము జరుగుచున్నట్లు మనకు తెలియదు. లోకోత్తరవర వా నిపుణుడగు కవి ప్రాసిన మొదటి పద్యమే మనలను వరమానందసముద్రమున లోలలాడించును. ఏ నైపుణ్యమును లేని కవులు భావమును వ్యధిచారితాస్థితికి కొనిపోయి, శ్రోతల ద్రష్టల మనసును అల్లకల్లోల మొనర్తురు.

'రాగవైశాఖి' శృంగారకావ్యముగదా! కవి పాతకులను రసవర్ధంతము నీసికొనిపోయినా? లేదు.

దానికి కారణమిది. అథమ ప్రకృతియందు కామ వాసనలతో జనించిన చిత్తవికారములే యీ కావ్యమున పుష్కలముగా వర్ణింపబడినవి. అట్టి చిత్తవికారములే పాశకులలో సైత ముద్దుర్దురుగును. అవి యుత్తమప్రకృతివలన సోలేవు. కేవలము, పాపభావమును వృద్ధిచారిభావస్థితివలన తీసికొనిపోయి పాశకుల మనస్సులను అల్లకల్లోలముననుదే యీ కావ్యము. ఇంక రసస్థితి యొక్కది?

ఇందలి తుదకామవర్ణనముల నొక కొన్ని చూపుదును. ఈ నాయకనాయకులు నిత్యము సంభోగమును గూర్చియే యాలోచింతురు. లేక సంభోగానుభవములను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొందురు. 'వా రెండు చేతులలో రెండు పీయూషభండాలు! వా పెదవులలో మఱొక సుధాకలశం! వా చుట్టూ మృగిరమబ్బులు! నా నిండా విశాఖమెరుపులు! మేరుశిఖరాలను నొక్కతే పొల్కిడలి మధనమై అమృతం ఉప్పొంగలి నాకేసం' ఇది నాయకుని భావన.. 'మీ సువర్ణగిరుల మధ్య లోయలో వస్తున్నది నీప్రేమ!' ఇది నాయికమాట. ఇటు పీయూషభండాలు, మేరువర్ణతాలు, సువర్ణగిరులు సర్వముల కునమానములు. ఉపమేయములు చెప్పకుండ భీమన్నగారు తప్పించుకొందురు. కాని ప్రకరణమునుబట్టి సర్వము నవగతము కాగలదు. స్వప్నప్రాయమయిన స్థితిని వర్ణించుచు నాయిక యీ రీతిగాననును. 'ఒక్కంతా నొవ్వులు, నొక్కులు, ఎర్రబడ్డ బుగ్గలు, నేతురు చిందుతున్న పెదవులు, మంటలు, జుర్రిన లేతముంజలవలె, అజ్ఞా—ఇవన్నీ ఇంత ప్రత్యక్షంగా, ఇంతమధురంగా బాధపెడుతూ ఉంటే ఇదంతా వట్టికల అని ఎలా అనుకోను!' నాయిక రాక్షస రతిని గోరు హస్తినీ జాతి స్త్రీ. నలువది రెండవ లేఖ కామప్రకోపముతో విడిచిపెట్టింది. 'శిఖరస్థాయిలో అబ్బా అనుకొని, ఇక ఎప్పటికీ వద్దు అనుకొని, జీవితం మొత్తానికి ఈ సుఖం ఒక్కటే చాలు అనుకొని, ఆనందంనుంచి తేరుకొని, అభినందనలు చెప్పకొని, అతిగినం చేసుకొని, అదుముకొని విడిపోయి—మరుక్షణంతోనే మళ్ళీ అదంతా కావాలని ఆరాటపడటం!' ఇది యీ లేఖలోని యొకభాగము. నాయిక యొక సినిమాకు వెళ్ళును. ఆ సినిమా చూచుచున్నప్పుడు నాయకుడు చేసిన చేష్ట గుర్తునకు

వచ్చును. ఆ చేష్ట యిట్లుండను. 'నిన్న మీరు చేసిన పని—ద్రాక్షదంబ్బోకాపై ఒలకడం—వృధాగా సోతున్నదని మీరు దానికి పెదవులు చేర్చడం—పెదవులమధ్య హేమగిరి శిఖరం మొనలు చిక్కుకోవడం—పొంగిన ఉప్పొహ సరంధంలో గాజపగిల నెత్తురు చిందడం—అప్పటి క్రిడలో నేను రాగజ్యోతినే కావడం—అన్నీ కనిపిస్తున్నై నాకు తెరమీద!' హేమగిరి శిఖరం మొనలగా చనుమొనలు. 'ఎంత నిండుగా ఉన్నై సవనీత కంకాలు! ఎంత తిరుక్కుగా ఉంది ద్రాక్షారసోస్పాదన! చాలు చాలు పగిలిపోతై కలకాలు! ఓహో! పాలనముద్రానినీ నిప్తు!' కలశములనగా సర్వములే. నూటారవ లేఖలో నాయిక చన్నులను ఆమె స్నేహితురాలు పట్టుకొని యదిమి 'లేత ముంజలుకనే'యని యనును. ఆ స్నేహితురాలు నాయకుడు చేసిన 'బృంగార చేష్టలకు అనవాళ్ళని తాననుకొనే' గుర్తులు ఎక్కడ కనిపిస్తే అక్కడ—తాకి చూస్తుంది వాకి చూస్తుంది. ఉమ్ముతుంది తూతూ అంటూ! ఆమెయు ఈ నాయకుని సంభోగమునే కోరుచున్నది. నాయిక 'హీనీ, ఆమె కోర్కె విదో తీర్చి పారయ్యకూడదా మీరు? మిమ్మల్ని యింత పిచ్చిగా కోరుతున్న స్త్రీ. కోర్కె తీరకుండానే వచ్చి పాతే పికావమై వీడిస్తుందో ఏమో ఆ తర్వాత' అని యనును. ఈ విధముగా ఏ కావ్యనాయిక వృద్ధిచారిపు సాధారణు చేయును? ఇది యీ లేఖలోని భావములకు మచ్చుతుక్కలు. నాయికా నాయికలు వ్రాసి కొన్న యీ లేఖలు వారి స్నేహితులు గూడ చదువుదురు. 'ఇంత పచ్చిగానా వ్రాసుకొంటారు లేఖలు?' అని వర్ష యను నామె యనును.

మరత వర్ణనము, కామభావ ప్రకటనము వివిధములుగవు. కాళిదాసు ఉమా సురత వర్ణనము చేసెను. క్షేత్రయ్య ముద్దుగునవారు శృంగార మయమయిన పదములు వ్రాసిరి. మఱి యివి జగన్నును కలిగింప వేం? ఇట్టి ప్రశ్నల కానందవర్ణనము సమాధాన మిచ్చెను. ఆ వర్ణనములు చదువునపుడు పాశకుల బుద్ధికి నల్లలాంతర ప్రచారము లేదు. అది రస పారవశ్యము సమర్థించుచున్నది. అనగా వర్ణనములు చదువునపుడు పాశకుడు వానితో తాదాత్మ్యము చెందును. లీనమయిన వానిబుద్ధి మఱొక చోటికి పోదు. అతండు తావ్యా ప్రపంచమును మఱుచును,

ఈ మఱియొక వల్ల అతని బుద్ధికి జాగుచ్చ కలుగదు. అంతా భావమే రాదు. కొరగా మా కవు లొ వర్ణనము లను తమ ప్రతిభాశక్తితో నుదాత్తముగా చేయుట. ఈ 'రాగనైశాఖి' చదువునప్పుడట్టి పారవశ్యము గలుగదు. భావము లుదాత్తములు గావు. మఱి నీచములు. పలము జాగుచ్చ కలుగుట. భీమన్నగారు ఏ మహా కావ్యార్థమును లక్ష్యముగాగొని మేరమీఱిన యీ కుదచర్యనములను, రాక్షస రతులను, సంభోగ స్పృతులను వర్ణించిరి? 'క్రీస్తు పురుషులు సంభోగసుఖము లనుభవించుచున్నారు. సంభోగము లోకమునకు తెలిసినదే. అట్టిది, యే మగవాడును తన స్త్రీయారాతితో నడి బజారులో సంభోగము చేయుటలేదు. నభ్యుత యనున దొకదాన్నిది. లౌకికముయిన నభ్యుత కావ్యవసంజనున బైతిక్యముగా అనఁబడును.

ఈ రీతిగా ఈ కావ్యము ప్రతిపాదించు జీవన విధానము మానవ నభ్యుత విరుద్ధమునట్టిది. కవి యగు భీమన్నగారు శృంగారసహృదయము చేయలేక పోయిరి. మహాకావ్యార్థమును మానిపంజాని పాదారణ కామవర్ణనము లిందు గలవు. కామమును శృంగారరస వర్ణయవదముగా సంభావించుటచే ఈ దుర్గతి వట్టి నది. అక్కడక్కడ తత్త్వశాస్త్రవదజాం మున్నంత మాత్రాన, ఆధ్యాత్మికానుభూతి వర్ణించినమాత్రాన ఏదో మహర్షి మిం దిమిడియున్నదను భావము కలుగదు. చివరకు కావ్యకళనుండి దూరమై, చిత్తవైకల్యమును, చలవిత్రుతను ప్రతిబింబించు రచనగా 'రాగనైశాఖి' మిగిలినది.

ఇందు ఏక్కువ లేఖలకు మొదట, చివర వద్యమో పాటయో యుండును. కవిగా రాకచో నిట్లుని నాయకునిదే ననిపించిరి. 'నా రచన లెల్ల బంగారువీరలే నీకు, వద్యాలే లంగాలు, పాటలే వోలేలు, భావాలే చోలేలు, ధ్వనులే యోవనశ్రీలు, నా పాపాతి దేవతా నుందరినె నీవు.' ఆ నాయకుని మాట లెల్లున్నను ఈ లేఖల లంగాలకు చోలేలకు దగ్గఱ మన్నవాని తత్త్వమును ప్రకటించుచున్నది. 'మానవు లలో తానొక్కడే గొప్పవాడి ననుకొనేవాడు వరకు అల్లుడు వట్టివన్నగం' అని నాయకుని సూక్తి. కాని అతడు మృగదళను దాటినవాడుగాడు. 'ప్రేమ అవేది కామవాంఛకు వర్ణయవదంగా వినబడుతున్నది నేడు.

అందుకే దానిపట్ల ఉన్న గౌరవంహీగా, అనన్యం ఏర్పడింది నాకు' అని నాయక వలుకును. కాని పాకకుడు సైత మామెరు గొరనింపలేదు. ఆమెపట్ల వినగింపు పెంపకోమను. వాయిక మాటలు 'ఒజ్జం పుచ్చకాయ' లోకోక్తిని తలపించును.

ఒకానొకప్పుడు అక్కిరాజు ఉమాకాంతముగారు నవీన కవిత్వమునందలి 'పులముడు'ను లెప్పగా వెలువరించిరి. అట్టి పులుముడు 'రాగనైశాఖి'లో అధికముగా నున్నది. భావపుష్పతలేని పులుముడు నమానములలో, సిద్ధాంత ప్రాయములయిన వాక్యములలో, వర్ణనములలో గోచరించును. చూడుడు 'పలు భాషలలోని రమణీయ వదనాలన్నంతా శృంగార రసంతో ముద్దచేసిన ముద్దుగులాదిని నీవు.' 'నీవు నవా తన జీవన ధర్మధారపు వాలో! నా చుట్టూగల ఈ సౌందర్య విలసనం అంతా—సిద్ధాంతపాత వినిర్గత సుధా తుషార లీలా వికసనమే.' 'ఏ ఇచ్చా చాలిత నాద వ్వర కల్పనలమో మనం—ఈ విశ్వవిజృంభణ' 'రసం రసాన్ని పొందినప్పుడే ఆనందం' 'శృంగారస్పర్శ లేనిదే రసంకాదు'. ఈవిధముగా వెన్ని యుదాహరణములైన న చూపిన వచ్చును. 'శ్రీషలు, సర్కసుఫీట్లు, నమా సాలు, కబ్బిరింధాలు, నీతిబోధలు, నివాదాలు అడంబ రంగా ప్రదర్శిస్తూ—కేవలం పాండిత్య ప్రకర్షణకొనం ఉద్దగ్ధంబాలు వ్రాపే రింగుమాన్దర్శ జాతిలో చేరకుండ తప్పించుకోలేకపోయిరి భీమన్నగారు. పులు ముడుగల పై వాక్యముల కర్మమేమి? శృంగారవీర కరుణములను గూర్చి భీమన్నగారు 155 పుటలో చెప్పినదానినే మరల 305 పుటలో చెప్పిరి.

Andre Maurois అనురచయిత 'To the Fair unknown' అను గ్రంథమును రచించెను. అదియు లేఖా గుప్తమే. ఆ రచనా ప్రణాళిక 'రాగనైశాఖి' లో కలదు. అందు జీవితమును చక్కదిద్దు కొనుటకు వలసిన వివేకము సోపాహరణముగా వర్ణింపబడినది. భీమన్నగారి కావ్యము జీవనభ్రష్టతను చూపుచున్నది. 'అంతరాత్మ సెచ్చరి కను కూడ విక దూకుతారు బురదలోకి' కొందరు. 'ఇదంతా నా బంహీనత! కామప్రాబల్యం! ప్రేమ స్థాయికి పెరగలేదు నేను' అని నాయకుడొకచోట ననును. ఆ లక్షణములు వాయుకునివా?

—నాగశ్శ గుర్రప్రసాదరావు.

పు థ్యీ భా గ వ త ము

[పుథ్యీభాగవతము (పుథ్యీరాజ ప్రబంధము); రచయిత: విద్వాన్ బీర్పిడి ప్రసన్న, ప్రతులకు: బి. కృపారదాన కవి; మొదల: గుంటూరుజిల్లా; 143 పేజీలు వెల: రూ 2-50.]

ప్రబంధ రచన అంతరించినది దనటానికి వీలే కుండ, అధునికకాలంలోనూ ఒకటి, అలా ప్రబంధములు వెలువడి పూర్వప్రబంధాలకు దీటుగా వలచి, అజరామరమైన కీర్తిని పొందుతున్నాయి. పూర్వకాలంలోని ఇతివృత్తాన్ని స్వీకరించాలనే పూర్వకపుల భావాన్ని గొరవించి, అష్టాదశ వర్ణనలతో పెంపొందించి, నవరసాలనూ విర్రుపించి సర్వాంగమందరమైన ప్రబంధాన్ని రచించాలనే తలంపుతో నేటి కవులు ప్రబంధ నిర్మాణానికి పూనుకుంటున్నారు. ప్రతిభాశాలురైన మధువాపతుల, గడియారం, దుర్భాక ప్రభృతులు ఆంధ్రపురాణము; శివభారతము; రాజా ప్రతాపసింహచరిత్ర వంటి ప్రథమశ్రేణి ప్రబంధాలను రచించి కీర్తిని గడించారు. వసుచరిత్ర యెన్ని పిల్లల్ని పెట్టినా అధునిక కవులు వ్యామోహంతో మరికొన్ని వసుచరిత్రలు రచించకుండా స్వీయమైన ప్రతిభతో చారిత్రిక, సామాజికీకృత్యాలను పైతం గైకొని ప్రబంధరచనను కొనసాగిస్తున్నారు. చారిత్ర శేతి వృత్తానికి తగుమాత్రమైన మార్పులుచేస్తూ, సంప్రదాయాన్ని శిరసావహించి విద్వాన్ బీర్పిడి ప్రసన్న గారు రాజ చరిత్రకు, భాగవతశీరోపంతో సామ్యాన్ని కల్పించి పుథ్యీభాగవతాన్ని వెలయించారు.

పుథ్యీభాగవతం షష్టస్తంధాల విశిష్ట ప్రబంధం. పూర్వకపుల కవినవయాలను శిరసావహిస్తూనే, అలంకారాలతో ప్రబంధాన్ని ఆంకరిస్తూనే, వీరై నంత వ్యాకరణ సమృతంగా రచన కొనసాగించి, కథాగతిని కుంబువడదీయకుండా, వర్ణనల వ్యామోహంతో కథను విస్మరించకుండా, ప్రబంధకపుల అతి వేరిమైన శృంగారాన్ని మోతాదులోనే గ్రహించి, కొన్ని నూత్నకల్పనలతో ప్రబంధకవ్యకు మరొక నూతనాభరణాన్ని దేకూర్చారు. ప్రబంధకవ్య కిప్పుడున్న నగలే బరువని నూతనమైన సాగులు దిద్ది తీరుస్తున్న కపుల మార్గం యీ కవికి రుచించదు.

ఈ కవి పత్నంప్రదాయాను సాటించటంలో నిష్ఠ గలవాడు. తన కృతిలో ప్రతి అశ్వాసంతంలోనూ షష్ట్యంత రచనగూడ కొనసాగించినాడు. అన్నింటికన్న విశిష్టమైన అంశం 'కవితామూల' కథా ప్రపూర్ణ శ్రీ విశ్వనాథ పత్ననారాయణగారికి యీ కృతిని అంకితమిచ్చటం. సుదీర్ఘమైన కృతీస్కంధంలో కవి శ్రీ బీర్పిడి ప్రసన్న విశ్వనాథ వంశ పృతాన్ని, విశ్వనాథవారి కవితా వైశిష్ట్యాన్ని నేనేళ్ల కొని యాడారు. విశ్వనాథ పితృసాదులు కీ. శే. శోభనాద్రి గారి దాతృత్వాన్ని చక్కని సీసంలో ప్రస్తుతించారు. దాతృత్వ ఫలితంగా శ్రీ విశ్వనాథ వంశము 'అకుల దృఢియించి మోడయిన దొప్పుమీరుహ' మట్టు లెంతయో యలెమె సదృశ: కీసలయంబు చిగుర్చ విమాత్తు శోభలన్' అని వర్ణించుట విమాత్వము; అర్థవంతము; అనాదకరము. చరిత్ర వణకే దరిద్రునికి తనమీదనున్న వస్త్రం దానంగా ఇచ్చిన సుకృతాత్ముడు శ్రీ శోభనాద్రి.

శ్రీ విశ్వనాథవారి కవితా వైశిష్ట్యాన్ని కొని యాడుతూ శ్రీ ప్రసన్నకవి,

పదవదమ్మున సాహితీ పథములందు నన్యయా? తిక్కనా? పోతనా యుటనెడి విభ్రమమున దర్శనమిచ్చు విశ్వనాథ పత్ననారాయణ నుకుచి చక్రవర్తి. యని వర్ణించారు. కాని యీ ఊహ సరియైనది కాదు. శ్రీ విశ్వనాథవారి పదములు నన్నయ తిక్కన పోతనలను తలపించవు అట్లు తలపించుటకాయన అభినవ నన్నయ, అభినవతిక్కన, అభినవపోతన కాదు. వీరందరి కంటె విలక్షణమైన కైలి శ్రీ విశ్వనాథవారిది. ముమ్మందు అభినవ విశ్వనాథకపులే వెలయవచ్చు నేమో! శ్రీ విశ్వనాథవారికి విమతమునకు చెందిన కవి యైనా ఏకులానికి చెందిన కవియైనా సమానమైన యాశరమే కలదని పేర్కొన్నారు. అట్లుంటు ముదాచూమే. కాని 'ఒకవచనకవి కృతికున్ శుభి వెలార్చె' దెలుగున పీరియంత తొలకరించయని పలికినపద్యంలో కవి వినయాన్ని నెకటించినట్లు గాక తనను తాను కించపరచుకొని మరెవరరు కపులను కించపఱచి నట్లెన్నవది. కులాలనుతొల కుమ్ములాటలకు ఆచస్త్రత వస్తుతులలో చోటిచ్చి విశ్వనాథవారిని 'బ్రాహ్మణ

గజగ ను తింపటం నహించదగినదిగా లేదు. శ్రీ విశ్వనాథరా కృతులను పేరుపేరుగా వివరిస్తూ, వైశిష్ట్యస్థి వెల్లడించిన ప్రతిపద్యమూ వాక ఆణిముత్యమే.

కృతిస్కంధంలో పాకహృదయాన్ని చూడ గ్లానే మరొక అంశం: అకాలమృత్యువు వాతబడి, కవిగా పేర్కొంచకముందే రాలిపోయిన తన సోదరుడు విజయదత్తుడై విలసిల్లిన తీరు. హృదయవిదారకంగా

‘మెడదురా యా మెడదులేని వృష్టికర్త

మన కుటుంబాహ్వాన గయితలమునంగ మలచి

తెనుగుగడ్డను సిరియంత గజగభీక

జీవితముల వ్యధలకు జేసినాడు?’ అని ఆక్రో

శించటం పాకకులందరికీ కన్నీళ్లు తెప్పిస్తుంది. విజయదత్తు భౌతికదేహం వంశభూతాలలో బిక్కు కావటాన్ని కవి సీనపద్యంలో మశోజ్ఞంగా వర్ణించారు. కావ్యంలో రసవద్దటాల్ని పోకయెత్తుకాగా, కృతి స్కంధంలోని యీ పుట్టుమొక యెత్తు.

కావ్యసౌందర్యాన్ని విశదీకరిస్తూ శ్రీ దివాకర్లు, శ్రీ మద్బలవల్లిగారి సీతీకలు ముంజేతి కంకణాల వలె వెలుగు లినుతున్నాయి. కావ్యంలోని అందచందాలను, నలువిధాలుగా వివరించి ఉదాహరించి సర్వస్వమును వెలయించారు శ్రీ మద్బలవల్లి నత్కవారాయణశాస్త్రి.

ప్రశస్తిరాజ చరిత్రకు భాగవతంతో పామ్యని నమకూర్చటం సాహసంతో కూడుకొన్నవని. రుక్మిణి దేవికి సంయుక్తకు సోలిక లుండటం నహజంకావి, శ్రీకృష్ణుని ప్రవృత్తికి, పృథ్వీరాజ మనస్తత్వానికి సోలిక లున్నాయనటం సరికాదు. ప్రణయ సంబంధ మైన విషయాల్లో మరి వ్యత్యాసం కన్పిస్తుంది. పెగా యీ కావ్యవాయకుడైన పృథ్వీరాజ.

‘ఏకపక్షిప్రతుడు రానువేశ్వరుండు
మా ప్రసర్తనా ప్రధితకు మార్గదర్శి
వలరువలదప్పు జైత్రవంశాధిపేయు
కావినీకీ భాను! వాసికాభండనంబు.’

అని పలికి, సంయుక్త చెలికత్తె తనను పరీక్షించేటందుకువచ్చి, మోహాన్ని నటించగా శ్రోసిస్తున్న తాడ. చారిత్రక సత్యమిందుకు భిన్నంగా ‘పృథ్వీరాజ రాజోపాధి హిందీ గ్రంథాలవలన పృథ్వీరాజకు

మువ్వరు భార్య లున్నట్లు తెలుస్తున్నది. చారిత్రక ప్రబంధాలను రచిస్తున్నప్పుడు కల్పనలుచేసినా, వాస్తవాన్ని మధ్యస్థులు మందిరికాదు. పృథ్వీరాజ ఏకపక్షి ప్రతుడని కవిగారి మతాన్ని అంగీకరిస్తే శ్రీకృష్ణుని ప్రవృత్తితో పృథ్వీరాజను పోల్చటం మరి అసంబంధంగా ఉంటుంది. భాగవత కథతో జోడించటానికి ఏలుగాఉండే పద్యంచూస్తే సంబంధ మెంతమాత్రమో బోధపడుతుంది, ఆ పద్యమిది.

‘నీ దేహంబునలుట్టి నీకు వ్యధగా

నీ దాయ నర్పించు ప్రహ్లాదన్నన్నజ్ఞమించి

మద్యధన సౌఖ్యాకాంక్షివై

తొంటిని యోదాసీన్యము

నీ హిరణ్యకశిపు వ్యాపారమరేమాని న

మౌద్ధాంతంబగు మాత్తుభాగవతమున్

బోల్పించి బుల్పించుమా’

పైపద్యంలో కవికి భాగవతకవితపై గల మిక్కిలు మైన అభిమానం, పృథ్వీరాజ చరిత్రకు భాగవతాన్ని ముడిపెట్టిపట్టుగా తోస్తుంది. కావ్యంలో జాచిత్య నిర్వహణపట్ల తగినంత శ్రద్ధ కన్పించదు. ఉదాహరణకు మునివేషంలోవచ్చిన చెలికత్తెను గుర్తించలేక, పృథ్వీరాజు గూర్చి చెల్లిస్తున్న సంయుక్తమౌమల మాహాత్మ్యాన్ని ఉగ్గడిస్తూ, తన జేనిపై వలపు నూని పర్యవకు తెలియనిది కాదుగా! యనిచెప్పి ‘గుడిని మ్రొగెడువారి కప్పడ మదెంత?’ అని యంటుంది. పైవాక్యం మునిని హేళన చేస్తున్నట్లుంటుందే గాని గౌరవించిన విధంగా ఉండదు. మునివేషాన్ని తొలగించిన తరువాతగదా సంయుక్తకు ముని తన చెలికత్తెయేనని తెలియుట. ఇట్టివి దోషలేఖలే కావచ్చు. కాని జాచిత్య నిర్వహణలో తగు జాగరూకత అవసరం.

చక్కని తెలుగు పదాలను సంస్కృతీకరించి చాటికి గొప్పదనాన్ని అపొందిన బూసుకోవటం అవసరమైన విషయం. కాకపోతే ‘రామాయణ కల్ప వృక్షము’ అనే మాటను ‘రామాయణ సురభూమి రుచిము’ అనటమూ, ‘వేయిపడగలు’ అనే గ్రంథాన్ని ‘సహస్రపాణి’ సంస్కృతీకరించటమూ ఏమి సరిబు? ఈ వ్యామోహం ఎన్నో అనర్థాలను తెచ్చిపెడుతుంది. ఉదాహరణకు ‘కల్పకాయలు కాచినవి’ అనే మాటల లోని ‘అర్థమాపరి’ ‘నేతములు ఫలముల్పాచినవి’

అంటే రాదుగదా! శ్రీ ప్రపన్నకవి సంస్కృతికరించిన పదాలు పై జెప్పినంత ప్రమాదాన్ని కలుగజేయక పోయినా, వాటి నవలు సంస్కృతికరించినవి అవసరమే ముంది? ఈవిధమైన పెదమార్గాన్ని కవి అనుసరించ రాదనే సహృదయుల విప్లవం.

వృత్తిరాజు ఘోరీని వధించిన దృశ్యం రసోత్పత్తిని కలిగించి పాఠకుల హృదయాల్ని ఆకట్టుకొంటుంది. 'చందగనయట్టి శ్రుతువు తనచేత, జిక్కినపుడు పానగమేలుచేసి పామ్మనుట చాలు'ననే సూక్తి అవశ్యమూ అవలంబదగినదే. కాని కుటిలాత్ముడైన ఘోరీ పెక్కుమారులు తనచేతనే జిక్కినా చంపక వధలివేయటం మానవునిగా వృత్తిరాజు విలువను పెంచుతుండేగాని, రాజనీతిజ్ఞునిగా వృత్తిరాజుకు మచ్చనే కొనితెస్తుంది. ఈ విషయంలో కవిగారికి స్పష్టమైన ఆధిప్తయం యీ కావ్యంలో కన్పించదు. వృత్తిరాజు ఘోరీని విడిచివుచ్చటమే ఉత్తమమైన రాజనీతిగా కవిగారు భావించుకొన్నారేమో తెలియదు. వృత్తిరాజునకు కవిమిత్రుడైన చాందభట్టు సహాయం మరుసలేనిది. అతడే పాత్రకు కవిగారు న్యాయం చేశారనినా రనిపిస్తున్నది. వృత్తిరాజు, సంయుక్తల విరహంలో కవి ప్రబంధోచితమైన శైలినే అనుసరించారు. జాతీయాలు, నామధులు, సామెతలలోనే గాని భావకత్వంలో నూతనత్వంలేదు. నూతనత్వాన్ని వారధిపించారనీ తోచదు.

'కృతజ్ఞత'లను తెలియజేస్తూ 'వినుకొండపురీసు తల్లి శిఖరిని హారమందు ధనశముగానిచ్చి పెల్లగ గుమారించు జీసపు బొండుమల్లియులు'గా పలువురు కవులను పేర్కొని, వినుకొండకే చెందిన 'నవయుగ కవి చక్రవర్తి' జాషువా కవిని వధలివేయటం విమర్శయాన్ని కలిగిస్తుంది. మఱివిపోయారో కావాలనే వధలివేశారోగాని 'వినుకొండ'కు చెందిన కవులను గుఱించి చెప్పే సమయంలో జాషువాకవిని పేర్కొనటం న్యాయం.

కాంతిరేఖలు

[కాంతిరేఖలు (కవితలు). కవి: జగత్ వాణ్. ప్రచురణ: సమతా ప్రచురణలు, విశాఖపట్టణము. 68 పేజీలు: మూల్యం: రూ 1.-50. ప్రతులకు:

ఎ. జగన్నాథరావు C% ఎ. యస్. రావునాయుడు, లోపిడు లక్ష్మీపురము: భామారుహిస్తు (via) పాలకొండ: శ్రీకాకుళముజిల్లా.]

చందమ్మ సంతకం గా మారినది, ఆ సంతకంను విడల్చి స్వేచ్ఛావధంలో కవితల్ని నడిపిస్తున్నవారు గూడ ఏదో వాక రీతికో, రయకో కట్టుబడి, నాళక్లు తోచిన క్రమాన్ని యెన్నుకుంటున్నారు. విశృంఖలంగా కవితల్ని వెలువరించిగూడ గుండెకు వట్టేవిధంగా, 'కానరాకే కదలిపోయేవిధంగా' కవితనం చెప్పగలిగినవాళ్ళూ ఉన్నారు. ప్రతిభావంతులైన ఆధునిక కవులు పెక్కురు, బంధాలని అనుకొని కావ్యసౌందర్యాన్ని యిసుమడింపజేసే యెన్నో అలంకారాలను (తోసీరాజని, క్షుద్రమైనవీ, అల్పమైనవి జాగ్రత్త కలిగించేవి అయిన ఉపమానా లేన్నింటినీ తమ భావనా బలానికి అలంకారంగా తెచ్చుకొంటున్నారు. ఏమయినా పాఠకుని అభిరుచిమూతం గీతి మార్పుర్యాన్ని అందించే కవితను స్వీకరించినంత ఆసక్తితో, తద్విరుద్ధమైన కవితల్ని ఆదరించటంలేదు. అవిధంగానే విశృంఖలంగానే పవనమూ, గీతమూ కాని పద్యతీత ప్రాసనా ఆదరాన్ని పొందిన కవులున్నారుంటే వారు మిక్కిలి ప్రతిభావంతులు. శాసించటమనికాదుగాని వారు కూడ వారి వారి కవితలోదిగేరితేనే గీతాన్ని యెంచుకుంటే మరింత బాగుంటుందేమో! ఏమీ చెప్పటమన్న దేశం ముఖ్యమో వీలొచ్చేమో చెప్పటమన్నదిగూడ అంత ముఖ్యం గదా!

కవితనం వెలుపడటానికి భావనాసమాధి అత్యవసరమని అన్నికాలాల్లోనూ అంగీకరింపబడుతున్న సత్యం. ప్రతిచిన్ననమస్య కవిని కదలించవచ్చు. అంత మౌనంతోనే కవి కావ్యరసనకు పూనుకొడు. ఋషియైన కవి భావనా సమాధిలోనే కవితనం చెప్పగలడు. మఱి పేడంది రేపుపోయే సమస్యలు, కేవలం వార్తల ప్రాముఖ్యం మూతమే ఉన్న సమస్యలపై గూడ కవితల్ని వెలుపుతున్నారు కొందరు. వీళ్ళను 'జర్నలిస్టు కవులు' అనాలేమో! వారి నలా ప్రాయకూడదని నమాజ మెప్పుడూ శాసించలేదు, శాసించదుకూడ. కాలమే వాటికి జవాబు చెప్పుతుంది. ప్రతిభ ఉంటే అతిచిన్ననమస్య విశ్వరూపం దాల్చి, విశ్వజనీనమై, ఎల్లకాలాలకూ నిలుస్తుంది. ప్రతిభలేని రచనలు

పిత వార్తావృత్తికల విలువనే పొందుతాయి.

ఈ కవితాఖండికలలో గీతి మాధుర్యంతోని గీతా లెన్నో ఉన్నాయి. ప్రతిభావంతంగా రాజకీయ సమస్యలలో తీర్పు చెప్పగలిగిన మేటి ఈ కవి అని కొన్ని కవితలు చాటి చెప్పగలవు.

‘మంచివెడ్డలు’, ‘పారిపోతున్న దేవుడు’ అన్న రెండు రచన లీ కావ్యంలో విశిష్టమైనవి. ‘మంచి వెడ్డలు’ అనే రచనలో

‘జన్మతః యే మానవుడు
దుర్మార్గుడు కానేకాడు
జాతిపలన యే మనిషైనా
నీతివరుడు కావణోడు’ అని మానవ నైజ
స్వరూపాన్ని దర్శింపజేసి

‘మంచివాడు మానవుడైతే
మారణాయుధాలు యెందుకు?

చెడ్డవాడు మానవుడైతే
కాంతికోరకు యాతనెందుకు? అని ప్రశ్నిస్తారు.
‘పారిపోతున్న దేవుడు’ అనే గీతంలో లోకంలో

అన్యాయవరులు దేవునిపేరిట మోసాలుచేస్తూ దేవుణ్ణి గర్భ గుడిలో బంధించామనుకోగా ‘పారిపోతున్న దేవుడు’ లోకంపై కాన్ని ఏ కరువు పెడతాడు. మూఢభక్తులు భ్రుకుట ముడిచినా చివరటా చదివాక కవి చిత్త శుద్ధిని మెచ్చుకోకపోరు. ‘తియ్యనిరేవు’; ‘సర్వజ్ఞాడు’; ‘తీరికలేనివాడు’ అనే గేయాలు పాశకులు తీరికుంటే చదవదగినది. ఏమంటే గేయమంతా సామాన్యంగానే వడిచి చివర్న చురుక్కుమంటూ నూత్ని వెలువడి విస్మయాన్ని కలిగిస్తుంది యీ గీతాలలో. ‘సందే శము’ అనే గేయం ‘దేశచరిత్రలు’ అనే శ్రీ శ్రీ గేయానికి అనుకరణ. అష్టకరణ శైలిలోగాని భావంలో కాదు; కాదు గమననే

‘ఏ పార్తి రాజ్య మేలినా
యేమున్నది గర్వకారణం’ అనగలిగారు. అధార్మి, మెజార్మి అంటూ కొన్ని ఇంగ్లీషు పదాలు సహజంగా గించారు. తన్వనిసరయినచోటతన్వ తూగుకోసం ఆ పదాలను వాడటం వెగటు పుట్టిస్తుంది. ‘కర్తవ్యము’ అనే గీతంలో కవి కర్తవ్యాన్ని విరేక్షిస్తూ

‘రచయితగా నమాజానికి

వచించవలసింది వ్రాయాలి’ అన్నారు — పాఠాలు. కవితావేళాన్ని పొందిన కవి భావనా సమాధి మగ్గుడై కావ్యాన్ని వెలువరిస్తాడు. కవికాంతదర్శి. సమాజం తరువాతెప్పుడో కవి ఊహల్లో సంచరిస్తుంది, అందుకు “Poets are the Unacknowledged Legislators of the world” అని పేరు పొందారు.

పేలవమైనది, ఏమాత్రమూ కవితావాసన సోకనివీ రాజకీయోపన్యాసా లవదగినవి కొన్ని గేయా లిందులో చేర్చబడ్డాయి. ముందుగానే యీ సమీక్షలో మనవిచేసినట్లు అవి వార్తావృత్తికలతోని వార్తల గౌరవాన్నే పొందుతాయి. ఉదాహరణకు ‘యువకుడా’; ‘సత్యాసత్యాలు’; ‘ప్రజాస్వామ్యము’; ‘ఏది గొప్పదోము’; ‘ప్రజాస్వామ్యముతో’ మొదలైన గేయాలు పేలవమైనవి.

రాజకీయసమస్యలే అధికంగా యీ కవిని భావోద్రేకానికి గుఱిచేసినట్లు తోస్తున్నది. శ్రీ సీ. నా. రె చెప్పినట్లు, మహాకవి వాక్యమైన ‘మంచియన్నది పెంచుమన్నా’ అన్నది యీ కవి యీ కవితలలో చెప్పిన విషయమైతే ఆవశ్యం యీ కావ్యానికి స్వాతంత్ర్యమియవలసిందే!

—రామమోహనరావు.

స్వప్న వాసం

[కథలు. రచన: ఇనుకపల్లి లక్ష్మీనరసింహ శాస్త్రి, ప్రచురణ: సవ్యభారతి, 3-6-760 హిమాయత్ నగర్, హైదరాబాద్ - 29. పుటలు: 156 వెల: రు. 4-00]

ఇందులో పదిహేను కథలున్నాయి. అన్నీ ప్రచురణార్హం కావు. వారపత్రికక పుటలు నింపేందుకు తిప్పనిసరిగా ఆయాసంపాడకులు ఒకమోస్తరు రచనల్ని ప్రచురణకు అంగీకరించవలసి వస్తున్నది. ఆ త్రేణికి చెందినవి యిందులోని కథలు. ‘స్వప్న వాసం’ అనే కథలో అడవాళ్లపట్ల ‘హీరో’ వెకిలితనం వ్యక్తమైంది కాని రచయిత అమరున్నట్లు ‘జాతీ’, ‘ప్రేమా’ కాదు! ‘అమభూతి’ అనే కథలో మగవాళ్ల స్వార్థాన్ని గురించి, భార్యలకు కాస్త స్వార్థంతో కూడా యివ్వలేని వారి నంకుచితత్వాన్ని గురించి వ్రాస్తూ కథంతా ‘ఏదో’, ‘ఏవో’ అనే మాటలతో

నింపినేయడం జరిగింది - 'సస్పెన్స్' సాధించాలని తాపత్రయం కాబోలు! మగవాళ్ళ పంకుచితత్వాన్ని గురించి రవి చేసిన రిసెర్చు, అతణ్ణి ఉద్దరించాలనుకొన్న స్నేహితుడు మధు మళ్ళీ ఆ రిసెర్చుమీదే ప్రయాణం కావటంతో ముగిసింది! చెయ్యి తలవెసుకగా తిప్పి ముక్కు పట్టుకున్నంత Silly గా ఉంది ఈ కథ. 'గొడుగు దొంగ': 'గొడుగుపోయి, గొడుగువచ్చే ఢోల్ ఢోల్ ఢోల్' అనే కథ. 'కొత్త అమ్మ' అనే కథ ముగింపు: పిల్లలకి (తనకూ) అడవి కుక్కలేదని మళ్ళీ పెళ్ళి తలపెట్టిన తండ్రితో "ఇంకో అమ్మ వద్దు... గారే (పంటలక్క) మాకు అన్నం వండి పెడుతుంది" అంటారు పిల్లలు. తండ్రికి గారితో పంబంధం వుందని తెలిసి దాన్ని బయటికి గెంటెయ్యాలని మొదట్లో ప్రయత్నించి, చివరకి వాళ్ళు అలా అంగీకరించి అవటంలో, రచయిత పరిష్కారాన్ని వృన్దా చెయ్యలేదు. తెలిసిన మనిషికాబట్టి గారినే పెళ్ళి చేసుకొమ్మని వాళ్ళ సలహా? లేక, పోనీ దానితో రంకు సాగించుకో, మా అభ్యంతరం ఉండదు, దానికీ 'అమ్మ' అధికారం మాత్రం కట్టబెట్టవద్దు అని అర్థమా? రెండోదే రచయిత ఉద్దేశమే తే అది పరిష్కారం ఎలా అవుతుంది? ఇటువంటి పరిష్కారాలని సూచించే రచయిత సంస్కారం ఏపటిదో ఊహించుకోవాల్సిందే! సంస్కారం, గట్టి వివేచనా, రచనకు ముఖ్యం. అవి లోపించటం మూలంగానే అర్థం పర్థం లేకుండా తయారైన కథలు: రంగు బొమ్మలు, భంగపాటు, స్వామివారి ఉత్సవం. నైతిక దృక్పథమే అక్కరలేదు, కరుణ, ఔదార్యము, సౌందర్యానురక్తి మానవతాదృష్టివంటి ఏదో ఒక చిత్త సంస్కారము స్ఫురించని 'వాస్తవికత' రచనలో రాజీం చదు! ఈ పుస్తకానికి, 156 పుటలకు, వాలుగు రూపాయలా?

—ఆర్. ఎన్.

అంతర్యామి

కావ్యం: రచయిత: శ్రీ మూర్తిశ్రీ. పుటలు: 60.

వెల: రూపాయిన్నర. ప్రాప్తిస్థానం: విసంధికా ప్రచురణలు; రామారావుపేట; కాకినాడ.

చిట్టి శతకము

పిల్లల నీతిశతకం: రచయిత: శ్రీ వల్లభనేని కాశీ విశ్వనాథం. పుటలు: 22. ప్రాప్తిస్థానం: ప్రజా ప్రచురణలు, నవరూపేట, ఏలూరు.

మధుర వేదన

కావ్యం. రచయిత: శ్రీ చిలకమర్తి రామానుజాచార్యులు. పుటలు: 60. వెల: రూపాయిన్నర. ప్రాప్తిస్థానం: సాహితీభంధు బృందం, వరంగల్లు.

శాంతి శతకము

శక్తివైభవం తెలిపే బౌద్ధ శతకం. రచయిత: శ్రీ ముద్దిగొండ శంకరశాస్త్రి. పుటలు: 24. వెల: 0-75. ప్రాప్తిస్థానం: శ్రీ ముద్దిగొండ శంకరశాస్త్రి, 8/1807, జయవకానారాయణ్ రోడ్డు, వరంగల్.

శివ కిరణములు

కావ్యం. ప్రథమభాగం. రచయిత: శ్రీ ముద్దిగొండ శంకరశాస్త్రి. పుటలు: 58. వెల: రు. 1-50. ప్రాప్తిస్థానం: శ్రీ ముద్దిగొండ శంకరశాస్త్రి, 8/1007, జయవకానారాయణ్ రోడ్, వరంగల్.

వీర పూజ

కడవ మండలంలో వీరమరణం చెందిన 'అమ్మల వీరస', అతని పత్ని చరిత్ర ఇతివృత్తం గాగల కావ్యం. రచయిత: శ్రీ నాగునాగవార్య. పుటలు: 108. వెల: రు. 2-00. ప్రాప్తిస్థానం: శ్రీ నాగునార్య, కోడూరు, కడపజిల్లా.

నీలాటిరేవు

గేయసంపుటి రచయిత: శ్రీ తుంగమర్తి విశ్వనాథశాస్త్రి. పుటలు: 58. వెల: 1-00. ప్రాప్తిస్థానం: పోతుకూచి ఏజన్సీస్, 208. మ్యాజోయి గూడ, పిండిరరాజుద్.

శ్రీ వివాస కల్యాణం

కావ్యం. రచయిత: శ్రీ కృత్తివెంటి వేంకటేశ్వరరావు. పుటలు: 120. వెల: 2-00. ప్రాప్తి

స్థానం: వేంకటేశ్వర గ్రంథమాల, కొత్తపేట, శాస్త్రి.పుటలు: 74 వెల 1-50. (ప్రాప్తిస్థానం-
గుడివాడ. రాజ్యరక్షి పబ్లిషర్స్, తేలస్రోలు, కృష్ణాజిల్లా.

అల్లూరి సీతారామరాజు

నాటకం- రచయిత: మధురశ్రీ. పుటలు:
152. వెల: 3-00. (ప్రాప్తిస్థానం: ప్రజాప్రచు
రణలు, ఏలూరు.

తృప్తి వర్ణము

కావ్యం. రచయిత: శ్రీ బోడేపూడి వేంకటరావు.
పుటలు: 50. వెల: 1-50. (ప్రాప్తిస్థానం-
(తీవ్రే పబ్లిషర్స్, మచిలీపట్నం, మదరాసు.

జానకీవతి శతకం

రచయిత: శ్రీ కంచుగిరి పాండురంగశర్మ. పుటలు:
35. వెల: 0-50. (ప్రాప్తిస్థానం: మధురభారతి
గ్రంథమాల, వినుకొండ.

అమ్మ, అమ్మ వాక్యాలూ

మాతృశ్రీ జల్లేళ్ల అమ్మగారి వాక్యాల సంక
లనం. సంకలన కర్త-డాక్టర్ శ్రీపాద గోపాల
కృష్ణమూర్తి. పుటలు- 208. వెల- రై.త్రీ
ఎడిషన్: రూ. 5-00. పాపులర్ ఎడిషన్:
రూ. 4-00. (ప్రాప్తిస్థానం-మాతృశ్రీ పబ్లికే
షన్స్, స్పెషల్ రోడ్డు, బాపట్ల.

నీతి మాలిక

65 నీతివ్యూహ గుచ్ఛం. రచయిత: శ్రీముడుబి
వేంకటరమణాచార్య పుటలు-18. వెల: 0-25.
(ప్రాప్తిస్థానం: ది ఓరియంటల్ పబ్లిషింగ్ కంపెనీ,
మద్రాసు, తెనాలి, హైదరాబాద్, గుంటూరు,
రాజమండ్రి.

రఘునాథ శతకము

రచయిత: శ్రీ రెండు చింతల లక్ష్మీనరసింహ

విశ్వపురుషుడు రమణుడు

రచయిత: శ్రీ ఎం. ఆర్. నాగేశ్వరరావు.
పుటలు: పాకెట్ సైజు 34. వెల-0-50 (ప్రాప్తి
స్థానం-రమణవాణి ప్రచురణలు, గుడివాడ.

సౌందర్యనంద నాటకము

సుందరీనందుల శిలపత్తం ఆధారంగా రచించిన
నాటకం. రచయిత: శ్రీ రూపనగడి నారాయణ
రావు. పుటలు: 104. వెల: 2-00. (ప్రాప్తి
స్థానం: సుహానంది పబ్లికేషన్స్, 4/659, శాంతి
నగర్, గుంతకల్లు.

ఉన్నత రాఘవము

సంస్కృత ప్రేక్షణికమునకు తెలుగు. తెలుగు
సేత. శ్రీ రూపనగడి నారాయణరావు. పుటలు 28.
వెల: 0-50. (ప్రాప్తిస్థానం- సుహానంది పబ్లి
కేషన్స్, 4/659, శాంతినగర్, గుంతకల్లు.

ఖండకావ్య చతుష్టయము,

పంపాపురీ శతకము

రచయిత: శ్రీ రూపనగడి నారాయణరావు.
దీనితో రాజీవానమ, విజయనగర పతనము, తల్లికోట
యుద్ధము, విజయనగర విధ్వంసము అనే నాలుగు
ఖండ కావ్యాలు, శిథిల విజయనగర వర్ణనలను పరిపూర్ణ
పంపాపురీ శతకము అనేవి ఉన్నాయి. ఈ రచనలకు
పీఠికా ప్రాయంగా శ్రీ సీరిసి ఆంజనేయులు రచించిన
(శ్రీ రూపనగడి నారాయణరావుగారి జీవిత చరిత్ర
(42 పుటలు) వుంది. మొత్తం పుటలు-100.
వెల-తెలియదు. (ప్రాప్తిస్థానం-విజ్ఞానపత్రిక గ్రంథ
మాల, అనంతపురం.

